

161

Esa. LIII, cap. fol.

(*)
ΟΠΛΟΘΗΚΗΣ ΧΡΙΣΤΕΠΙΩ-
ΝΥΜΩΝ ΒΕΗΓΗΣΙΣ

Seu

Capitis LIII. Esaiæ

Explicatio,

Quam,

Deo Ter Opt. Max. annuente,

PRÆSIDE

JOHANNNE HULSEMANNO,

SS. Theol. Doct. Profefs. Publ. & Alumnorum
Electoralium Ephoro,

*Publicæ disquisitioni Theologicæ
exponit*

M. JACOBUS WELLER Neukircho-Var.
Facult. Philos. Adjunctus & Elect. Saxon.
Alumnus.

*Habebitur in Auditorio Majori d. 21. August. An. 1634.
boris à 7. matutinis.*

EDITIO SECUNDA.

~~WITTEBERGÆ~~

WITTEBERGÆ

Sumptibus & Typis MICHAELIS Wende

ANNO M DC XLVI.

Coll. diss. A
182, 1

182 A. 182 (1)

*Reverenda Dignitate, Amplissima Autoritate,
Sapientia divina humanaq, Excellentissimis,
Eminentissimis, Splendidissimis*

DN. NICOLAO PETRÆO, SS. Theol. D.
& Prof. in Regia Academia Haffnienfi
Celeberrimo,

DN. M. OLAO VVINDT, Pastori ad ædem
Spiritus S. Haffn. primario vigilantissimo,

DN. M. JACOBO MATTHIÆ,
Eloquentiæ,

DN. M. JOHANNI CHRISTO-
PHORO, Græcæ linguæ

DN. M. PETRO VVINSTRUPIO,
Physicæ

Professo-
ribus in in-
clyta Aca-
dem. Haffn.
Clarissimis.

DN. M. ANDREÆ HEGELUND, Illustris
Gymnasii Haffn.

DN. M. JOHANNI SVANINGIO, Regiæ
Scholæ Soronæ

DN. M. SEVERINO NICOLAI GLUND,
Pastori dignissimo

Rectori-
bus meri-
tissimis.

VIRIS

De Christi Ecclesia & Republica literaria
optimè meritis,

*Dominis, Patronis, Fautoribus, ac quondam
Academicis suis Nutritoribus,*

Salutem & *πᾶσαι πάσης ἐκκλησίας ὑπέρροισα!*

(2

QUOD

QUOD, VIRI REVE-
 rendâ dignitate, Amplissima
 autoritate Excellentissimi,
 Clarissimi, Fautores ac Pro-
 motores colendi, summo in
 dicendo magistro Tullio pro
 Archia exordio fuit, id mihi ad Vos etiam ufur-
 pandum esse confiteor. Si enim in me quid
 ingenii, quod sentio, quàm sit exiguum, si qua
 Scholastica exercitatio, in qua me haud adeò
 versatum esse non inficior, aut si hujusce rei ra-
 tio aliqua ab optimarum artium studiis & disci-
 plina profecta, earum rerum omnium Vos im-
 primis à me fructum jure vestro repetere debe-
 tis. Nam præteritorum temporum memoriam
 si mecum reputo & studiorum ineundi ratio-
 nem si perpendo, video, me omnibus omninò
 rebus emunctum, peregrinum, ignotum, pan-
 nisq; vel maximè obsitum, nobilissimum hoc
 VVittebergense artium liberalium emporium,
 fuisse

DEDICATORIA.

fuisse ingressum, & quod ipse optare, sperare ve-
rò tunc temporis, siquidem,

ἐλπίς δ' ὅτι ἀγαθὴ περὶ κληθέντων ἀνδρῶν κομίζεσθαι

ut Eurip. testatur, haud poteram, in hoc nostro
lyceo non tantum confedisse, sed & divina ope,
Vestrosque auxilio refectum, studiis hîc operam
dedisse non per unum sed aliquot annos. Fuê-
re quidem plurima devoranda mala, (Quid
enim,

καὶ ἄκμηνον πόσιος καὶ ἐδητύου

ut cum Poëtarum Coryphæo loquar, non aggre-
ditur?) quæ, ne quid infortuniarum deesset, sed
ut omni ex parte, nisi eâ, quòd deterior, (ut ad il-
lud Eurip. in Thef. apud Stob.

πίνητος ἀνδρῶς ἰδὲν εὐτυχέστερον

τὴν γὰρ ὅτι τὸ χεῖρον μεταβολὴν ἔχει προδοκᾷ

alludam) status timendus haud esset, infelix fo-
rem, febris quædam acutissima per integrum ex-
cepit annum. Verùm tanta me tulistis ægro-
tantem benevolentia, tanta humanitatis Chri-

) (3

stianæ

EPISTOLA

Christianæ modestia, ut non tantum omnes & singuli beneficiis in me conferendis ferè certaveritis sed & plures Vestrum quorum tunc contubernio imprimis utebar, mihi potiùs familiaria exhibuerint, quàm ut me omnibus consumptum viribus eò adegerint. Dabitis Viri Reverendi, Excellentissimi, Clarissimi, quòd hæc Vobis in memoriam revocem & meam apud Vos conditionem rudi, ceu dicunt, Minerva depingam. Ita enim vel nuda miseræ recitatione, Vobis ingentes aguntur gratiæ, Deoque, qui & haustum frigidæ largissimo fænore se refusurum promisit, vel maximè commendamini, quòd in supremè inopem & ab omni humano auxilio dejectum Vestrum collocaveritis beneficium; vel ego me ipsum adhortor, ut eò ardentius Deum nostrum pro Vobis Vestràq; incolumitate *ἀδελφίως* invocem; vel certè cuilibet satis causæ apparet, cur hanc disputationem Vobis inscripserim. Nihil quidem gratiæ hæctenus rependi. Quid enim ab hoc homine, quod tantis Patronis dignum sit, proficisci posset? Attamen

men

DEDICATORIA.

men ὅλως ἀπόλαυσθαι, ut Diogenis Laërtii filum & stylum sequar hæc dico, quotidie Vos Deo commendo sedulo, hujusq; meæ erga Vos devotionis publicam tesseram hanc disputationem esse volo. Exiguum quidem id munus est, nec tantis nominibus, quibus inscribatur dignum, sed consolatur me id, quod non minus magnificum sit magna & splendida. elargiri, quam pauca & exigua serena fronte excipere. Suscipite igitur Viri Reverenda Dignitate, amplissima auctoritate Excellentissimi, Clarissimi vel hunc aquæ, quem Vobis in grati animi documentum & debitæ observantiæ monumentum animo devoto, dico, offero, ex limpidissimis Israëliticis fontibus depromptum haustum, & disputationem ad sacram scripturam tanquam ad stateram minime dolosam examinatam serena fronte, mihi que favere ulterius pergite. Sic enim vos Deus amabit egoque aliquando non tantum coram Sanctissimo angelorum & beatorum choro vestra in me indignum, Christi tamen membrum collata beneficia plenis decantabo buccis, sed
& dies.

EPISTOLA DEDICATORIA.

& dies noctesque in id omnibus omnino nervis
enitar sedulo, ne beneficia vestra splendida *εις αλλο-*
τριον κείνα, ut ad illud summi Oratoris, è cuius Scho-
la tanquam ex equo Trojano innumeri exivê-
re principes, dicente Cicerone, respiciam, col-
locasse videamini, utut aliàs præter numerum
vix aliquid afferre queam. Interim vos Deus,
qui non abs ratione ab ipso Ethnico prius
Optimus quàm Maximus dictus fuit, Eccle-
siæ pressæ & studiis diu fanos Salvos incolu-
mesq; per & propter Christum Jesum *μεσίτην καὶ*
ἐκέρτη, nostrum clementissimum servet ac conser-
vet, Dabam VVittebergæ d. 18. Augusti, Anno
Χρυσογονίας 1634.

M. Jacobus VVeller Neukircho-Var.

Facult. Phil. Adjunct. & Sereniss. Elect.

Saxon. Alum. Resp. & Autor.

Quem-

Uemadmodum *liberator* noster, quem omnes agnoscunt pii ut optimæ vitæ *formam* cœlo delapsam, probitatis *normam*, virtutis *ideam* & *exemplar* innocentia, integrum suæ vitæ cursum duobus absolvit spatiis, Passione nec non gloriæ ingressione, *Luc. 24. v. 26.* & gentium Apostolus inusitato elocutionis genere tonans, Christum prius humiliatum, post exaltatum prædicat: seu quod eodem recidit, Christum fuisse hominem, ut tentaretur, λόγον ut glorificaretur, sicut antiquissimus Patrum *Irenæus* loquitur: Ita & *Evangelii* vocationisq; gentium *prænunciator* apertior, ut *Esaiam* Augustin. lib. 9. Confess. cap. 5. nominat, integrum Christi curriculum & caput religionis nostræ Christianæ duobus his hîc adeo clarè & perspicuè includit, ut meritò fulgentissimæ illi orbis Christiani & orthodoxi stellæ *Hieronimo* in prologo ad *Paulam* & *Eustoch.* non Propheta sed Evangelista dicatur, cui suum adjicit calculum *Augustinus* lib. 18. de civitate *DEI* c. 29. & Tomo 10. hom. 36. *Galatinus* lib. 8. de Cathol. verit. cap. 14. ab init. col. 466. *Matbesius*, qui hoc ipsum caput *optimum* *symbolum* seu confessionem fidei *Esaiæ* de *Messia* & probe instructam ὀπλοθήκην contra universam *ειδολομανίαν* nominat, *Beatusq; Lutherus*, qui de verbo ad verbum hoc caput ediscendum suadet, quum vix alius locus in scripturâ apertior sit de Christi passione & resurrectione. Tom. 3. Jen. Lat. fol. 407.

Proinde & nos hoc caput integrè resolvemus, ita ut 1. ubiq; indicetur resolutio *Logica*, 2. *Grammatica*

cum ve. â sensus inquisitione, 3. Aphorismi addantur, 4. Controversiæ, quæ ex hoc capite nobilissimæ contra quosvis hæreticos dantur, paucis elucidentur.

DEUS qui jussit extenebris lucem prodire, & nostras tenebras naturales in lucem convertat, ut illuminati veritatem videamus, visam benè proponamus, & masculè defendamus propter meritum Domini nostri Jesu Christi.

CAPITIS DIVISIO.

Dividitur verò hoc caput in Propositionem, & Propositionis per partes Elaborationem.

CAPUT I.

De Propositione.

Propositio continetur v. 13. c. 52. ab hoc enim versu prementes vestigia *B. Lutberi* Tom. 3. Lat. Jen. *Augustini* lib. 18. de Civit. Dei, cap. 29. *Justini* contra Tryphonem & *Origenis* lib. 1. contra Celsum, initium facimus.

ANALYSIS LOGICO-RHETORICA.

Continetur hoc versu *Propositio* capitis, quæ non est *simplex* sed *Composita*. *Subjectum*, cui artificiosè ipsa *Exinanitionis* definitio *ὀνομασία* involvitur per *Antonomasiam* est *Servus*, cui majorem attentionem conciliandi ergò præmittitur per *ἐκφώνησις* vox exhortandi *Ecce*. *Predicata* sunt duùm generum, quædam ad *statum Exinanitionis* *לשכיל*, ubi tacita inter servum hunc Dei fidelem, & Adamum, ut dicitur in *Analyfi Grammaticâ*, oppositio: quædam pertinent ad *statum Exaltationis*, quibus per *Epexegetin* verbis describitur, quæ tamen unâ triplex Christi exaltatio indicatur, ut videbimus.

ANA-

ANALYSIS GRAMMATICA

& sensus literalis inquisitio.

יהוה עבדִי יִשְׁכִּיל Hleron. *Ecce servus meus intelliget*, w. 13. c. 52.
 eodem modo LXX: ἰδὲ ὁ παῖς μὲ συνήσθη ἡ ἰηουה est Spiritus
 S. asteriscus, qui rebus novis & summi momenti ad 1. in-
 tentionem excitandam *Esa. 7. 14. Zach. 9. 9. 2. certitudinem*
 confirmandam, *Gen. 28. 15. Cant. 1. 16. 2. Reg. 7. 2. 3. prompti-*
tudinem indicandam *Esa. 65. 1. Psal 40. 8 Num. 14. 40. Genes.*
27. 18. vel 4. rei presentis exhibitionem monstrandam
Joban. 1. 29. Gen. 50. 18. Job. 2. 6. Num. 23. 17. adhibetur,
 quæ omnia quàm piè & emphaticè huc accommodari
 poterunt ! עבדִי *servus meus* L X X. ὁ παῖς μὲ *puer*
meus, id est Christus, ut quæst. 1. dicitur, Targum *servus*
meus Messias. Est verò ab עבד *coluit* quod in linguâ Chal-
 dæo-Syra, *fecit*. Dicitur autem servus ob officium redem-
 ptorium *Matth 20. 28. Esa. 42. 1. cap. 43. 24. Joban. 13. 4.*
 Inficias quidem ivère Patrum plurimi Græcorum Chri-
 stum esse dicendum servum, quos non nemo nimium
 hinc supersticiosos pronunciat ; Verùm non simpliciter
 id Patres negâsse, sed certo respectu, sentum videl. Ar-
 rianorum & Nestorianorum attendendo, existimamus.
 Est enim hoc vocabulum ambiguum, quam ambiguita-
 tem egregiè evolvit *Lutherus* in Epist. Dom. Palmiarum,
 quem vide sis. Sic *Athanas.* Tom. 1. orat. 3. contra Ar-
 rianos: *Appellationem servi subit non quod ipse sanè existat*
hoc, sed quod propter suos servi formam accepit. Et *Synodus*
Francofurtana, in quâ Felicis error damnatus fuit, Cen-
 tur. 8. *Magdeburg. cap. 5. & 9. laudat dictum Augustini:*
Dominus noster etiam in forma servi Dominus fuit. Vide &
Isidorum lib. 1. de summo bono cap. 16. & *Damascenum*

i. statim laudando i. 261. & non poteris non mirari *Ostrodii* Photiniani in institut. improbitatem, qui eò dementiæ prolabitur, ut nomen δῶλος *Pbil.* 2. de Christo usurpatum, contra generalem huius vocis significationē, *Matth.* 20 27. 2. *Cor.* 11 5. 12 11. & definitionem mancipii, significare, putet mancipium einen leibeigenen Knecht oder Slave. Nullo etiam modo ferendus est *Daneus*, Christum conservum nostrum dicens nec *discipulus* ille, qui refutationem throni regalis Schröderi adornavit, Christum & in statu Exaltationis *Servum* nuncupans, quum servilem hanc formam, ut Paulus nominat, deposuerit, & servi vox non sit φύσεως sed τῶν πρὸς π. Sic enim Damasc. lib. 3. de Orthod. F. cap. 21. fol. 260. τὸ γὰρ δαλείας καὶ τῆς δεσπολείας ὄνομα ἢ φύσεως εἰσι γνωρίσματα ἀλλὰ τῶν πρὸς π ὡς περὶ τὸ τῆς πατρότητος καὶ τὸ τῆς υἱότητος, ταῦτα γὰρ οὐκ ἔστιαι ἀλλὰ χέσεως εἰσι δηλωτικά.

יִשְׁכִּיחַ) LXX. συνήσει. Hieronymus intelligit, Targ. חִלְצִי prosperabitur. Calvinus cum *Marlor.* de prospero successu, *Cornel. Sanchez* de obedientia exponunt. Verum nos sapientiam *Esa.* 11, 1. cum prudentiâ & prospero successu hîc conjungimus. חִשְׁבִּיהוֹנִים enim gnævem & accuratam industriam, animumq; intentum & prudens studium subinfert, unde felix sequatur effectus *Jer.* 23, 5. *Josi.* 7, 8, 1. *Sam.* 18 30. 2. *Reg.* 18, 7. vide & v. 8. subseq. hoc ipsum quod diximus, declarantem, & *R. Dav.* in lib. radic. nec non in hunc locum, hanc vocem explicantem per חִלְצִיהוֹנִים. Tacita verò est oppositio inter Christum & Adamum. qui putabat fructum arboris vetitæ conducere חִשְׁבִּיהוֹנִים ad prudenter agere: verum pessimè deceptus non חִשְׁבִּיהוֹנִים sed חִסְכִּיהוֹנִים hoc est, non prudenter sed stultè egit, *Genes.* 3, 6. Ille verò prudentissimè egit, coelo si-

qui-

quidem delapsus, humanam induit naturam & corporatus ac carne tectus infinitis sese laboribus & cruciatibus, ærumnis, morti deniq; deterrimæ atque acerbissimæ exposuit, quo sudore ac sanguine suo ab animis nostris durissimum jugum æternæ depelleret servitutis, in quam nos Adam detruserat, *Philip. 2, 5. Marc. 7. 37.* Notat autor Lexici Complutensis שכל significare & supponere in modum crucis (expende *Gen. 48, 14.* & confer ea, quæ *Isidorus* in commētario in *Genesis* de cancellatis, ut loquitur, manibus, crucis mysterium præfigurantibus Christianis, Judæis v. scandalum, profert) & משכל (quod *Psal. 32 1.* occurrit) Chald. & Indorum lingua sonare crucem, sicq; Paulum *1. Cor. 1.* ad hoc alluisse. Literis enim paulisper commutatis & stultitiam & crucem scandalum & sapientiam significare potest. Sensus ergo est: *Ita quidem est ò Israel, difficile videtur te liberatum iri ex manu inimicorum: at tamen ecce magnum & certum est mysterium promptus & jam presens est (vide הנה) iustus servus meus, qui non ut Adam stultè aget, teq; è Paradiso exturbabit, sed sapienter & prudenter, quicquid aget, aggredietur, teq; denuò pristina tua libertati & patriæ restituet.*

יָרוּם וְנִשְׂאָה וְגָבַהּ סֵדֶר Hieron. *Exaltabitur, elevabitur & sublimis erit valdè. LXX. ὑψωθήσεται καὶ δοξαθήσεται καὶ μεμωρηθήσεται σφόδρα, exaltabitur, gloriabitur, & in sublimē tolletur valdè. Targh. ירום ויסגי ותקוף לחרה exaltabitur & elevabitur & confortabitur nimis. Est Epexegetis qua summa Christi dignitas & exaltatio indicatur. Rectè enim Rabb. כפל הענין במלות שנות לחזק הענין repetitionem rei diversis vocibus facere ad corroborandam significationem. *Exod. 15, 26. Jerem. 13, 17. Jerem. 48, 29. Esa. 32, 13. Rom. 6, 6.* Explicant verò hæc nonnulli de Chri-*

Christi crucifixione: verum ponemus, *Exaltari* & ipsum *glorificari* in hoc aliquando significatu inveniri (*Chrysoft.* ἔγω γὰρ ἦν πνεῦμα ἅγιον δοξῆν, ἐπεὶ Ἰησοῦς ἔγω ἐδοξάσθη, δόξαν καλῶν τὸν σαυρῶν. *Eulog adversus Novatianos.* ἕως μὲν ἔν ἑδῆπω ἐδοξάσθη διὰ τῶ σαυρῶ ὁ Ἰησοῦς, τέλειον, ἦν τὸ βάπτισμα. Sic frater ille apud *Geronidem*, quem è septem supplicio sustulit Antiochus, se ער הכבוד הזה ad banc usq; gloriam deducum esse dicebat) attamen meritò Patrum & nostratum standum explicatione, quia non tantum postremum de Christi exinanitione ullibi dici, haud meminimus, sed & testimonium 1. *antiquitatis* Judaicæ, 2. *verborum* emphases, 3. *locus parallelus* cum commodissima B. Lutheri, applicatione pro nobis faciunt. Laudat enim *Galatinus* ex Thalmud in lib. Sanhedrin. cap. Helec hæc verba ירום מאברהם ונשא משה וגבה exaltabitur plusquam *Abramus*, elevabitur plusquam *Moses* & sublimabitur valde plusquam *angeli ministerii*, vide *lib. 8. de arcan. Cathol. verit. c. 14.* & confer *lib. 3. cap. 28. lib. 5. cap. 4. II.* ירום est ex רם quod est è loco vel conditione inferiori transferri in sublimitatem. נשא dicente Tarnov. hîc, est ita extolli, ut fias נשיא princeps, & hanc significationem probo ex *Estb. 3. I.* collato cum *cap. 5, II. adi & Estb. 9, 3.* גבה est, seipsum exaltavit vel exaltatus est in sublimitatem. מנר explicat *Kimchi* per רבוי seu רב, & adverbialiter sumtum est valde, vehementer, aliàs & nomen est, *2. Reg. 23, 25. Deut. 6, 5.* Sicq; 3. Paulus optimè consentit, qui non tantum exinanitioni subdit immediatè exaltationem *Phil 2, 8. 9.* sed & נשא per dare nomen (considera hîc illud: *feci tibi nomen juxta nomen magnorum, 2. Sam. 7, 9.*) per ὑπερ ἄ & גבה per ὑπερῦψωσεν expressè explicare videtur, expen-
de lo.

de lo.

de locum. Accedit commoda *B. Lutberi* ad triplicem Exaltationis gradum accommodatio. *Prima exaltatio* facta in unionis primo momento, ubi ex infimo humana natura loco in infinitam $\epsilon\tilde{\sigma}$ λόγῃς ὑπόστασιν assumpta, sicq; exaltata est. *Alter*a facta est post resurrectionem & ascensionem, quâ quoad plenariam usum ΝΨΩ princeps & Dominus omnium constitutus est, *Luc.* 24, 26. *Ephes.* 1. 20. 21. *Phil.* 2, 9. *Actor.* 2, 32. *Tertia* fit ab hominibus, quia omnes quos pietas tangit, in mutuam & summam Christi laudem ob beneficia sibi exhibita conspiciunt, eumq; incessabili voce celebrant, *Apocal.* 5, 9. cap. 7. 10, 11. 17.

Sensus: *Nec verò est ut turberis, quando servum hunc meum morti ignominioso e' p'ni videbis: hinc enim ego eum eripiam, ereptum gloriae & honore coronabo, coronato nomen super omne nomen dabo, ut omnes fines terra eum sint laudaturi, & donec erit Luna & Sol pro redemptione celebraturi.* *Phil.* 2. 9 *Psal* 75. 2.

APHORISMI PRACTICI.

1. *Vera sapientia est, mandatis Dei obsequi.* Christus hinc sapiens dicitur. Si ergo & tu sapiens & prudens esse velis, Christum sequere. *Ille verè beatus est qui rectè credit, & rectè credendo benè vivit, & benè vivendo fidem rectam custodit.* Frustra sibi de solâ fide blanditur, qui bonis operibus non ornatur. *Bernb. sermone 1. de modo benè vivendi ad for.* col. 1675. ϵ γὰρ μελέτη λόγων, ἀλλ' ἀποδείξει ἢ διδασκαλία ἔργων τὰ ἡμέτερα, *Athenag. in apolog. pro Christian.* tom. 8. bibl. S. S. P. P. col. 25. c. *Si hæc scitis, beati si feceritis,* *Johan.* 13, 17. hæc enim sapientia erit vestra, *Deut.* 4, 6.

2. *Christus servi formâ assumpta felicissimè opus redemptionis perfecit.* Prudenter egit *Codrus*, qui mutato regio habitu

bitu

bitu hostibus se occidendum objecit. *Zenod.* & refert. *August.* lib. 18. de C. D. Prudenter *Minyarum uxores* habitu cum viris suis permutato è manibus Lacedæmoniorū viros liberârunt. *Herod.* lib. 4. *Melpom. Valer. Max.* lib. 4. de Conjug amor. cap. 6. Prudenter egit *Servus Panopionis*, pro Domino se trucidandum exponens: *Valer. Max.* lib. 6. de fide Serv. cap. 8. sed sordet hæc prudentia ad *Christi* collata. Hi enim subditos & amicos, maritos & Dominos liberârunt, nec liberatione hæc in veram & æternam libertatem eos asseruerunt: Christus solus pro inimicis, Dominus pro servis, creator pro creaturis, immortalis pro mortalibus mori voluit, ut inimicum in patriam veram reduceret, servum honore afficeret, creaturam conservaret, mortales immortales faceret, Euge ergò anima pia & Christo tuo gratias age, &c.

3. *Exaltationem precedat oportet humilitas.* Docemur id Christi exemplo; docemur *Josephi Gen.* 40. *Davidis* & aliorum. Quare & te *humilia sub potenti manu Dei, ut te exaltet suo tempore.* 1. Petr. 5, 6. Non evadis in terris Rex, eris tamen in cœlis Rex & Sacerdos, confer. 1. Petr. 2, 5. Et hac in terra Deus inopem quandoq; è *stercore levat, ut sedere faciat cum principibus,* Plal. 113, 7.

4. *Christi exaltatio sit nostra consolatio.* Rectè Maxim. in hom. 3 in Fest. Pasch. pag. 220. col. 1. *Ubi portio mea regnat, regnare me credo; ubi dominatur sanguis meus, dominari me confido, ubi glorificatur caro mea, me gloriosum esse cognosco.* Tentat te ergò Caco dæmon *ad intra* ob peccata: *Ne diffide peccator,* caro tua in Christo Jesu exaltata est, quis te ergò condemnet? *Rom 8 34.* Intentat tibi idem tentationis tela *ab extra,* mundum & impios excitando, variaq; pericula objiciendo. *Confido fili:* Christus exaltatus est, ut

ut dominetur in medio inimicorum suorum; *Psal. 110, 2.* hic confringet hostes, *Psal. 29.* Tentate ab infra mortis & inferni terrore: *Ne diffide moribunde, ne trepida.* Christus exaltatus est, & mortem, & eum, qui habet mortis imperium, abolevit, *Hebr. 2, 14.* Summa/inquit B. Lutherus super *Psal. 110.* Also sol eines Christen Herr stehen/es komme Todt/ Teuffel/ Welt oder Hell/ so wil ich nicht verderben; Laß herstossen Schrecken vnd Stürmen/ wer stossen/schrecken vnd stürmen kan/ vnd werde so böß als es immer wolle/ dennoch wil ich dafür bleiben / durch diesen Herrn / der da lebet/ regieret vnd bleibet in Ewigkeit.

QUÆSTIONES.

I. An hoc caput de Christo agat? R.

1. Quod vulgò dici solet τὸ ψεῦδος πολυχιδές, id & in hac quæstione verissimum. Ut enim constans Christianorum & piornm est sententia, caput hoc de Christo nostro agere, quod, rumpantur ut ilia Codro, satis evidenter docemur, *Matth 8, 17. Marc. 15, 28. Luc. 22, 37. Actor 8, 3. Rom. 20, 16. cap. 15, 21. 1 Petr. 2, 22. 1. Cor. 15, 3.* ita Judæi, quibus contrarium probatur, in diversas planè abeunt hîc sententias.

2. Quidam enim hoc caput de *Efra* ספר בחיר בתורת משה; alii de *Serubabele*, nonnulli de *Josua* ראש הכהנים (vide Forster. disput:) Recentiores verò qui emundioris volunt esse naris *de populo Iudaico* interpretantur.

3. R. enim David *Kimchi* hanc huic capiti dedit rubricam, הפרשה הזאת נאמרה על גלות ישראל, *caput hoc dictum est de captivitate Israelitarum*, qui paulò post subicit se patris sui hîc vestigia legere & R. *Schelomo* verba primi versus sic circumscribit: הנה באחרית הימים יצלה

B

שבוי

עברי יעקב צדיקים שבו *ecce in postremo dierum prospere-*
rabitur servus meus Jacob, justi revertentur.

4. Verùm enimverò contra mentem Spiritus Sancti hoc fieri probat *textus*, cui *Chaldaica* paraphrasis, nec non *vetustiores* accedunt *Judai*.

5. Primum quod attinet, sic argumentor:

Quicumque gentium ob peccata nec vulneratur nec castigatur, nec ea portat, 2. pro gentibus non orat, 3. innocens non est, nec 4. mortuus resurgit, ut semen æternum habeat, is servus iste, de quo hoc loco sermo est haberi non potest.

Sed de Judæis hæc dici nequeunt: E.

6. Major ex capite hoc immediatè fluit, nec probatione nisi inspectione *textus* indiget. Minor itidem certa. Primum enim membrum non video, quî suum facere possint, nec 2. quum contra gentes orent, regnumque Romanum מלכות אדום ; מלכות הרשעים *regnum nequam, regnum superbia, regnum Edom* nominent & *Birchas ha'mminim*, sic dicitur ipforum oratio quotidiana, instituta est, לעקר מלכות הרשעה *ad eradicandum regnum nequitia*. Quî verò 3. innocentes esse possint, quum interrogati, qui in גלות hac extremà adeò diu residere cogantur, respondeant id בגרותם *propter peccata sua varia fieri*. Nec 4. memini Judæos hæcenus semel internecioni datos reduxisse ab inferis Spiritum, corpusque postliminiò mortis animasse, ut cum *Apul.* loquar, manet ergò conclusio nostra.

7. Chaldaica verò paraphrasis expressè ait *הא עברי* *במלכות משיחיהו* *ע. 10* *ecce servus meus Messias & ע. 10* *videbunt in regno Messia sui, quod secundo fuit demonstrandum.*

8. Anti-

8. Antiquiores Judæi non exiguo numero videri poterunt apud *Galat lib. 8. de arcana cathol. verit. cap. 15.* nobis hoc addidisse sufficiat, quod recentior *Aben Esra* & non exigua apud ipsos autoritatis R. expressè hîc fateatur, plurimos de Christo hoc caput explicare, ductos autoritate antiquorum לְּ, beatæ memoriæ. Sic ait:

ימים פירשוהו על משיח בעבור שאמרו קדמונינו ז"ל כי
יום שחרב בית המקדש נולד משיח וגו.

II. Annon hoc in capite typicè de Christo tantùm agatur? R.

Socinus quum videat se contra integrum Apostolorum chorum nihil posse proferre, quò evincat, in hoc capite de Christo nostro non agi, eò tandem parte 2. de *Servat. cap. 5.* devenit, ut typicè hîc sermonem esse de Christo asserat, licèt ob conscientiam reclamantem trepidanter. Sic enim ait: *Quamquam quod attinet ad ejus capituli Esaiæ explanationes à Judæis allatas, quas ego nondum vel vidî vel legi, vel examinavi, non dubito, quin Propheta non minus ibi, quàm alibi, ut mos est ferè caterorum Prophetarum sub aliquo typo eam de Christo Propbetiam exposuerit. De quo* ם״ ם״ ם״ ם״ ם״
si nobis constaret, tunc procul dubio appareret, quàm eorum verborum sententia, quatenus, inquam, de Christo intelligi debent, à communi hodie interpretatione distet: Necessè est enim figuram figurato aliqua ratione respondere & verborum interpretationem, qua figuratè accommodatur per similitudinem quandam admittere posse.

2. Vides Christiane, quam ob causam hæc à Socino sint prolata, nempe sudes ei est in oculis hoc caput. Hinc quia Judæorum sententiam nimis vidit absurdam (quis enim Socino credet, eum Judæos, præsentis imprimis,

haud consuluisse?) aliâ rem aggrediendam viâ statuit, asseritq; sub typo hîc de Christo agi, unde quum *typus partem indicet, nec omnia, quæ typi Christi fecisse, narrantur, in typo ejus fecisse credenda sint*, ut hac ex Hieron. comment. lib. 3, in Ose: cap. 11. hîc ascribam, amplam ad quosvis nostros ictus effugiendi & elabendi instar mali certatoris, qui de loco sibi primùm prospicit, fenestram quærit,

3. Sed ita contra eum venio:

In omni typo est res vel persona ab antitypo distincta, quæ vel per se, vel suis actionibus & qualitatibus antitypum repræsentat.

Hîc nulla poterit dari res vel persona, quæ Christum adumbret. Ergò.

4. Major certa est ex inductione omnium typorum, vide *Flac. part. 2. Cla. Scripturæ cap. 25, 26. Glaf. Philol. sacr. lib. 2. part. 1. pag. 410. 411. 412.* Et minor itidem constat, quâ ex remotione Judaicæ sententiæ, de quâ quæst. præcedente; quâ ex silentio Photinianorum, qui nullum hactenus typum excogitare potuere, & deniq; quod caput rei est, ex clarâ Philippi assertionem, qui interrogatus num Propheta de seipso, an alio quodam agat, nihil de typo meminit, sed de Christo sermonem esse simpliciter asserit, *Act. 8.* dum Christum ex hoc capite prædicat.

III. Secundum quam naturam Christus fit exinanitus? R.

1. Subscribimus hîc, ne de definitione solliciti multum simus, *Decisioni solida 4. quæst. controv. pag. 74. 75. nec non ejusdem Apologia Dnn. Theol. Saxon. sect. 3. cap. 12. de 4. cap. Ind. & contra adversarios hoc *Σημειωσις* ponimus, ubi tamen duo observanda veniunt.*

2. Quod

2. Quod I. *terminum Exinanitionis* hîc non *sensu Patrum nonnullorum*, qui divinæ miserationis ad carnis vilitatem inclinationem dixêre Exinanitionem, quo sensu benè Damasc. l. 3. de O. F. cap. 1. εὐδοκία γὰρ τῶν θεῶν πατέρων ὁ μονογενὴς υἱὸς, κτλ. κλίνας ἐργαζὸς κατέχευται τρυφῆναι, τὸ ἀταπεινώσθαι αὐτῶν ὑψὸς ἀταπεινώσας συγκατάβασιν ἀφραζόντων καὶ ἀκατάληπτον (τῆτο δηλοῖ ἡ κατέβασις) καὶ θεὸς ὢν τέλει ἀνθρώπου τέλει γίνεσθαι. *vide hic 5 comment. ejus f. 166.* similitudine hæc declarantem, *sed sensu scripturae* accipiamus, quo ad λόγον ἐνσσερον refertur, & est plenarii dominii communicatæq; potestatis liberrima abdicatio, quâ filius Dei retraxit suam potestatem ab opere, *ut humiliatus*, cum Ambrosio super cap. 2. Phil. loquimur, *otiosâ virtute* (Irenæus diceret *quiescente*) *infirmari videretur* seu pati & mori posset. Errant ergò gnaviter cum *Sadeele, Martinio* & aliis Calvinianis, *Cornelius à Lapide* in comment. Phil. 2. *Salmero* ibid. & alii, qui statum hunc per assumptionem humanæ describunt naturæ.

3. II. Quod libenter demus de toto Christo Exinanitionem prædicari: verùm cum Christus sit ἐν πρῶτωπον συντηρῆν δὲ ἐκ θεῶν καὶ ἀνθρωπότητι, ut *Athanas. dial. 5. de S. Trinit. pag. 215.* edit *Commel.* loquitur, seu ἐκ ἀνθρωπότητι καὶ θεότητι τέλει θεὸς καὶ ἀνθρώπου τέλει, *Damasc. lib. 3. de O. F. cap. 3. pag. 172.* quæstio manet, secundum quam naturam Exinanitio de Christo prædicetur.

4. Hîc verò nos constanter Christum secundum humanam esse exinanitum naturam asserimus. Calviniani verò in diversa scinduntur. Quidam enim Christum secundum utramque naturam: alii secundum divinam: nonnulli personam exinanitam dicunt, nec naturam

denominari volunt, *Adi Sadeel* de veritate humanæ naturæ, hinc inde. *Martinium* contra Menz. pag. 19. *Alsted. polem.* pag. 5. *controv.* 13. p. 562. *Bezamp.* 1. Respons. ad colloq. Mompel. p. 96. & 97. *Sobnium* tom. 1. Aug. Confess. p. 246. 255. 263. *Luc. Trelocatum* in L. C. institutione p. m. 112. *Johan. Scharpiam* in cursu theol. tom. 1. p. m. 393. §. Status.

5. Verùm quàm absurda & inter se pugnancia hæc sint, hac demonstrare vice haud possumus; nostram tantùm thesin ex c. hoc nostro probabimus, probatam ab exceptionibus *Alstedii*, ut recentioris vindicabimus. Sic verò:

6. Secundum quam naturam Christus est servus, est passus, vulneratus, contemptus, sepultus &c. secundum eam est exinanitus. Sed secundum humanam, non verò divinam Christus est servus, est passus &c.

E. secundum humanam naturam est exinanitus. Major certa, sic enim nobis exinanitionem *Esaias* hic & *Paulus Phil. 2.* describunt, ut mortem tanquam principalem partem cum passione includant, quod nec *Keckermannum* lib. 3. system. Theol. cap. 3. §. 8. pag. 331. vel *Ursinum* in Catech. par. 2. quæst. 37. p. m. 243. & alios latuit, ad statum humiliationis passionem & mortem reponebant. Nec minorem inficias ire poterunt, nisi vel in castra Theopaschitarum abire, vel Christum secundum divinitatem, quod Eutychem paradoxum, *Concilium Chalcedonense*, meritò *perversam & iniquam malignitatem indigitavit*, Act. 1. Tom. 1. Concil. p. 172. mortuum esse asserere velint, non secus ac ille Calvinianorum, (de quo B. Menz.) & *Sobnius* in Exeg. Aug. Confess. p. 262.

Chri.

Christum secundum utramque naturam surrexisse (ergo & secundum utramque cecidit. Siquidem ut ait Damascenus l. 4. O. F. c. 28. & concedit Bucanus in instit. L. 37. q. 1. ἀνάστασις Ἰησοῦ τῆς πεπρωκότος στασις. Cyrillus l. 12. in Johan. cap. 17. quod cecidit, id surrexisse dicitur) impie senserunt.

7. Alia argumenta, ex Dei naturâ, quæ ἀτρεπίστομα καὶ παναμετάβλητα, deprompta, nunc relinquimus. Excipit verò Alstedius l. d. p. 563. *Competere hæc natura humana ratione passionis, divina ratione voluntaria dispensationis, uti exempla ad Hebræos videre liceat. Nam filius Dei obediuit patri assumendo carnem, servilem conditionem assumpsit non exercendo divinitatem, seipsum humiliavit quiescendo sub velo humanitatis, & mortuus est, non in seipso sed in assumptâ carne.*

8. Verùm paucis lineis tot nobis falsa proferre potuit & contraria sibi invicem Alstedius. *Primò enim scripturæ contrariam ponit definitionem, quæ non per assumptionem & passionis dispensationem, sed per κένωσιν hoc nobis describit mysterium, hoc loco & Phil. 2. nec refert, id ad λόγον sed ad Christum Jesum Phil. 2. quod non est nomen ἀσάρεκς sed ἐνσάρεκς, vide Damasc. lib 3 de O. F. c. 3. Cyrill, tom. 2. de rectâ fide ad Reginas pag. 704. Ambros. super cap. 2. ad Phil. August. Tom. 6. contra serm. Arian. cap. 9. 2. Servilem formam Christum ut Deum assumpsisse, scripturæ phrasis non est. Hæc enim per servilem formam non humanam immediatè naturam, sed vilem & humilem conditionem seu statum servilem intelligit. Argumentor:*

Quam formam Christus deposuit, illa non est humana natura.

Servi-

Servilem deposuit formam E. unde *Martin.* (vide *Anti-Martin. D. Menz. p. 32:*) *Humanam, inquit naturam Christus non deposuit, servi formam per exaltationem deposuit.* 3. Suis sociennis graviolem parat hyemem. Sadeel enim facile Calvinianorum hac in controversia Coryphaeus in Deo κησιν & χεησιν nil differre (quod & *Martinus* repetit) ait, quo putat hanc nostram distinctionem qua in idiomatum Communicatione defendenda utimur, de ponte planè dejici: *Alsted.* verò contrarium hic asserit, Deum suam divinitatem non exeruisse: què ergò cum patre usq; huc operatus est, *Johan. 5. 4.* Nestorianam divulsionem introducit, quando ait: Filium Dei esse passum non in seipso, sed in carne assumpta. Quasi verò caro assumpta non esset Filii Dei caro, in hypostasi τῆ λόγῃ assumpta, sicque non ἄλλος καὶ ἄλλος, sed ἄλλος καὶ ἄλλο in Christo. Caude ergò Nestori, qui vel *Alstedii* vincis calculo, Judæos non Deum sed hominem crucifixisse. 5. Scriptura κῆ τὸ ρητὸν testatur Filium Dei seipsum tradidisse pro nobis *Ephes. 5. 25. Tit. 2. 24. Gal 2. 20.* apparuisse per immolationem sui ipsius, *Hebr. 9, 26.* Qui verò in seipso non patitur, is seipsum crucifigendum non exponit. Filius Dei in seipso non est passus. E. seipsum crucifigendum & immolandum haud exposuit. Quid verò erit pleno ore & disertis contra scripturam venire, si hoc non erit? 6. Quævis martyrum passio infinitè sic erit valoris. Ratio: quia infinitum passionis valorem à personæ præstantia metiuntur Calviniani *Keckerman. lib. 3. system. Theol. cap. 4. pag. 345.* Jam verò passionis martyrum per voluntariam dispensationem sunt ipsius Christi passionis, *Act. 9. 2. E. 7.* Christum hominem esse Filium disertis verbis asserit Petrus *Matth. 16, 16. &*

CON-

concedunt *Calvinus & Martinus*, vide tom. 6. dispp. Gies-
sens. disp. 17. Qui igitur idem Filius Dei non patiens à fi-
lio Dei patiente distinguetur, haud multiplicatis perso-
nis & Nestorianismo plenis in pomaria Ecclesiæ intro-
ducto velis? Sed pergemus.

CAPUT II.

De Christi Exinanitione.

Sic fuit *Propositio*, sequitur nunc *Propositionis Elabo-
ratio*. Ut verò *Propositio* fuit composita; sic & duplex
datur *Exegesis*. Prior agit de Exinanitione, posterior de
Exaltatione.

Exinanitionis datur *Definitio Realis*, quæ post nar-
ratione Generali & Speciali per partes fusè declaratur:
Nunc de Definitione & Narratione generali.

SECT. I.

De Definitione Exinanitionis Realis, &
Narratione Generali.

Continentur hæc v. 14. 15. cap. 52. & v. 1. 2. 3. cap. 53.

ANALYSIS LOGICO-RHETORICA.

Exhibetur definitio Realis v. 14. comparatione ad
plebeios declarata, cui per *περκαλάληψιν* præmittitur
eventus respectu impiorum minùs prosper, *Apostrophe*
personarum adornatus. *Sicut obstupuerunt super Te, &c.*
Verùm huic opponitur *effectus* respectu piorum felicissi-
mus v. 15. qui est *Conversio* hominum, & hujus indicatur
1. *Causa efficiens*, sanguinis Christi per verbum prædica-
tum obligatio, eleganti *Metaphorâ* à ritibus Vet. Test-

in voce aspergendi vestita, 2. *Objectum Synecdocho* declaratum. Multi, id est omnes respectu acquisitionis, quod *Occupatione* illustratur, non tantum plebeios sed & potentes in conversum, quorum obsequium *Metonymia signi* (claudentis) describitur. Hinc 3. denuò *Causa Efficiens* additur verbi prædicatio, quæ suâ in Nov. Testam. claritate & suavitate in oppositione Vet. T. commendatur.

Narrationi generali iterum Propheta per *μεγαλάληψιν* summam apud Judæos despicientiam Christi præmittit, quæ nobis describitur à *Formâ*, quæ est, non credere Evangelio nec ad brachium divinum attendere, quæ ad vehementiorem animi affectum significandum, *Interrogativè* vel *Exclamativè* proferuntur. *Narratio* verò ipsa commodè Bernhardi potest includi aphorismo, qui ait: *Pauper nascitur, pauperior vivit pauperrimus moritur. Pauper Christi natiuitas Metaphora* à virgulto & radice desumpta indicatur v. 2. Ad *pauperem* Christi vitam pertinent reliqua hoc versu contenta, quæ commodâ *μεγιστοσύνη*, quâ se Judæi excusare sumtâ ratione ab externâ formâ, annuntiantur & per *ἀνακοίνωσιν* egregiè expoliant, perferuntur. Ad *pauperem* Christi mortem seu passionem protinet, v. 3.

ANALYSIS GRAMMATICA

& veri sensus inquisitio.

v. 14. כַּאֲשֶׁר שָׁמְמוּ עָלֶיךָ רַבִּים) Hieron. *Sicut obstupuerant super te multi.* Secundum LXX. ὅν τρόπον ἐκστήσουσι ἐπὶ σὲ πολλοί. כַּאֲשֶׁר quemadmodum. LXX. ὅν τρόπον Targh. כַּאֲשֶׁר. Quando verò sequitur ׀ tunc frequentissimè significat quantò magis. *Schindlerus* in Lex. ׀ *preceden-*

te כ vel כשר significat eò magis. Sic Exodi 7, 12. וַיִּכְרַחֵם
 & quātò magis affligebant eum: & tantò magis crescebat. Ose.
 4 7. כרבים quantò magis multiplicati sunt כן eò ma-
 gis peccârunt contra me. Vide Hof 11, 2. Esa. 55 9. ubi ta-
 men Ellipsis prioris. Mallem igitur hoc loco, quantò
 magis vel plures, &c.

שמי) Hieron. obstupuerunt. LXX. ἐσθήσαντες de quo
 Chemnitius part. 2. Exam. Trident. de Transubstant. fol.
 80. b. ἐξίστασθαι dicuntur quæ naturam suam non servant sed
 immutantur. corrumpuntur intereunt, & in aliud degenerant,
 ita dicuntur οὐκ ἐξέστηκός vinum corruptum, hæc ille.
 Cæterum est hoc in loco Enallage temporum præteriti
 pro futuro Prophetis usitatissima, quod semel nota-
 mus, ne multis id repetere cogamur. Sic Kimchi in O-
 bad. v. 2. נבואה עבר במקום עתיד רבים & Rasche
 חנבואה לרבר עלה עתיד כאיל עשו כן לשון
 ἤ ποδα expressit Ambros. de fide lib. 1. cap. 7. quando ait:
 Hæc consuetudo est prophetia, ut quæ futura sunt, vel quasi præ-
 sentia vel facta esse dicantur. Justin. apol 2. pro Christianis,
 τὰ γὰρ πάντως ἐγνωσμένα χρησίμιστα ἀεγλέγει ως ἤδη χροόμενα.
 Adeas & Augustinum lib. 17. de C. D. cap. 18. עמש verò
 quod attinet, notat Clar. Forst. in Lexic. quod propriè
 dicatur de personâ aut re, quæ propter reatum aut pœ-
 nam afflatu abominabili digna sit: alii quòd notet stu-
 pendam desolationem sicque esse desolari, vastum esse
 Ezech. 35, 12. 23, 29. Esa. 49, 16. 33. 8. Tbren. 1, 4.) ad ani-
 mum verò translatum, homines designet admirabun-
 dos, obstupescentesque ob inopinatum eventum seu
 devastationem alicujus Ezech. 27, 25. 26, 16. Jobi 17, 9.

עלך) Super te. Referunt quidam hæc ne nimis du-
 ram, ut ajunt, Enallagen concedere cogantur, ad Eccle-
 fiam

fiam h. s. quemadmodum super te ô Israel in captivitate Baby-
lonicâ multi obstupuerunt: sic & seruo meo idusui veniet. Vi-
de Marlorat. Calv. Musculum, Jacobum Tirin. Antwerp. Je-
suitam, imprimis Dn. Tarn. Verùm non video causas,
quò minus Enallagen personarum seu Apostrophen pa-
tris ad Christum statuamus, quum imprimis scripturæ
ista usitatissima & receptissima sit, Lev. 2, 8. Num. 24, 22. Jo-
bi 35, 28. Jerem. 30, 8. Mich. 7, 18. (ubi tertia persona pro se-
cunda) Psal. 22, 27. Jerem. 29, 19. (ubi secunda pro tertiâ)
Esa. 22, 19, 42, 24. & c. (ubi tertia pro primâ) & ipsi per amba-
ges hæc explicent. Vide s̄s hîc omninò Flac. par. 2.
Clavis scripture tr. 4. fol. 308. non enim ejusmodi Apo-
strophe caret emphasi, & R. Kimchi in Ezech. 31. כן דרך
המקרא לומר לשלם לנכח כאחד
loqui tanquam ad presentem & tanquam ad absentem eodem
sensu.

(כן משחת מאיש מראהו) Hieron. Sic inglorius inter
viros erit aspectus ejus, non ex Hebræo sed LXX. inter-
pretum versione, quæ habet ἄτιμος ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τὸ εἶδος
σὺ ἀδοξήσῃ, sic ingloria erit ab hominibus species tua. Targh.
refert hæc ad populum præterrationem. Hebr. est: cor-
ruptus erit præ viro aspectus ejus. שם התאר משחת verò ait
AbenEsr. Buxi corruptus præ viro, id est, non amplius virilem
aut humanam speciem habens. Est periphrasis comparativi.
Ebræi n. Cōparativum describunt per מ̄ seu מ̄ appositū
rei, cum qua fit comparatio, Rabb. habent particulam
יותר. Proverb. 8, 11. 4, 9. Jud. 11, 25. Esa. 54, 1. Hagg. 2.
10. Ezech. 28, 3. Amos 6, 2. Sic & Kimchi explicat,
שיתמהרכי היו רואים שהיה משחת יותר מכל איש מראהו
& admirabuntur, quia vidobunt, quod corruptus magis sit præ
omni viro aspectus ejus. Deducitur verò à שחת quod fun-
ditus

ditus corrumpi, depravari, Jer. 13, 7. Gen. 6, 12. & alibi significat. Forerus, Cornelius à Lap. legunt מִשְׁחָתָהּ pro מִשְׁחָתָהּ ut ajunt, hoc est, sic unctio aspectus ejus præ viris. Unctio, id est, gratia, venustas. Verùm falsum præsupponunt & errant. Falsum est olim lectum esse מִשְׁחָתָהּ excisus fuit, ac si nostro seculo puncta alia essent subtracta, sicq; scriptura corrupta: nostram enim lectionem Targb. Masora LXX. & ipsa Vulg. probant genuinam. מִרְאָה in genere omne id notat, quod sub oculos cadit iisque percipi potest.

וְהָאֵרֶוּ מִבְּנֵי אָדָם & forma ejus inter filios hominum. Hieron. LXX. ἡ δόξα σου ἀπὸ υἱῶν ἀνθρώπων ἔστί gloria tua à filiis hominum. תָּאָר reddiderunt per δόξα, Targh. וְיִוְהָוִו splendor illorum. Verùm תָּאָר notat formam exteriorem, delineationem, Gen. 29, 17. 39, 6. 41, 18. 1. Sam. 28, 14. estq; ex תָּאָר quod est circumscriptum, delineatum fuit, Jos 15, 9, Targh. hîc וְיִסְתָּר & circumibit, id est, describetur more circini, qui circulum facit rotundum & describit signatq; בני אדם notat plebeios, seu infimæ propriè sortis homines, quod ex oppositione, Psal. 49, 3. (גַּם בְּנֵי אָדָם גַּם בְּנֵי אֱלֹהִים) etiam filii hominum, etiam filii viri, id est, magnates & plebei, apparet luculenter, nec id hoc loco emphasi caret, ut in paraphrasi percipiemus. Nominem enim אִישׁ quod virum & plerunque strenuum, sicut paulò post dicemus, significat, ad summam Christi humilitatem designandam, per correctionem quasi adduntur & plebeij. Chald. habet בְּנֵי אִנְשָׁא quod ab אִנְשָׁא ægritudini, dolori subjectus fuit (nisi significatione Arabicâ hîc magis gaudeas, quò ad illud Aristotelis, hominem esse ζῷον πολιτικόν

accedas,) & sic itidem miserum, infirmum, & fragilem notat. Orta verò hæc Christi deformitas partim ex animi angore, partim ex plagis, vulneribusq; corporis truculentis, de quibus & *Psal. 22.* Sic interpretantur *Lyra, Menz.* & alii. *Clemens* verò *Alexandar.* lib. 6. Strom. ad innatam Christi formam id refert, quod tamen verum haud videtur. vide *Nicepb. l. 1. c. 40.*

Sensus Paraphrasticus.

Sensus ergò emphaticorum verborum est: *Verum* ò serve mi, elevaberis quidem, sed antequam id fiet, summè deprimeris, ut super te plurimi obstupescant, & te ut rem naucci afflatu abominabili prosequantur, imò quanto plures super te in animi quasi deliquiū & vastationem ob subitanam tui devastationem incident; tantò magis tu deformaberis, quin ipsa deformatio eris, ut non solum nil decoris in te sit appariturum, sed ne quidem facies viro digna vel similis, quin & infra infimos infima sortis homines habeberis.

D. 15.

(כִּן יִזַּח גּוֹיִם רַבִּים) Hieron. iste asperget gentes multas, in Hebræo: sic vel tantà magis asperget gentes multas, vide כִּאֲשֶׁר יִזַּח (Cald. בִּיר יִבְרַר ex Hebr. Dan. 4. 11. spargere LXX. θαυμαστέον) admirabuntur, quod in textu non est) est ex יִזַּח de quo Kimchi, quod טַפְטוּף (כַּעֲנִין) velut materia stillationis seu inundationis sit, & communiter est, asperfit, imprimis v. de conspersione Leviticâ dicitur Lev. 4. 5. 6. 8. 14. 16. Duplici verò modo hæc explicant. R. Abraham in comment. sparget. i. e., effundet gentes multas seu sanguinem gentium multarum. Et Rasbi כִּן עֲתָה גַם הוּא sic nunc ipse etiam prevalebit manu suâ & dejiciet cornua gentium, quæ sententia à scopo aliena. Kimchi hispanicè explicat *Fara parlar.*, faciet loqui, q. d. fama sui nominis multas gentes asperget & nomen suum longè latèq; propagabit. Vide hîc Pang. Lex.

Quæ

Quæ sententia verior & ad Evangelii prædicationem sanguinem Christi offerentem, eoq; corda hominum conspergentem applicari potest. Elegantissimè ut solet B. Luth. Der Prediger oder der Christen Zung ist der Sprengwedel / denselben tuncet er in des Herrn Christi Rosinfarben Blut / vnd besprenget damit das Volck / das ist / Er predigt ihnen das Evangelium / das lautet also: Daß Christus Vergebung der Sünden erworben habe durch sein theuer Blut. גוים gentes גוים absolute positum dicitur de gentibus quæ non habebant eandem cum populo Israëlitico religionem & cultum, unde apparet, quod hæc ad prædicationem Evangelii, exaltationem Christi subsequutam sint referenda, usurpatur tamen גוים & de Judæis Gen. 12, 2. Exod. 19, 6. Deut. 4, 6. Recentiores Judæi applicant hoc nomen ad solos Christianos, & vel unum præter omnem rationem גוים male applicato loco, Gen. 20, 4. nominant, quod nomen adeò non nobis adversatur, ut potius certi sumus nos istas esse gentes, quæ Deum laudent Ps. 117. quod pluribus docet Paulus Rom. 15. quem vide.

עליו יקפצו מלכים פיהם) Hieron. *Super ipsum continebunt reges os suum.* LXX. καὶ συναΐξουσιν βασιλεῖς τὸ σῶμα αὐτῶν & *contrabent reges os suum:* (συναΐγειν contrahere quod apertum est, sic indicatur, quod olim quidem contradixerint, nunc contradicendi libidinem mittant, oppositum hujus apud Arist. 1. διαίγεσθαι. Vide Bud. com.) קפץ est סנע כהם, R. Dav. in lib. rad. *obturare fortiter* Psal. 77, 100. 17, 42. Hiob 5, 16. Chald. eleganter שיתקוון conticuerant reges, applicarunt manus suas super os suum. Duo verò hac phrasi claudere os, indicantur: 1. Pudor erga vitam antea actam vel observan-
tia

tia

tia erga praesentes, ut cum discipuli coram magistris, pueri coram parentibus &c: praereverentia silent. 2. *Acquiescentia placita* in alicujus voluntate. Vide & confer *Jobi 21, 5. 29, 39. 37. Psal. 39, 2.* (adi hic glos. margin. B. Lutheri) *Micb. 3, 7. 7, 16. Amos 5, 13. 6, 10.* notam *Drusii Sophon. 1, 7.* expendere.

וְאֵי אֲנֹכִי לֹא סָפַר לָהֶם רְאוֹתָו Hieron. *quia quibus non est narratum de eo viderunt.* LXX. ἄντων de iis. *Paulus Rom. 15, 21.* ἄντων de eo, sed sensu haec omnia conveniunt. Hebraicè ut & Chaldaicè, *quibus non est narratum, illis*, Pleonasmus Hebraicus, de quo consule *Buxtorf. lib. 2. thes. gramm. cap. 8. pag. 480.* Emphaticè verò objectum notatur q. d. *Quia quibus, (illis ipsis, inquam, quibus) non narratum &c:* Est verò סָפַר multum emphaticum, significans *accuratè numerare, more eorum qui numeros calculo etiam exactè subducto computant.* Unde illud *Psal. 56, 9.* סָפַרְתָּה נִדְרֵי סָפַרְתָּה נִדְרֵי *fugam meam numerasti.* R. Dav. explicat, *in librum & acta tua retulisti.* vide *Jobi 39, 2. Psal. 48, 13. Esd. 7, 11.* Est igitur סָפַר in Pual. ordine, distinctè, accuratè exponi, narrari. רְאוֹתָו *viderunt*, cum intentione scil. sicut usurpatur, *Psal. 41, 7. 2. Sam. 11, 2. Psal. 14, 2.* In Nov. Test. *Matth. 11, 7. 12, 11.* &c: Translatum ad internum seu intellectus oculum, approbationem, voluptatem, fruitionem includit. *Psal. 27, 13. Videre bona in terrâ viventium* (רְאוֹתָו) id est, frui, *Psal. 35, 21. Euge vidit* (רְאוֹתָו) *oculi nostri*, id est, unusquisque oculorum juxta Hebr. ubi voluptuosam fruitionem denotat, *Psal. 34, 13. 128, 5. Eccles. 9, 9. Psal. 91, 16.* unde judica Nov. Testam. felicitatem.

וְאֵי אֲנֹכִי לֹא שָׁמְעוּ הַתְּבוֹנִימוֹתָו Hieron. *Et qui non audierunt contemplati sunt.* LXX. συνέσπον intelligent. Chald. אַסְתַּכְּ.

אסתכלו (quod est ex שכל intelligenter animadvertit consideratè advertit.) Est verò התבונני Præteritum Hithpaël ex בין intelligere, propriè *intrinsecus mente aliquid considerare & animum certâ dispositione distinctione & iudicio prudenter intendere*. Differt בינה à חכמה sapientia, quod *hæc res certò cognoscantur & agantur luce quadam mentis: illà verò res inter se similes aut dissimiles prudenter discernantur aut dijudicentur penitus considerata.* Job. 37, 14. *sta & התבונן considera, diligenter expende, inter se confer &c.* Jerem. 9, 17. Job. 23, 15. Psal. 119, 100. idem & LXX. συνέσις notat. Est enim hinc συνέσις, perspicax animi facultas, quæ committere inter se res potest & discernere. Vide quæ habet *Aristot. lib. 1. Ethic. circa finem, ubi tres virtutes ponit Διανοητικὰς, σοφίαν, σύνοιαν, & Φρόνησιν & lib. 6. cap. 10. inter Φρόνησιν & σύνοιαν distinguit, illam dicens Πρακτικὴν; hanc autem solùm κελυκὴν, quæ, quî explicet, vide l. d. Sicque omninò Christianorum in Nov. Test. est, Spiritus probare, 1. Job. 4. nec quovis doctrina vento circumferri, Eph. 4. Adducit verò hunc versum Paulus Rom 15, 21. & ad gentes accommodat, idem facit Cyprianus lib. 1. adversus Judæos fol. 396. Goulartii Sylvanect. 1593.*

Sensus ergò est hic ex emphasi verborum: *Quantò Paraphr. verò magis depritaeris, eò etiam magis sanguine tuo pretiosissimo gentes per prædicationem verbi aspergendo purgabis, sanctificabis & quos æstus iræ divinæ ferè internecioni dedit, blandissimo rore hoc refocillabis, adeò quidem ut reges & principes terræ de vita anteacta pœnitentiam agentes summa reverentia tibi se subjicientes, ne bis cere contra audeant, siquidem tanta erit Nov. Testam. felicitas, tanta beatitudo, ut verus cum hoc collatum Nox dici debeat. Quibus enim omnia fidei mysteria*

mysteria adeò clarè, ordinè, distinctè non fuère exposita, sed involucris typorum obnubilata, ÿ oculis suis corpus ipsum videbunt, re ipsà fruuntur: qui verò de hoc nihil audivère nec fando id percipère, ÿ prudenter attendent, rem benè intelligent, & Nov. Testamentum instar Berrboensium cum V. probè conferent.

v. cap. 53.

וְיִשְׁמַעְתֶּם לִּי הַיּוֹם (מי האמין לשמעתי) Hieron. Quis credidit auditui nostro. LXX. præponunt vocem κούεις, κούεις τις Πίστευσα τῆ ἀνοῆ ἡμῶν Dominus in bebræo non habetur, sed pro intelligentiâ persone ad quam dicitur additum est, ait Hieron. super h. l. Chald. benè מי האמין לבסורתנא quis credidit annunciationi nostre, quod בסר Chaldæorum, Hebraicè est, בשר & propriè de læto dicitur nuncio Καγγελίζομαι. Esa 40, 9. Esa. 52, 7. 61, 1, Esa. 41, 27. 2. Sam. 18, 19. 25. Vide tamen quæ in contrarium notat Drusus in l. difficil. 1. Samuel. 3. p. 444. ׀ interrogativum personæ. Solent aliàs ejusmodi interrogationes æquipollere universaliter negantibus; verùm hic Canon Ambrosii, quem habet lib. de poenit. cap. 8. valet: *Interrogationes quædam in sacris literis quæ negationem inferre videntur, non sunt negativè intelligenda, sed subinferunt tantùm difficultatem.* Cyrillus lib. 8. in Johan. cap. 20. Particulam ait, quis Propheta non pro omnimoda negatione, sed pro raritate posuit; quia quod S. Propheta à Deo audière, & populo denunciaverunt, paucissimi crediderunt, Eadem habet Theoph. super cap. 10. Rom. Exempla afferunt, 1. Sam 2. 25. Psal. 15, 1. Psal. 24, 3. Condolentis ergò hæc interrogatio est, non omnimodè negantis, sicut Johannes cap. 12, 38. Paulus Rom. 10, 16. item Hieron. Augustin. Chrysof. & alij, exponunt. Judæi gentibus hæc tribuunt, verùm ex quæst. 1. superiori facile.

cilè

cilè refutantur. פִּמְנָה significat *dictis vel promissis acquievit, certus de aliquâ re fuit, πληροφορίαν* habuit, idque in primis seq. 2. Excludit autem dubitationem, *Esa. 28, 16. Qui credit non festinet. Genesis 15, 6. 2. Paral. 20, 20.* & dicitur hic de fide salvificâ. *Auditui nostro*, id est, prædicationi nostræ. Licet enim auditus commodè ad doctores referatur, quòd audita prædicare debeant, *Rom. 15.* hoc in loco tamen activè esse explicandam hanc vocem, & *Ambrosius* super cap. 10. *Rom.* & ipse *Cornel. à Lap.* concedunt. Unde Evangelii prædicatione, quia audienda attentè, dicitur *auditus fidei Galat. 3, 2. & 5.* & quum duo *Synonyma elegantia* & *Auxeseos gratiâ hebrai conjungant*, fit ut dicatur λόγος ἀκοῆς, 1. *Thessal. 2, 13. Hebr. 4, 2.* Non secûs ac dicitur *Psalmus cantici, Deut. 32, 12.* id est, *Psalmus excellentissimus*: Sic Evangelium dicitur *sermo prædicationis*, quasi nihil ulterius sit quòd aliquâ prædicatione vel certè tantâ præter verbum DEI sit dignum, & sic *Thessalon.* locus difficilis criticis facilè explicatur.

וְזֶרַע יְהוָה עַל מִי נִגְלָהּ) & *brachium Domini cui revelatum est.* LXX. eodem modo, ἡ δὲ βραχίον κρυβὸν τῷ ἐπικαλήθη pro ἀνεκαλύθη, id quòd tectum fuit, apertum est. *Per brachium Domini* (*Chald.* habet וְזֶרַע גְּבוּרָתָא וְזֶרַע) & *robur brachij potentie Domini.* *Syr. Joh. 12, 38,* וְזֶרַע וְזֶרַע) intelligunt quidam Evangelium, quòd est potentia Dei ad salutem, *Rom. 1.* verùm ex *Johan. 12, 38.* apparet quòd ipse Christus qui est potentia Patrîs, quâ Diabolum mundum & infernum confregit quaque potentissimè omnia gubernat hoc nomine veniat sicque explicant Patres: *August. tr. 53.* in *Johan. col. 302. Brachium Domini ipse. Filius Dei nuncupa-*

amœnum est, sed propter imbecillitatem nihili habetur, & facile confringitur, vide *D. August.* doctissime hic differentem *tom. 10. homil. 36. integra. fol. 510.* לפניו referendum ad verbum, non ad nomen, *Dn. Tarnov.* cum *Riveto*, quem sequitur, refert ad quemq; infidelium, h. s. quod instar virgulti neglecti quod diu haud subsistit, exurgat.

(וְכַשְׂרָשׁ מֵאֶרֶץ צִיָּה) Hieron, & sicut radix de terra sitiienti LXX. eodem modo. Hebraicè: sicut radix de terra siccitatis, id est siccissima. *Aquila* interpretatus est *invis*, ut *virginitatis privilegium*, verba hæc Hieron. demonstraret, quod absq; ullo humano semine de terra prius *invis* sit creatus. Notatur verò hac phrasi summa sterilitas & ineptitudo soli, quod vel nullos profert fructus, vel si quos profert, *αέθραλοι* sunt & vix enati ob humoris carentiam decidunt, *Jerem. 2, 6. 51, 43. Ezech. 19, 13. Ose. 2, 3. Psal. 65, 2.* Cæterum nullus dubito, quin idem hic sensus qui *Esa. 11, 1.* יִצַח הָטָר מְגֹוע, quod enim hîc dicitur שָׂרֵשׁ radix, id cap. 11, 1. dicitur הָטָר, quod præterea, *Prov. 14 3.* tantùm occurrit & est *baculus*: quod hîc: è terra siccitatis, id *Esa. 11.* מְגֹוע. מְגֹוע verò fatente *Kimchi* notat propriè *lignum excisum*, quod clarissimè patet ex *Jobi 14, 4.* Et in pulvere moriatur גִּידֵי stipes seu truncus ejus. Semel adhuc *Esa. 40, 24.* occurrit. Unde patet non esse de nihilo, quod Patres hinc Nativitatem Christi ex virgine probârunt. Ut enim radix in terrâ siccissimâ progerminare nequit, & trunci ex arboribus decisi, & in pulvere jam emortui, fructum naturaliter haud afferunt: sic & virgo, &c. Vel certè, si aliis credimus, respicit ad tribum Davidicam, quæ multis modis depressa & tantùm non planè eradica-

Paraphr. ta fuit. Sensus ergò: Etenim non instar cedri augustus erit servus meus, sed instar virgulti tenuissimi quod ex arbore succrescens omnibus eradicandum maturè videtur, ne succum arboris attrahens totam arborem pessundet, surget. Et sicut radix è terrà desertà Et siticulosà oriri nequit, vel si quæ orta est, ad maturitatem justam pervenire nequit, alimentum enim necessarium deficit: sic Et servus meus ex ejusmodi orietur terrà, unde naturaliter fructus sperandus nullus, quin adeò tabernaculum Davidis erit collapsum, ut nemo ipsum ad aliquam maturitatem perventurum estimaturus sit.

(לְחַתֵּךְ לוֹ וְלֹא הָרַר) Hieron. non est species ei neque decor. LXX. ἡ δὲ εἶδος αὐτοῦ ὄξος. Targh. hæc omnia ad Christi sublimitatem & excellentiam refert: non erit, inquiens, aspectus ejus sicut aspectus communis, nec autoritas ejus sicut autoritas idiota, &c: Verùm igitur in his de misero Christi statu, non verò glorioso. Cæterùm Ellipsis est verbi הָרַר usitatissima, ubi notamus quod quando הָרַר & הָרַר observante Sixtino Amama in Grammat. ante nomina per ellipsin verbi substantivi usurpentur, tunc הָרַר absolutè, הָרַר verò de certà tantùm specie negare. Vide lib. 2. cap. 5. pag. 191. 2. notamus adverbium הָרַר nominibus verbisq; prefixum equipollere frequentissimè debementi affirmationi contrarij. Proverb. 25, 21. accipere personam in judicio לֹא טוֹב non bonum, id est, pessimum, cap. 10. 2. non profunt thesauri improbè parti, id est, maximè obsunt. Sic Matth. 12. non remittetur ei, id est, vehementissimè vapulabit, Apoc. 3, 5. Non delebo nomen ejus ex libro vite, id est, certissimè salutem æternam consequetur. Est ergò לֹא תִהְיֶה non forma, id est, informo-fissimus. הָרַר propriè refertur ad qualitatem & ornatum habitus, אֲרִיר ad quantitatem & ejus excellentiam אֲבִיר

אביר ad robur corporis, & actionum. Consule hîc Lex Pagn. cum notis Merceri, Foerst. & alios. ראה vidimus superius.

וְנִחְמְדָהוּ (וְיִרְאָהוּ וְלֹא מִרְאָה וְנִחְמְדָהוּ) Hieron. & vidimus eum, & non erat aspectus, & desideravimus eum, LXX. omit-
tunt, & desideravimus eum, nisi velis dicere, quod נחמדו nomen contra analogiam grammaticam, putârint, idque voce κάλλος expresserint. Sic enim καὶ εἶχεν εἶδος ἃ δὲ κάλλος. Chald. ויהי זיו וירושא & erit splendor sanctitatis, splendor ejus, omni qui viderit eum, & attenderit (יסתכל) ad eum. Pia quidem si ad Christum hæc accom-
modas, paraphrasis, à textu tamen remotior. De ראה nec non מראה superius. נחמדו est ex חמד desideravit, quod gratum, voluptuosum utile, pretiosum est, Gen. 3, 6. Jos. 7, 21. Psal. 68, 17. Esa. 1, 29. Variæ verò hujus commatis explicationes. Quidam enim affirmativè, quidam ne-
gativè id interpretantur. Qui affirmativè, referunt hanc ultimam particulam vel ad Propbetam, & pios, juxta Matth. 13, 17. Sic Lyranus, Cornelius & alij, quorum sen-
tentia minùs nobis videtur commoda, quum de carnali hætenus Israëlita egerit vel ad Israëlem, & י per יוא, seu ut interpretantur, h. s. ut desideravimus eum, quæ senten-
tia nil incommodi habet, & sensu cum negantibus con-
venit. Sic Symmach. Vatab. Tirin. D. Tarnov. Qui nega-
tivè efferunt in applicatione grammatices in diversa ab-
eunt. Quidam negationem ex præcedenti membro re-
petunt & legunt לֹא נִחְמְדָהוּ & non desideravimus eum, quam ellipticam repetitionem usitatam esse, Psal. 9, 9. Deut. 33, 6. Es. 41, 28. vide Grammat. Cl. Trostij, probant. Ita Leo, Castrius, Salmero, & ex iis Sanchetz, Cornelius à Lap.
Alii

Alii

Alii 1 pro רָשָׁן positum existimant, & verbum in modo potentiali exprimunt. B. Lutherus. Die vns gefallen hette/ ubi pleonasticè & emphaticè ם ן affixum redundaret. 1 verò pro רָשָׁן sumi, plurima docent exempla, vide *Rutb. 3. 16. Malach. 3. 1. Psal. 118. 27.* & magnam copiam in indice Heb. *Piscatoris*. Nobis videtur commodissimè asseri posse, esse Ellipsin usitatissimam הַשְׂמֵרָה הַזֶּה הַתְּמִיחָה. *He interrogandi seu admirandi*, nec sic ab ullâ receditur literâ. Interpretatio igitur hæc est: & vidimus eum & non erat aspectus, & desideravimus eum? nec sine emphasi hæc dicta forent. Exempla ellipsis hujus vide *Jobi 40. 20.* תִּמְשֹׁן לְוִיָּתָן *extrahas Leviathan?* *Jobi 2. 10.* *Genes. 27. 24.* *Micb. 5. 2.* צַעִיר לְהִיָּת *parva ut sis?* sicque optimè sensum S. S. expressit, nec ulla disconvenientia, quam fingunt, *Mattb. 2. 6.* μηδαμῶς ἐλαχίστη, nequaquam minima es. In hunc modum *Ambros. lib. 1. Offic. cap. 46.* illud *1. Corinth. 11. 13.* *decet mulierem non velatam Deum orare*, interrogativè exponit. vide & *Kimchi* in *Michlol* f. 16. col. 2. Sensus est:

Paraphrast.

Vidimus quidem & consideravimus eum: verùm nihil in eo, quod consideratione aliquâ & contemplatione dignum videretur, invenimus. Nulla enim ipsi erat species, nihil in eo venustatis, sed totus erat colaphis lividus, sanguine fedatus, flagris concisus. Adeon' igitur dementes & à sensu communi abalienati essemus. qui adeò deformatum, adeò debonestatum nobis in regem & Dominum appeteremus?

v. 3.

(נִבְיָהּ וְחַרְלֵי אִישִׁים) Hieron. *Despectum & novissimum virorum.* LXX. ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτῶν ἀπμοὺν καὶ ἐκλείπον παρὰ τὴν ἀνθρώπων sed species ejus inhonorata & deficiens præ filiis hominum. Judæi hæc de populo in captivitate exponunt.

ponunt. Sic enim *Rasche* super hæc verba: מן דרך הנביא
 הנה מוכיר כל ישראל כאיש אחד *hæc est via* (*consuetu-*
do) *Propbeta* *bujus* *commemorans* *omnem* *Israël* *sicut* *virum*
unum. Vide & *Kimchi*: verùm hæc in quæstione 1. refuta-
 vi. Nos ex proprietatē verborum rimabimur sensum.
 נבה partic. Niphal à בנה quod teste *Foerst.* est ani-
 mo abjecit conculcandum, alto supercilio dedignatus
 est, & ut rem nihili habuit, 1. *Sam.* 10, *Esth.* 3, 6, 1, 17. 2. *Sam.* 12, 9.
 Hinc dicitur Christus קזוי despectus populi, *Psal.* 22.
 Chald. hanc vocem benè expressit, quando ait
 יהי לבוסרן: *in sic erit in contemptum*. Est verò ex
 בוסר quod notat fructum immaturum & acerbum,
 dentibus comedentis stuporem inducens, *Jerem.* 51, 29.
 unde Syro Chald. בסר averfatus est tanquam rem nauci
 & malam. *Num.* 15 31. 1. *Iob.* 3, 20. LXX. habent ἀτιμοι, quo
 nomine malè apud non neminem, doctum aliàs, hîc au-
 diunt, quasi emphasin vocabuli נבה nullo essent affe-
 cuti modo, quum ἀτιμοι possit esse is, qui nulla afficia-
 tur ignominia, licet publico destituatur honore: Ve-
 rùm quod pace ejus Viri dicam, levibus hîc conjectu-
 rarum inanum ventis abripitur; ἀτιμοι erant, qui insigni ali-
 quo flagitio & facinore nobilitati publicis muneribus abesse ju-
 bebantur, & quos impune occidere licebat, quod ex *Demosth.*
Phil. 3. ex lege quadam ἀτιμοι τεθνάτω afferente, & ἀτιμοις
 ibidem σήλατας, quorum nomina cippis erectis inscripta igno-
 minia publica afficiebantur, nominante, satis evidenter ap-
 paret, & hîc pertinet *Harpocratis* observatio, quòd ἀτιμοι
 sit ὁν ἂν τις ἀποκλείνας ἔχ' ἀποκείλαι Πηλιμίω. Sic apud *Demosth.*
 eundem: χεήματα ἀλιμα sunt, quæ invadere licebat & ra-
 pere. Talis homo dicendus latinis *Intestabilis*, *Horat.* lib. 2.
 satyr. 3. is *intestabilis* & *sacer esto*, *Plautus* in *Curcul.* Sem-

E

per

per caveto ne sis *intestabilis*, id est, sceleratus, flagitiosus & execrabilis, ut explicat *Turn. lib. 29. adversar. cap. 14.*

וְיָשִׁיב (וְיָשִׁיב) & *novissimus virorum*. 1. est *congeries* synonymorum, de quâ superius. 2. notandum, quòd *adjectiva* (error enim grammaticus est, quod Cornelius à Lap. וְיָשִׁיב putet Substantivum) *contracta ante pluralia vel collectiva singularia eminentiam summam significant*, Prov. 30, 24. וְיָשִׁיב קטני ארץ *parva terra*, id est, minima, vilissima, 2. Paral. 21, 17. *parvus filiorum* &c. Sic Virg. *Sancte Deorum*. Homerus, δολομήτα θεῶν. Vix igitur fatis descriptionem hanc summæ despicientiæ Christi homo cogitare potest. Dicitur enim *infimus* (ubi cessent homines esse) *abjectissimus virorum*, à quo alloquendo, utpote vili & paupere, alii viri cessent & abstineant, cuius consortium quasi ignominiosum refugiant, quem à suis cætibus quasi hominum secem exturbent. Vide hîc *Cornel. à Lap. Sanctetz. Förer.* Et confer *Psal. 22, 8. 109. 25. Matth. 27, 39. Marc. 15, 29.* Chald. oppositè pro more exponit. וְיָשִׁיב מְלָכֹתָא וְיָשִׁיב אֵת כָּל מַלְכוּתָא & *auferet pretiositatem omnium regnorum*. Sensus est:

Paraphrast.

Imò Messias instar fructus immaturi & acerbi projicietur, pedibus conculcandus exponetur, ut publicè infamis instar cippo impunè occidendus inscriptus, Johan. 12. & 9. à nemine non infra quemvis infimum, à cuius consortio boni quicquid sibi cavent, ne maculam sibi contrahant ignominia, habeatur, alto negligatur supercilio & ordo hominum in ipso cesset, ut non homo sed vermis sit.

וְיָשִׁיב מְלָכֹתָא (וְיָשִׁיב) Hieron. *virum dolorum*. LXX. ἀνθερωπῶς ἐν πληγῇ *homo in plagâ*, id est, plagis affectus. Est hæc

hæc

hæc locutio ἐμΦαλιωτέρα. **וִינ** enim quando notat subje-
ctum respectu alicujus accidentis, tunc non est simpliciter vir,
sed vir eminens ceteros longissimis parasangaris superans, 1. Sa-
muel. 16, 18. Ecce vidi filium Isai, virum belli, id est, bellico-
sum, belligerandi peritissimum, Exod. 4, 10. 15, 3. Jud. 2, 14.
Genes. 9, 20. 47, 6. Et nomen substantivum, quando adjecti-
vi periphrasis est, notatq; adjunctam qualitatem, si plurale
est superlativè reddendum est. Judæ epistola verl. 18. cu-
piditates impietatum, id est, impientissimæ, Psal. 5, 7. &c.
Sensus ergo: *Messias erit vir afflictissimus, vir dolorum, undi-
quaq; miseris, quæ corpus quæ animam plenus, princeps & cho-
ragus omnium omnino, quicumq; sunt & fuerunt unquam mise-
rorum, ita ut pelagus quasi quoddam dolorum videatur. Cæte-
rùm כנח* est ex כנח quod plus est, quàm כנח & præ-
ter languorem & debilitatem, cruciatus sensum subin-
fert, & est intensissimè & maximè tam animo, quàm cor-
pore, & quandoq; ex vulnere dolere, Genes. 34, 25. ubi
Hieron. *quando gravissimus vulnerum dolor est.* Thren. 1, 12.
Jobi 14, 22. Prov. 14, 13. Jer. 51, 8.

Sensus ver-
borum.

וידוע הלו) Hieron. *Scientem infirmitatum*, LXX.
εὐδὸς φέρει μαλακίαν sciens ferre infirmitatem. Hebraicè:
cognitus infirmitate. Kimchi in hunc locum. **כי ידוע ורגיל**
עלול הגלות *quia notus est & assuefactus fuit*
ad transeundum super ipsum onus captivitatis: cæcutit cum
Rasche ad captivitatem hæc applicans populi, quia
tamen ad significationem vocis aliquid facere potest,
adducere voluimus. Dupliciter verò & activè & pas-
sivè hunc locum autores explicant. Activè præter
Hieron. & LXX. Först Cornel. Forer. & huc alluisse pu-
tant, Paulum in Epist. Hebr. *non habemus Pontificem, qui*
non possit affici, &c: nec analogia Grammatica repugnat.

Sensus verborum.

Participia enim Pauli significationem activam quandoq; obtinere alibi demonstratum, *Kimchi Micblol.* fol. 7. col. 3. *Drusius lib. 1. Observat.* cap. 29. *Cl. Trostius in grammat. Ebr.* p. 33. Verum quum ita statuam à genuinâ & propriâ cujusvis vocis significatione nunquam vel minimum recedendum, nisi analogia fidei, & contextus reclamant, & hinc passivam, quæ aliàs genuina, retinendam putamus, sed & hinc divortium sententiarum. Sunt enim qui reddunt, *contritus infirmitate*, at cognoscendi hujus radicis significatio potior est, quin *Kimchi* omnia exempla, quæ *R. Jebuda* & *R. Jonatban* in significatione frangendi adducunt, in cognoscendi exponit. Retinemus igitur propriam, & est; *notus infirmitatis*, id est, ab infirmitate vel infirmitati, q. d. *infirmitas ei familiaris facta est*, de eo omnibus exploratum perspectumq; optimè fuit, quòd communis omnis miseria via) sicut *Kimchi* per רגיל quod est ex רגל) trita in ipso sit, quòd domestica ipsi facta sit calamitas. Vide nunc *Deut. 1, 13, 15.* ubi præterea hoc passivum tantum occurrit.

יִכְמַסְתָּר פָּנָיו מִכְּבוֹ Hieron. & quasi absconditus vultus ejus. LXX. ὅτι ἀπὲς ἑσέπται τὸ προσώπον αὐτοῦ, quia aversa est facies ejus. Chald. וכסא דהוח מסל קא אפי טכנתא ממנא & postquam fuit faciens ascendere, (subtraxit) faciem majestatis à nobis, despecti fuimus. Varii hic variè. Quidam מסתר putant esse participiū & hoc referunt vel 1. ad Deum, h. s. quod Deus ipsum nihili habuerit, vide *Tarnov.* pag. 431. qui sic Ellipsin statuit, vel. 2. ad homines, quisquis erat abscondens faciem & abominans Christum instar leprosi. Et huc *Kimchi* qui sic: להביט בו מרוב מאוס שהיינו מאסים איתו ולא חשבנוהו כמסתרים פנים ממנו שלא היינו רוצים לבלום רוצים *quasi abscondens faciem ab eo, quia non vole-*
bamus

bamus inspicere in ipsum pro multitudine contemptus & fuimus reprobantes eum, & ne quicquam putavimus; vel 3. ad Christum quod ipse ob nimium dolorem & indignitatem faciem à nobis pudebundus quasi averterit, quò LXX. faciunt. *Aben Ezra* refert ad gentes abscondentes faciem à Judæis הזה גוי כאשר יראה יהודי יסתיר פניו ממנו עד היום usq; in hunc diem gens hæc, quando Judæum videt faciem avertit. Verùm nos cum *Mercero Pagnino* & aliis Hebræis doctissimis סכתר putamus esse nomen substantivum, & est latinis: *absconsio facierum à nobis*, eodem sensu, quo dicitur, quod *pastores* sint *abominatio Ægyptiorum*, Gen. 46. 34. & Luc. 16, 15. quod *omne altum* sit βδέλυγμα coram Deo, & *Christus* dicitur *desiderium gentium*. & sic nulla Ellipsi opus est, nec à proprietate literæ vel hilum disceditur, quin in abstracto magna latet *emphasis*, *Ea locutione enim superlativus notatur*, Gen. 3, 6. האוה desiderium desideratissima, Genes. 12, 2. benedictio, benedictissimus, Cant. 5, 16. Ezech. 35, 15. Psal. 88 9. Sensus ergò est: *Et reverrà nos omnes faciem ab eo tanquam re abominabili, & quam sine fastidio & nausea aspicere hæud possis, avertimus & abscondimus.*

יבזה וילא השבנה) Hieron. *despectus*, unde nec reputavimus eum. LXX. ἡμᾶς καὶ οὐκ ἐλογίσθη *despecta* (scil. facies) & non reputata. B. Luth. ipsum *Nibzeb* refert ad antecedens & post subseq. sic reddit. Darumb haben wir ihn nicht geacht. *Vau* significare idem quod igitur apparet, Job. 1, 13. 21, 34. Proverb. 8, 32. Eccles. 2, 2. 12, 2. Esa. 10, 13. 37. 18. 61. 8. & alibi. Dicuntur verò hæc imprimis de infidelibus, quibus se ipse *Propheta* per κοινοποίησιν admiscet. שבח autem inter cœtera significat æstimare vel in aliquo loco habere & magnificare. Est ergò, nihili

eum fecimus, in nullo numero habuimus, &c. נבנה superius vidimus.

APHORISMI PRACTICI.

1. *Semper sunt quos Christi ejusq; Ecclesia humilitas offendat, ex v. 14. Ita hominum est ingenium, nil admirantur, nisi quod magnum: humilia verò negligunt. In Christo igitur cum parentes pauperuli, nativitas abjecta, conditio vilis, officium laboriosum, mors ignominiosa, offenduntur. Hinc illa: à Nazareth quid boni? Joban. 1, 46. nunquid è Galilea surgit Propbeta, Joban. 7, 52. Nonne hic est fabri filius? Matth. 13, 55. Marc. 6, 1. Repetebat eadem Julianus Apostata, quærendo, quid fabri filius faceret? ingeminabant gentiles, qui Christum ex eo, quòd asinâ ingressus Hierosolymam. Deum asininum, Christianos asinarios calumniabantur: quòd crucifixus & mortuus, Deum negabant; Christianos tantis cladibus à Diis ex eo affici blaterantes, quòd crucifixum à mortuis excitatum adorandum statuerent? &c. Verùm beatus quisquis non fuerit offensus in me, inquit Salvator ipse, Matth. 11, 6.*

2. *Doctrina Evangelica contrarij sæpè sunt effectus, diverso respectu. Unus videlicet per se, & ex intentione Dei, salus & conversio hominum; alter, per accidens, in iis, qui pereunt & Evangelio contradicunt.*

3. *Christi sanguine peccata expiantur, v. 15. Est enim hic sanguis, sanguis Christi, Hebr. 9, 14. & Sanguis Nov. Test. v. 19. qui nos emundat ab omni peccato, 1. Joban. 1, 7. Ad hunc ergò fontem meritò accurrimus immundi, Zach.*

13, 1. & cum Davide exclamamus, purga me hyssopo,
Psal. 51.

4. *Potentia & majestas reges ex regno D & I non excludit*, vers. 15. Habemus hoc in *Vaticinijs*, hinc & *Psal. 72, 10. Esa. 49, 23. 60, 16.* videmus id in *exemplis*, qualia in *Vet. Testam. Davidis, Josiæ, Hiskiaë, Josaphati, in Nov. proconsulis, Actor. 13. Constantini Magn. Theodosii & aliorum.*

5. *Optimum principis ornamentum est Christo obedire, credere & pium esse, ex eodem.* Præscripsit quondam *Julius Pollux Commodo Imperatori* virtutes, quibus veram posset consequi laudem, si esset *εὐπροσῆγορ* & facile salutans, *εὐενδοτικὸς* facilis accessu, *μελιχρ* & facile admittens interpellantes, *ωρεσσηνὴς* blandus & lenis: magnæ quidem virtutes & principe dignæ, unde *Titus Vespasianus* ob humanitatem *delicia generis humani*; *Otto Magnus* ob popularitatem *Amor mundi* appellatus fuit: verùm omnibus vitutibus longissimè antecit pietas, quæ sola si abest, reliquæ nihili habendæ. *Nemo enim sine Deo vir bonus est, nec quisquam supra fortunam exurgere potest, nisi à Deo adjutus fuerit*, teste *Seneca Epist. 41. pag. 121. col. 2. Num. 40. Præcipua pars Magistratus religio est*, inquit *Plato.* Unde *Mecænas Augusto* hoc imprimis præceptum dedit, ut *Deos semper & ubique coleret* neque quemquam veteres eligi magistratum volunt, nisi pius extiterit & divinis operam studiis dederit. vide *Psal. 24, 7. Psal. 2, 12. 1. Tim. 4, 8.*

6. *Evangelium in Nov. Testam. & gentibus annuncian- dum fuit.* Selegerat quidem *Deus Judæos in peculium suum*, *Exod. 19, 5. 6.* promiserat eis *Messiam*, *Genes. 12, 3. Salus ex Judæis est*, *Johan. 4, 22.* Vide etiam *Roman. 3, 2. Psal.*

Psal.

Psal. 147. 19. 20. Verùm selectio isthæc temporanea erat, quæ durare *debebat ad tempus correctionis*, *Hebr. 9, 10.* ad Christum scilicet exhibitum, per quem *maceries integerrina destruenda*, *Ephes. 2, 13.* & gentes in consortium Ecclesiæ adoptandæ erant, quod fusè probat gentium Apostolus, *Rom. 15.* & Petrus *Actor. 15.* Quod observandum contra Judæos, qui nos adhuc *Gojim* miseros, peregrinos, Dei expertes vocant, cùm ipsis non nobis promissus sit Messias. Verùm *sumus & nos Judei non ex eis propagati per carnem, sed eis inserti per fidem.* August. ipsi defracti sunt, ut nos insereremur per fidem, *Rom. 11, 17. 18. 19.*

7. *Quod in Vet. Testam. latet, in N. patet*, vers. 15. In Vet. Test. fuit nox, in N. affulsit dies, *Rom. 13, 12.* ante Christum sedebamus in tenebris, *Esa. 9, 2.* Luc. 1, 79. in N. T. illuxit sol justitiæ, *Malac. 4, 2.* oriens ex alto, *Luc. 1, 79.* Unde benè August. de vera Relig. cap. 17. *Vetus inquit, Testamentum est occultatio Novi, & Novum manifestatio veteris.*

8. *Pauci sunt qui Evangelio verè credant*, vers. 1. Fit verò hoc ex diaboli invidiâ, *Luc. 8, 12.* hominum malitia *Jerem. 18, 18.* non ex Dei beneplacito & absoluto aliquo decreto, ut videb. in quæstionibus.

9. *Christus est verus Deus, quum brachium Dei sit.* Est hoc Axioma Patrum. Vide Athanas. locum allegatum superiùs.

10. *Christi humilitas deleat in nobis superbium*, vers. 2. Christus quum esset gloriæ Dominus, dux vita, rex regum, factus est servus, non vir, contemptissimus & infimus, ut superbiam tuam expiaret. Erubescere ergò terra, DEUS se humiliat, & tu vermis Te exaltas: vis ergo

ergò vulnus lethale tibi ab Adamo inflictum sanari, sequere Christum, ambi non summa, sed ima, humilia te sub potenti manu Dei, & hîc te tandem exaltabit. Magnæ latent opes, magni thesauri in humilitate. Centrum quiescit nec dimovetur. Humilitas infima petit, & centrum est, nec casum veretur, sed quiescit, quum interea, *tangant feriantq; summos fulmina montes, &c.*

11. *Christi passio omnium aliorum passioni nullo comparanda modò.* Ut taceamus Christum aliorum peccata in corpore suo expiâsse & portâsse, certè nullum fuit membrum, quod exquisitissimis tormentis expositum haud fuerit, sicut hæc fusissimè *Thomas p. 3. quest. 46. art. 5. conclus. 1. fol. m. 107. 108.* exposuit, quò lectorem remitto.

12. *Christi passio est medicina vitiorum.* Tres sunt imprimis vitiorum radices, *1. Johan. 2, 16.* quibus Christi passio medetur sufficienter. Ad *superbiam* vitæ proterendam factus est novissimus virorum. Ad *concupiscentiam* oculorum reprimendam ipse contemptissimus factus est: ad *concupiscentiam* carnis demandam ipse nullo non supplicii genere affectus est. Obstupesce ergò peccator, Christus dolore afficitur, & tu peccare perges? Ut *servum* redimeret nec Pater Filio, nec Filius sibi ipsi pepercit, *Bernbard.* & tu carni indulgens Filii passionem protelabis. Ut redimatur servus, occiditur Filius, *Augustin.* & tu ex filii libertate in Diaboli servitute te conjicies. Figatur potius toto tibi in corde, quì pro te fixus est in cruce, *Idem.*

QUÆSTIONES.

I. An in Vet. Test. Evangelium fuerit annunciatum? R.

F

I. Ne

1. Negant id *Anabaptistæ*, quos studiosè *Photiniani* sequuntur, contendentes, vitam æternam & bona spiritualia sanctis in Vet. Testam. non fuisse promissa, quum Christus per Evangelium demum ea, quæ olim non audita fuerint, revelârit narranda. *Volkel.* in instit. cap. 8. *Socinus* in lib. quod Evangelici debeant se cætui &c. pag. 19, 20. *Smalzius* de divinitate Christi cap. 7. & 8. quæ agunt de promisso vitæ æternæ & Spiritus S. pag. 25, 26. 27. 28. 29. *Osterod.* in instit. qui & consensum *Bellar.* ex lib. 2. de R. P. cap. 29. producit, quibus succenturiantur *Wigeliâni*, nullum hominem ante mortem Christi pervenisse in coelum, excepto Johanne Baptistâ, *Weigel. part. 1. Postil. pag. 23. & part. 3. p. 75. 76. 77.* asserentes.

2. Verùm ut facilè hos ex *περὶ εὐαγγελίου, Gen. 3, 15. spe & fide Jobi cap. 19, 25. 26. 27. exemplis Enochi & Eliæ, Genes. 5. 2. Reg. 2. ex legalibus vitæ promissionibus, Lev. 18, 5. Deut. 30. 6. cap. 15, 16. & Novi Testamenti comprobatione, Johan 5, 39. Actor. 15, 11. &c:* confutatum ire possumus, sic certè ex hoc loco nihil concludent.

3. Non solùm enim Paulus hæc ad gentes applicat, *Rom. 15.* de quibus facilè damus, quod sub lege verbi prædicationem ordinariam haud habuerint, sed & vox Evangelii probè ab ambiguitate vindicanda. Sumitur enim vel latè vel strictè. *Latè* nihil aliud est, quàm prædicatio gratiæ de remissione peccatorum: *Strictè* verò dicitur de Christo jam exhibitò, ubi *quia umbra & nox præterit, dies clara & corpus ipsum successit, Rota 13. Coloss. 2.* major est lux & claritas quàm in Vet. Testam. fuit, non quod in V. Test. non fuerint bona spiritualia, sed quod involucris typorum & prophetiarum omnia fuerint exposita, quæ distinctio ex *Rom. 16, 26.* clarè probatur, & huc

huc facit analysis textus & ipsum verbum מַנֵּה. Vete-
res enim videre volentes Christum non videre, *Matth 13.*
Illo respectu & in V. T. Evangelium fuit: hoc verò N. T.
tantum proprium est.

II. Quænam sit causa, quod non omnes Evan- gelio credant, quibus id annuncia- tur? R.

1. Fieri id vitio hominum scriptura testatur, & ex
scriptura à nostratibus diu est evictum. Calviniani verò,
licet concedant omnibus *voluntate mandati, evocatio, signi
signi approbationis, humanitatis, vocationis externa, &c.* (*Cro-
cius part. 2. Pruten. convers. c. 9. Chamier. Panstrat. Catbol.
Tom. 3. lib. 7. de prædestinat. Admonitio Neostad de lib.
Concord. cap. 1. & in dilut. fals. accus. cap. 3. Et in monstrat.
Antilogiarum cap. 9. Zanch. lib. 5. de natura Dei, cap. 2. p. 4.
in solutione 8. argument. Ursinus in Catech. part. 2. p. m.
338. Embdani in act. synod. Dordrecht. pag 738. Piscator in
observat. ad v. 37. Matthæi cap. 23. Kimedont. lib. de Prædest.
cap. 14.*) offerri gratiam & salutem, tamen id *vocatione
efficaci, internâ, voluntate beneplaciti, evocatio, effectio, de-
creti, Deitatis, vocationis interne, &c.* fieri pernegant,
idq; ideo quia Deo ab æterno aliud fuerit visum. Sic e-
nim Calvinus in hunc locum: *Et si satis constet omnes vo-
cari, disertè tamen excipit Propheta vocem externam, que in-
vitat nihil prodesse, nisi accedat peculiare Spiritus S. donum.*
Unde verò discrimen, nisi accedat peculiare Spiritus S. donum
*Unde verò discrimen, nisi ex arcanâ Dei electione, cujus cau-
sa est in abscondito.* Eadem habet *lib. 3. instit. cap. 24. p. m.
240. nec non in c. 2. Joël. v. 32.*

F 2

2. Sic

2. Sic & *Crocus* in secunda parte *Prutenicæ* conversationis pag. 300. *Deus vult præcepto omnes credant, at non vult in omnibus efficere fidem.* Post pauca: *Deus vult omnium hominum salutem approbatione, scilicet si credant aut legem impleant, non vult omnium hominum salutem sc. efficiendo, id est non vult in omnibus medium salutis efficere per quod servarentur.*

3. *D. Bergius* in disputat. de *Ætern. Provid. & Prædestinat.* decreto *Thesi* 22. & 23. distinguit inter vocationem efficacem & inefficacem, idq; ex Dei intentione & decreto, & Deum ex mero beneplacito vi decreti præteritionis præteritis non electis, negasse & negare beneficia 1. *Expiationis*, per Christum. 2. *Vocationis* internæ & efficacis. 3. *justificationis.*

4. *Rennecherus* in suâ cathena cap. 24: *Ex his apertè colligi potest non omnibus quibus Evangelij doctrina proponitur in unum, sed in diversos fines proponi & admirando Dei iudicio in utramq; partem sit temperari ac dispensari, ut non minus reprobis odor mortis ad mortem, quàm electis odor vitæ ad vitam sit. Sic Deo & eodem Dei verbo tam reprobi ad damnationem enecantur, quàm electi ad salutem recreantur.* *Consentit Beza in Colloquio Mompelgard.* pag. 403. *Reprobos vel prorsus non vocat, vel si maximè vocet, vocatio tamen prorsus inefficax est.* Simila invenies apud *Ursinum* in *Catech. explic.* pag. 402. *Trelcat. instit. loc. commun. lib. 2. p. 102. Polanum lib. 6. syntagm. cap. 31. imprimis Kimed cont. lib. de prædest. cap. 14. p. 585. ubi inter vocationem internam, quam Electorum propriam dicit, & externam, qua foris audiatur intus nec audiatur nec discatur idque ex voluntate Dei, distinguit.*

5. Ex quibus apparet, quod duplicis erroris se constringant 1. quod ab externâ prædicatione, non secus ac *Schvvenckfeldij & Veigeliani* (*Part. 2. postill. pag 238. 243. πρὸς τελευτὴν p.30.*) internam Spiritus Sancti gratiam planè separent, & pro actibus distinctis habeant, unde *Jac. Gryneus disputat. de Euchar. thesi 6.* ait: à Paulo 2 *Cor. 3. 6.* ministerio externo effectum ministerii interni, *conbonestandi gratiâ tribui.* 2. Quod causam inefficiæ verbi ponant non hominum malitiam, sed beneplacitum DEI, subtrahentis virtutem internam, quod *Kimed. l. d.* dissimulare haud potuit, quando inquit: *Quando queri solet, cur multis idem verbum audientibus, non omnes ita vocentur, ut vocatorum obœdientia consequatur: parùm appositè respondetur à nonnullis, quia ipsi volunt. Nam si fideles ideò credunt, quia volunt, non iis fidem donavit, sed eam ipsi sibi-ipsis volendo præstitère.* Et post pauca: *Sed cur non omnes ita trahit? quia miseretur quorum vult, & indurat quos vult.* Et lib. 2. de redempt. gen. human. cap. 6. Ubi quærit quod quum cunctis eadem veritas, eadem gratia prædicetur &c: quæ fiat quod tanta in audientibus disparitas, & respondet: *Unde tanta disparitas nisi ex disparitate gratiæ vocantis?* Sic & *Calvinus lib. 3. institut. cap. 25 §. 2.* *Hic ergò se aperit immensa Dei bonitas, sed non omnibus, in salutem, quia reprobos manet gravius iudicium, quod testimonium amoris Dei repudient. Atque etiam Deus illustrandæ gloriæ suæ causâ Spiritûs sui efficaciam ab illis subducit.*

6. Nec *Crocus*, qui hîc aliàs subtiliùs philosophatur, excipiendus est, siquidem in *Prutenicæ conversationis parte secunda, cap. 13. classe 1. ad locum 2. Thessalon. 3, 2.* *Fides non est omnium*, quærit, quomodo? num quòd velint omnes credere, non autem possint? an quod possint

sint velle, non autem omnes velint? Nihil horum rectè dicitur. *Est ergo non omnium eo sensu quo quorundam est, est autem quorundam ex speciali Dei gratiâ. Non ergo est omnium ex eâdem gratiâ, sed quibusdam denegatur justo iudicio.*

7. Verùm sententiam hanc posteriorem cum distinctione hac improbam esse, patet: de priorè alii) Quia 1. verbo Dei est contraria, 2. Deum facit hypocritam & dolosum, 3. perditionis causam ab hominibus in Deum derivat, 4. incredulos facit excusabiles.

8. *Primum membrum patet ex Rom. 11, 32. 1. Tim. 2, 4. Actor. 17, 30. Johan. 3, 16. 2 Petr 3, 9 Ezech. 18, 23. ex quibus concludo:*

Quicumq; 1. omnium vult seriò misereri 2. omnes vult salvos fieri & ad agnitionem veritatis pervenire. 3. omnibus promiscuè & indiscretè salutarem ad Deum conversionem, remissionem peccatorum, fidem; aeternam salutem offert, nec 4. vult ullos perire, sed ut convertantur & vivant, ille neminem vult perire sed interno & serio animo, quantum in suo loco & fano est positum, gratiam conferre contendit.

Sed de Deo in respectu ad salutem hominum omnia ista vera sunt.

Ergo Deus neminem vult perire sed quantum in se est interno & serio animo gratiam conferre. Et per consequens, verbi prædicatio Dei conferendi affectum habet inclusum, sicq; non ex vocantis voluntate, vel vocationis inefficacia effectus non sequitur.

9. Alterum membrum hoc probatum syllogismo: *Quicumque verbis blandissimis & linguâ invitât, quem arcanâ suâ voluntate non tantùm non vult venire, sed invitât, ut magis hac voce vocatus obsurdescat, quin lucem accendit, non*

ut illuminet, sed ut ceciosem reddat: remedium adbibet, sed ne sanetur cum jamdum ad interitum eum crearet, & absolute destinaret, ne sanaretur, is eum quem vocat pessime ludificat, & dolis misere exagitat.

Sed Deus blandissimis verbis &c: invitat peccatores, quos non vult venire, &c: Ergo.

10. Majorem puto suam luce radiare; & vel firmissime probatur ex Proverb. 26. 24, ubi quoad ינכר quod Pagn. reddit, alium pro se fert, alii vero agnoscetur, recte notat R. David clarum ex subsequenti esse versu de simulatione & hic sermonem fieri; vide locum. Minorem vero suam faciunt Calviniani. Sic enim Piscator in disputat. de Prædest. contra Schaffm. thesi 85. Deus lingua per ministros Evangelij profitetur se reprobos velle credere Evangelio, quatenus id eis mandat, & tamen non vult eos venire. Idem ad disput. Joh. Tauffneri pag. 23. ministerium verbi & Sacramentorum quod attinet ad majorem vocatorum partem ex intentione Dei inefficax, imò planè exitiosum est. Idem parte secunda ad amicam collationem Vorstii, Nec sequitur, inquit, Deus quibusdam ex vocatis Christum servatorem nunquam dedit, nec dare voluit, imò absolute hac destinavit, ne in ipsum crederent. Ergo fieri non potest ut serio jubeat. Eodem loco: Etsi Deus arcanam suam voluntate non vult, ut reprobi convertantur; quippe quos creavit ad interitum, &c. Idem contra Hemming. pag 14. Hominem esse lapsum Deo ordinante & quidem necessario, asserit.

11. Calvinus lib. 3. instit. cap. 24. Illud in questionem trahi non potest, multis verbum suum dominum mittere, quorum cecitatem magis velit aggravari. Et nonnullis interjectis: Ecce vocem ad eos (DEUS) dirigit, sed ut magis obsurdescant

descant

descant, lucem accendit, sed ut reddantur ceciores, remedium
 aabibet sed ne sanentur. Iacem sect. 12. Quos in vita contu-
 meliam & mortis exitium creavit, ut ira sua organa forent, &
 severitatis exempla eos, ut in finem suum perveniant, nunc fa-
 cultate audiendi verbum privat, nunc ejus predicatione magis
 excecat & obstupescit.

12. Sic Rennecherus in suâ catena cap. 24. Horum
 (nempe reproborum, qui ad aliquam veritatis cog-
 nitionem perveniunt) studium cum divinitus sit maledictum,
 est preposterum studium, cui sententia nusquam respondet.
 Et paulò post: Ex his aperte colligi potest, non omnibus qui-
 bus Evangelij doctrina proponitur, in unum sed in diversos fi-
 nes proponi & admirando Dei judicio in utramq; partem sic
 temperari & dispensari, ut non minus reprobis, odor mortis ad
 mortem quàm electis odor vitæ ad vitam sit, &c: Et Zanch.
 lib. 3. de nat. Dei cap. 4. contrarietatem voluntatis in
 Deo, exinde putat se evitare, quod dicat, Deum quidem
 legem omnibus proponere, sed non velle propositam ab
 omnibus servari, sed tantùm ab electis, quin respectu da-
 mnatorum hanc esse voluntatem Dei ut peccent & in pecca-
 tis perseverent.

13. Sic & secundum expedivimus. Tertium nunc venti-
 landum erit. Esse verò impietatis causam incredulitatis
 & perditionis in Deum transferre, neminem negaturum
 spero, cùm Deus nullibi non à culpâ se vindicet, vide
 tantùm, Matth. 23, 37. Prov. 1. 24. Esa. 65, 2. Calvinianos ve-
 rò causam in Deum transferre sic probò: Quod plurimi
 Evangelio non credunt, fit vel ex vocati malitiâ, vel ex voca-
 tionis inefficiâ.

Si ex vocati malitiâ & inobœdientiâ, culpa est in vocato,
 quod Dordracenses canone, 5. Artic. 1. pag. 340. asserunt qui-
 dem

dem

dem verum sic vocatio ipsa in efficacem & in inefficacem discerni non poterit. *Ratio:* quod contingit culpam vocatorum, ab eo non potest desumi interna ipsius vocationis distinctio, cum id, externè & eventualiter vocationi superveniat. 2. Superius vidimus *Kimedont.* referre hoc ad ipsam vocationem, & *lib. 2. de redemptione hum. generis cap. 6.* ait, *siquidem alij ex Evangelii auditione proficiunt, alij non proficiunt, imo indurantur. Et qui proficiunt non ad eundem modum incrementi omnes proficiunt. Unde tanta disparitas, nisi ex disparitate gratie vocantis?* Vide *Calvinum* & alios superius adductos, *Bucanum pag. 401. Zanch. lib. 5. de Natura DEI, cap. 3. Piscat. ad Vorst. collat. Not. 16.* & alios, absque omni sua culpa hominem reprobatum esse concedentes. 3. Quæro an istam repugnantiam malitiosam, Deus attenderit in decernendo, annon? Si istud, quomodo 1. ex reprobatione sequuntur peccata, ut docent *Præstantiss. Reformatæ Eccles.* ut à *Dordracenis* vocatur in præfat. *D. Beza volum. 1. apbor. 1. Zanch. l. 9. de natura DEI cap. 2. part. 3. Piscator contra Schaffm. disput. de Prædest. th. 92. Zyvinglius in elench. contra Catabaptistas Embdenses in synod. Dordrecht. pag. 573. & 574.* quibus tamen in eadem synodo in *judicio Theol. provincial.* contradicit, *Silbrandus Lubbertus, p. 16. §. Unde sequitur* & alii. 2. qui absolutum erit decretum si ad incredulitatem respectus? Si verò vitium hæret in vocatione, tunc est in vocante seu DEO, siquidem virtutem vocationi addere & detrahere non est vocati sed vocantis.

16. Quod homines quartò *excusabiles* coram Deo faciat, exinde patet, quia sic increduli non ipsi fuissent causa, quò minus credidissent, vel non credidissent, sed

G

Deus

Deus qui inefficaci vocatione ipsos vocârit, quin, quum voluerit & quidem absolutè eorum interitum, voluerit & absolutè media ad interitum, Dei enim absolutæ voluntati quis resisteret?

III. An homines non renati ex libertate arbitrii possint credere, quum possint non credere? R.

Ita quidem argumentantur Pontificii. *Vide Bellarm. lib. 5. de Gratia & lib. Arbit. cap. 20.* & approbat hunc concludendi modum, *Adam Conzen in Comment. super Matthæi cap. 23, v. 37 fol. m. 433.* Verùm respondeo 1. *A libertate arbitrij ad malum non concludi libertatem arbitrij ad bonum, nec ab hoc ad illud.* Sic *Ambrosius lib. 2. de vocat. gent. cap. 9.* *Licet insit homini nolle bonum, tamen, nisi donatum, non habet velle bonum: illud contraxit natura per culpam: hoc recipit natura per gratiam.* Augustin. in soliloq. *quod cecidi fuit ex me, quod surrexi, fuit ex Te.* Sic & Deus libertate gaudet, quæ tamen ad malum se non extendit. 2. *Pelagianismum sic plenis velis introducendum esse.* Nec est, ut excipias Pontificios gratiam non excludere, quod Pelagianum esset, sed præsupponere. Nam R. 1. negando Pelagium omnem exclusisse gratiam. Licet enim initio omnia libero detulerit arbitrio, admonitus tamen à fratribus adiutorium gratiæ concessit. *Augustin. serm. 11. de verbis Apost. lib. 1. de Grat. contra Pelag. & Cælestin. licet gratiam istam variè explicarit.* Vide *Augustin. de grat. & L. A. cap. 13. de Grat. contra Pelag. lib. 1. cap. 19.*

2. Requiritur quidem gratiam, verùm ratione tantùm ordinis, & causæ elicentis, non verò respectu influxus

fluxus

fluxus ex non volente facientis volentem, quod clarissimè patet ex *similitudine* I. *avis* cavæ inclusæ, quæ potentiam volandi intrinsecus habet, si à quodam externè tantùm cavea aperiatur, vide *Chemnit.* in Exam. part. 1. de Lib. Arbit. f. m. 119. II. *viri* soleis ferreis devincti, *δύραυω* tamen incedendi habentis, quæ similitudo est *Andradij*, vide *Exam.* Chemn. III. *oculi*, qui specie visibili oblata videt, licèt eâ remotâ facultatem in actum videndi deducere non possit, quæ *Bellarmini* est, lib. 6. de G. & L. A. cap. 15 col. 801. IV. *hominis* in foveam prolapsi facultatem funem prorectum apprehendendi retinentis, quæ *Coscori* est, &c.

II. Annon Esaias hic contradicat

Psalmo 45, 3? R.

Psalms loquitur de gloriâ spirituali & internâ coram Deo & fidelibus, quam impii spiritualiter cæcutientes, non percipiunt. Esaias verò loquitur de statu Christi humilitati, poenis quas pro nobis pertulit, & formâ externâ sensu hominis carnalis iudicata, sicque nulla est contradictio.

SECT. II. CAPUT II.

De speciali passionum Christi narratione.

Postquam Propheta in genere passiones Christi enumeravit, addit nunc specialem istarum, quæ imprimis passionem in specie sic dictam, concernunt, catalogum qui v. 4, 5. 6. 7. continetur.

ANALYSIS LOGICO-RHETORICA.

Quod Sol inter Planetas, gemmæ inter lapides, id hæc

pars inter reliqua Prophetæ verba. Describitur enim hîc nobis summum fidei mysterium, quomodo & cur Christus Jesus pro nobis satisfecerit, nosque liberârit. Hujus verò passionis describitur *Subjectum*, quod est *Ἰεσὺς υἱὸς πατρὸς καὶ υἱὸς μητρὸς* quod ter repetitur v. 4. 5. 7. & semel adhuc v. 4. juxta Masoret has, & huic, ne incredibile videatur, particula asseverandi *יְהוָה* præmittitur. Indicatur 2. *materia* passionis, quæ exprimitur in genere nomine *dolorum & morborum* v. 4. & per *διόλου* scripturæ usitatissimum declaratur per *vulnerationem, attritionem & castigationem* vers. 5. 3. Additur *causa* passionis, quæ vel *sinistra* & removenda nempe *peccata propria* & ob ea Dei *castigatio*, cui per *καὶ ὀπίσθου* quandam Prophetæ se immiscet & annumerat, v. 4. vel *Dextra* & genuina, quæ priori opponitur, & peccata propria removentur, dum nostra, seu aliena ponit v. 5. Castigatio Dei conceditur, sed per *ἀπανομήσασιν*, dum castigationis istius veram causam ponit, vers. 6. 4. *Finis*, qui consistit *ἐν δόσει καὶ σφίσει δόσε* est *pacis & sanitatis amissa restitutio* vers. 5. *significatio* consistit in *erroris ablatione*. in quem humanæ naturæ indicatur *facilitas & proclivitas*, *metaphora* ab ovibus petita, à quo reducendi *difficultas*, *metaph.* à viâ, qua consuetudo notatur. 5. *Forma* denique passionis, consistit, 1. in *perferendo*, quod *metaphora* desumpta à basulatione corporearum rerum vers. 4. declaratur. 2. in *obediendo*, quæ summa oboedientia describitur negativè *metonymia* signi (os non aperuit) & *metaphora* 1. ab agno mactationis, 2. ab ovis tondendâ petita, cui denuò *antibetica propositio negativa* fortissimè affirmans anne-

quitur.

ANA-

quing, in bonam partem. In malam recenset, Gen. 36. v. ult. Num. 26, 9. 2. Paral. 28, 22. Est b. 1. Gen. 10, 5. In bonam. Gen. ille est Abraham, Exod. 6, 27. Ezech. 7, 6. 2. Paral. 32. 30. & hîc subdit אמר ר' ברכיה והאלהים נמנה עם הצדיקים dixit R. Berachia, Deus numeretur cum justis, & ponit quintum, Psal. 105, 7. Plura verò dari multis probare possemus exemplis, sed istud tantùm notamus, quod de Deo usurpatum immutabilitatem propriè nec non constantiam in promissis notet, Psal. 102, 28. ואתה ואתה ואתה & tu ille; quod statim declaratur & anni tui non finuntur,

חללינו LXX ἀμαρτίας. Targh. חובנה debita, Hieron. languores nostros, ut consequens peccati, LXX. verò & Chald. ipsum antecedens & causam dolorum ponunt. Est verò חלל ex חלה agrotavit, cui affinia sunt חול & חלל quorum illud dolore, hoc verò violare significat sicque חלה propriè notat aegritudinem, quæ dolorem & cruciatum affert ex lesa aut violatâ parte aliquâ, hincq; dolere, dolorem sentire, imbecillum esse, Prov. 23. 35. 2. Reg. 1, 2. Mich. 6, 13. 1. Reg. 22, 34. 2. Paral. 18, 33. 35, 23. נָשָׂא LXX. φέρει fert (Targh. יבעי deprecabitur pro delicto, quod est ex בעה bullas excitavit, fervidè & summa contentione ut sit) propriè est, elevare suscipere in humeros, ita ut motus potius, quàm quies significetur, notaturq; terminus à quo, sicut voce סבר terminus ad quem, ut post dicitur ex Esaia. Hinc qui aliquid elevat, manibus tollit, est portare, ferre, sustinere cujus significationis exempla plurima occurrunt. Vide Exodi 28, 29. Jerem. 3, 3. Esa. 30, 6. 45, 20. 49, 22. 52, 11. Nec potest hæc inficias ire ipse Soninus, qui ait, quòd, qui aliquid auferat, tam diu id portet, donec abjiciat. Et hæc phrasîs portare peccata in, vel super se de Christo vel homine aliuo usurpata, nullibi significat simplicem remo-

remo-

remotionem, vel ablationem, sed simul notat receptionem & gestationem poenæ vel propriæ vel alienæ quod ex inductione exemplorum patet, vide saltem *Levit. 20, 17. Ezech 23, 49. 18, 20. Num. 9, 13. 5, 31. 18, 32. Lev. 19, 17, 8. 20, 17. 22, 9. 20, 19, 20. Exod. 44, 10. 12. Lev. 5, 1. 17, 16. 24, 15. Num. 30, 16. Ezech. 14, 10. 44, 10. 12. Exod. 28, 38. Esa. 53, 4. 10.* Sic & Typicâ portatione peccatorum in hirco emissario. *Lev. 16, 22.* in Aarone, *Num. 18, 1. Lev. 10, 17. Exod. 28, 38.* His exemplis coactus *Ostorrod.* contra *Tradel.* p. 218. fatetur, quod aliàs *peccata portare in scripturis idem sit, quod poenas peccatorum perferre.* Quibus addimus testimonium ipsius *Socini* in *Prælect.* cap. 21. ferè ab initio, phrasin hanc, portare peccatum, idem significare solere confitentis quod *peccati poenas dare, sive ut verbo, ceu ait, verbum reddamus, penam peccati ferre.*

וּמִכְאוּבוֹנוֹ סָבַלְתִּי) & dolores nostros ipse portavit. *LXX.* ἡμεῖς ἡμεῶν ὀδυνητάι pro nobis dolet, ὀδυνώμας propriè exquisitissimos dolores sentio, quales sunt damnatorum, *Luc. 16, 24. 25.* Hebraicè, & cruciatus nostros portavit ipsos, id est, illos ipsos, inquam cruciatus portavit. Solent enim hebraei לתוספת הביאיר affixum voci denuò postponere, *Gen. 13, 15, 21, 13. 1. Pet. 2, 8* μῶλωπι αἰτῶ. Sic & Syrus *Hebr. 6, 2.* סָבַלְתִּי verò onus quoddam humeris impositum bajulavit, quod ex perpetuâ scripturæ consideratione patet. Septem vicibus in *Kal* invenitur. Bis in hoc capite. hîc & v. 11. *Ter Esa. 46. bis v. 4. semel v. 7,* qui locus ut clarissimè nostram sententiam probat, ita huic in constructione parallelus est; sic verba: יִשְׂאוּהוּ עַל כַּתְּפָיו יִסְבְּלוּהוּ Hieron. portant illum in humeris gestantes. Targh. optimè על כַּתְּפֵיהוֹן elevantes eum (סָבַלְתִּי levavit ad gestandum) super humeros suos bajulant eum; *Gen. 49, 15.* וַיִּשְׂאוּ שְׂכָמוֹ לְסָבַלְתִּי incli-

incl-

inclinavit humeros ad portandum, Tbren. 5, 7. de portatione peccati סבלנו עינתהם סבלנו nos delicta illorum, seu poenam pro delictis portamus. Hinc est סבל onus ferens, 1. Reg. 5, 15. Die da Last tragen/ 2 Paral. 2, 2. סבליים bajuli 2. Paral. 34, 13. In N. T. per βασίλειον exprimitur, quod itidem bajulantium proprium esse fatetur loco dicto Socinus & patet Luc. 7, 14. Johan. 19, 17. 20, 17. Actor. 21, 35. Confer & Matth. 20, 12. Galat. 6, 5, 10. Nec est ut Socinus in prelect. cap. 21. asserat, & βασίλειον significare auferre, Johan. 20, 15. εἰ σὺ ἰβάστασας αὐτὸν εἶπες μοι, quis enim hic bajulationem & gestationem in humeris excluderet. Syrus הי שקלתו אתו, quod Tremellius, Domine, si sustulisti eum, reddidit: שקל verò significare & portare, bajulare, clarissimè patet ex Actor. 3, 2. Marc. 2, 3. Matth. 9, 6. cap. 11, 29. cap. 3, 11, 4, 6. Sensus ergò: Grave quidem & letabile est vulnus, quod diabolus nobis inflixit, è quo baud leviter dolemus: Verùm enim verò רגעה ipsum semen mulieris certò certius cruciatus hos à nobis in se transferet, ipse humeros inclinabit, & dolores nostros instar bajuli humeris impositos patienti portabit animo.

וַיִּתְחַנּוּ הַשְּׂבִיכָהוּ נָגוּעַ Hieron. & nos reputavimus eum quasi leprosum. LXX. καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα, (proprie ex datis quibusdam & positis concludere) εἶναι αὐτὸν ἐν πόνῳ & nos reputavimus eum esse in labore. נָגוּעַ superius vidimus. נָגוּעַ Hieron. quasi leprosum, secutus Symmacum, qui habet ἐν ἀλφῆ ὄντα, & Aquilam, qui habet ἀλφῆμδρον, id est, in lepra existentem & leprosum. Hauserunt hoc procul dubio ex Levit. 14, 35. ubi נָגוּעַ notat רגעה seu lepram, dicente Scivindelero in lex. Sed נָגוּעַ in genere estre-tigit tam in bonam, quàm in malam partem, sicq; tangendo læsit, vulneravit, hinc נָגוּעַ percussum significat,

וַיִּתְחַנּוּ

וְסַפָּה אֱלֹהִים וְסַפָּה
 LXX. καὶ ἐν πόσει ὑπὸ θεῶν καὶ ἐν κακώσῃ. Luth. Von Gott
 geschlagen vnd gemartert/ Hebr. *percussus Domini*, geniti-
 vus hic causam efficientem notat, sic *Jobi 14, 1. natus mu-*
lieris, *Luc. 7, 28. διδάκτοί γὰρ θεῶν*, Chald. מן קדם יי per-
 cussi à Domino. Nonnulli putant nomine אלהים
 (quod à radice Arab. *לה* coluit, formatur) poenæ gra-
 vitate & auxesin significari, quo illud *Kimchi* trahunt:
 וְהַנְּפִלָא אֱלֹהִים הִיא כְּנוֹי לְדַבַּר הַגָּדֹל *vox Elobim est co-*
gnomen rei maxima & admirabilis, verum ut verissimum est,
 maximos hic denotari dolores, si tamen hæc exclusivè
 intellexeris, ut non unâ autor & causa poenarum indigi-
 tetur, errabis, quum Propheta ipsum Jehovam percus-
 sisse eum asserat. *Bellarmin. lib. 2. de V, D. cap. 2. Andrad.*
Cornel. à Lap. & alii legunt *percussum Deum*, & testatur
Jesuita Sanctius in h. l. *Paydam* asserere plurimos ex Afri-
 canis Judæis h. l. convictos erroris nomen Christo de-
 disse: ubi antè omnia tenendum existimamus, nos ἀμ-
 φωλέσαις ὡς λέγουσι ductos scripturæ, (quæ *Deum proprio san-*
guine Ecclesiam sibi acquisivisse, Filium Dei seu Christum eavtū
pro nobis tradidisse, Dominum gloria interfectum esse, Actor.
20, 28. Ephes. 5, 1. Hebr. 9, 26 Tit. 2, 14. Actor. 3, 15. testatur,) au-
 toritate concedere non *solam humanam naturam*,) quam
 exclusivam Calviniani non naturæ opponunt, sicut con-
 tendit *Steinius*, in *vindic. conc. Iren.* sed plurimi ipsi per-
 sonæ. Sic enim *Herborn. lib. 2 Rudim pag. 100. Humana*
natura tantum mortua est, non Deitas, non tota persona.) Sed
 ipsum Deum non ῥηματικῶς, vel ῥεπτικῶς, vel ἀλλοιωτικῶς, vel
 συνεκδοχικῶς, ut docent *Admon. Neostad. pag. 250. Daneus*
in exam. Chemnit. Anbaltin. apol. pag. 246. Beza resp. 1. ad
colloq. Mompelg. Martinius contra Menz. Bucanus in instit.

loc. 2. quest. 16. & horum incensum & Jesuitas esse referendos docet Dn. Feurborn. fascic. 4. disp. 1. verum passum esse in carne sua $\epsilon\omega\sigma\upsilon\pi\kappa\omega\varsigma$. Vide Epiphanium lib. 3. tom. 2. contra Dimeritas bar. 77. (ad quod testimonium, quum non haberet, quod reponeret, Steinius maluit silentio præterire tom. 1. dissp. Giessens. disp. 8. tb. 44.) & B. Lutherum de $\alpha\lambda\lambda\omicron\iota\omega\sigma\eta$ Zwingliana: verum ex hoc loco id probari negare, siquidem contra mentem & stylum hebrææ linguæ hæc sunt: I. hebraei enim naturam imitantes prius rem seu substantivum, quàm accidens seu ejus adjectivum ponunt, vide Buxtorff. lib. 2. Thesaur. Grammat. cap. 1. pag. 337. hic verò fit contra. II. מכה in regimine est positum. Extra regimen est מכה cum sægol, sub כ. Cornel. à Lap. audacter contra omnem exemplorum fidem scribit eum כ . 3. Consensus interpretum adductus id ipsum confirmat. Est verò מכה à נכה unde est latinum necare, & est percutere, occidere &c. ומענה humiliatus est, ex ענה re vel verbis petenti respondit, sicq; est החלה הרבה 2. afflixit. In Piel, dicente Foerstero, tyrannide seu servitute vel vi humiliavit, depressit, Psal. 102, 24. 1bren. 3, 33. Psal. 119, 75. Ps. 90, 15.

Pamphr.

Sensus: Ipse quidem dolores & languores nostros portavit, verum hoc nibili habito putavimus ipsum propria ob delicta vulneratum, quin ab ipso Deo gravissimis & divinis percussum plagis, summopere depressum, & ad servitutis jugum usque redactum esse.

$\text{והוא כחולל מפשעינו}$ Hieron. ipse vulneratus est propter iniquitates nostras. LXX. $\alpha\upsilon\tau\omicron\varsigma\ \delta\epsilon\ \epsilon\tau\epsilon\alpha\upsilon\mu\alpha\tau\omicron\nu\theta\eta$ $\text{Αὐτὸς δὲ ἐτεῖαυμάθη ἅπασαν τὴν ἁμαρτίαν ἡμῶν}$ ipse autem vulneratus est propter peccata nostra. Deducunt מחולל à חלל vulnerari, sauciari, quod com-

com-

commodius deducitur ex *מחולל* quum illic sit *מחולל* *Ezech. 36. 23. 32, 26.* Et *Kimchi* hinc *מחולל* id est, *mecholal* est verbum de quadratis, sic verò vocat *Pual* ex verbis quæ secundam radicalem habent *Vau*, vide *Buxt. thes.* *חול* autem, dicente *Kimchi*, *חול* *ביוולדה ומסרסר* significat dolorem, qualis est parturientis aut castratis se, cum quo consentit *Avenar.* In *Lex.* qui sic ait: *Dolores notat vehementes in intestinis & plerunq; accipitur de dolore parturientis, qui intensissimus est, ut est tumor eminentis, in tenuium intestinorum parte & movens tormina atq; dolores vehementes.* Vide *Jerem. 41, 31. 51. 29. Esa 23. 4. 26, 18. Micb. 4, 20.* *מפשינו* propter iniquitates nostras. *פ* significat propter, (sicut & *Targh.* reddidit, licet hæc in alium explicet sensum, sic enim: *בית מקדשא דאתחל* & ipse edificabit domum sanctitatis que violata est propter debita nostra) vide saltem *Psal. 12. 6. Obad. vers. 10.* hæc duo dicta *Tarnovius* adducit. *פשיע* verò est à *פשיע* prævaricatus est, *Kimchi* explicat per *מרר* rebellavit, sicque notat peccatum, quod scienter & contumaciter committitur, quod ille dicit *בירון. AbenEsr.* verò in *cap. 14. Hof. vers. 10. & ult.* *פשיעים* inquit, sunt *שיוצאים מהרשור* qui egrediuntur è potestate, qui è potestate legitimi magistratus se eximunt eiq; se opponunt, quam significationem genuinam & emphaticam probant, & hæc loca. *1. Reg. 12, 18. Ezechiel. 20, 38. cap. 2, 3. 1. Samuel. 24, 12. Genes. 31, 36.* Sensus: Ipse verò exquisitissimis doloribus & in intestinis ipsis instar parturientis miserissime propter nostram prævaricationem, qua contra Deum creatorem & Dominum nostrum legitimum, cujus imperio nos subducere volumus prævaricati sumus, dire divexatus fuit.

Sensus Paraphrast.

מְעֹנֹתֵינוּ) Hieron. *attritus est propter scelera nostra* LXX. μεμαλάκισαι διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν *infirmatus est propter iniquitates nostras.* נָכַר contudit *oppressione ad terram.* Kimchi explicat hîc per illud Psalmi נָכַר לְאָרֶץ Psal. 143, 3. *confregit ad terram vitam meam,* consule & Jobi 6, 9. 4, 19. Proverb. 22, 22. Tobren. 3, 12. Esa. 19, 20. Psal. 72, 4. Foërst. ait, quod propriè sit *contundere in mortario,* adeas hîc ejus comment. עוֹן est iniquitas, pravitas, ex radice עוה quæ propriè significat *incurvari, curvum esse,* quod ex Niphâl patet, Esa 21, 3. Psal. 38, 7. ad animum vel a-
ctiones translatum est, *iniquè aut perversè agere,* Estb. 1, 16. Daniel 9, 5. פֶּשַׁע igitur propriè de peccato actuali; חַוְוָה verò de Originali dicitur, ceu notat Joban. Först. in *Esaïam.*

מִסֵּר שְׁלוֹמֵנוּ עָלָיו) Hieron. *Disciplina pacis nostra super eum.* LXX. eodem modo παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπὶ αὐτὸν. Qui genuinus horum verborum, sensus non omnium eadem est sententia. Nos B. Lutherum sequentes, putamus, Spiritum S. alludere ad *satisfactionem, qua virgis cæsi pro delictis satisfaciebant legi, sicq; post reconciliati dimittebantur,* hîc facit quo מִסֵּר propriè *severior institutio & disciplina activè & passivè, qua propter malitiam puniuntur & post satisfactione sic præstita dimitteuntur, vel à malo arcentur homines, cujusmodi primis annis adhiberi solet.* Vide exempla Jobi 5, 17. Jerem. 30, 14 2, 30. Prov. 13, 24 22, 15. 23, 13. Psal. 50, 17. Deut. 11, 2. ubi de ultimo Ægyptiorum supplicio, 1. Reg. 12, 11. ubi de tyrannide Rehabeami, Psal. 39, 12. ubi de intolerabili acerbitate divinarum usurpatur ultionum. Sic Proverb. 4, 1. 3, 11. &c. 1, 3. מִסֵּר השכל *castigatio intelligentiæ, castigatio, quam aliquis propter negligentiam pro intelligentia acquirenda susti-*

susti-

sustinet, expende Loca è Prov. adducta. Est verò à יסר, quod est aliquam coercere legibus, disciplina vinculis aut poenà, ne pro suâ libidine evagetur & vivat, & quidem magis reipsâ quàm verbis. Hoc enim differt à יכח *Esa 8, 11. 1. Reg. 12, 11. Proverb. 19, 18. Deut. 8, 5. Hos. 7. 12.* שלום notat pacem, quam hoc loco reconciliationem interpretamur ex Apostolo, *Rom. 5, 10.* Sensus ergò est: *Supplicium quod nos pro meriti sumus, quodq; nos subire debuimus, id Christo impositum fuit, ut ipse castigatus pro nobis, pacem nobis eternam acquireret.* - Sic Hieron. h. l. *Quod enim nos pro nostris debebamus sceleribus sustinere, ille pro nobis passus est, pacificans per sanguinem crucis suae, sive quae in terra, sive quae in caelis sunt.* Genitivus igitur in hac constructione notat causam finalem, non secus ac dicitur *Jerem. 50, 28.* נקמת היכרו ultio templi, id est pro salute templi sumpta, expende locum, *Proverb. 1, 3.* adductum. Et significationem hoc loc. nec ipsi Judæi inficias ire potuerunt. Sic enim *Raschi* לנו שהוא היה להיות שלום לכל העולם באו עליו יסורי השלום שהיה מיוסר *venerunt super eum castigationes patris, quae fuit nobis quod ipse castigatus fuit, ut esset pax omni mundo.*

לנו (ובחברתו נרפא לנו) Hieron. & *livore ejus sanati sumus.* Sic & LXX. τῶ μώλωπι ἀπὸ ἡμεῖς ἰάθημεν, & *Petrus 1. Petr. 2. vers. 24. 25.* חבורה propriè est *plaga ex sanguine concreto*, seu consociatio sanguinis intra cutem, quæ plagæ omnium molestissimæ sunt, *Exod. 21, 25. Gen. 4, 23. Proverb. 20, 30.* LXX. reddidère per μώλωπα. Est verò μώλωψ ὁ ἐκ τῆς πληγῆς αἰμαλώδης τῆς πίπῃ. seu *cutis ex verborum incussione sugillata.* De נרפא sanati sumus, non est, cum grammaticis hîc torquemus nos; verba enim

tertia personæ usurpantur frequentissimè indefinitè & quasi impersonaliter, nullo expresso nominativo, *Amos* 4, 2. *Hos.* 3, 17. *Micb.* 2, 4. Est E. נרפא sanatum est vel sanatio fit nobis. Exponit verò ditertè Petrus I. d. *livo.* de morte crucis; sanationem autem de cura animarum. Sensus: *Per plagas innocentissimo Christo impressas ex quibus ipse dolores percepit maximos, nobis nostra est sanitas.*

cap. 53. v. 6. *Ἰησοῦν.* Kimchi est genus loquendi ellipticum, quod sic supplet רועה מכלי רל vult dicere absque pastore. Propria; *universitas nostra*, &c. (רל enim in *bebr.* *Chal.* *Syr.* *Arab.* substantivum est) & sic in unum quasi fasciculum integrum genus humanum colligit nemine excepto præter Christum. Et facit hoc ut remedii suavitatem & necessitatem nobis magis magisque commendet. חנה verò est *erravit via* & *erravit corde*, secus ac *Elias* putat, vide *Esa.* 21, 4. cap 58, 4. *Chald.* כולנא כענא אחרנה *omnes nos quasi oves dispersi* (proprie variè) *sumus.* Confer quoad phrasin hanc *Psal.* 110, 176. *Matth.* 15, 24. *Luc.* 15, 4. imprimis verò *Ezech.* 34, 48. 16. Vide *hiltor. animal.* D. *Franzj.*

Sensus Pa. rap'raft. *איש לדרכו פנינו* Hieron. *unusquisq; in viam suam declinavit.* LXX. ἄθρωπος ἐπὶ τῆ ὁδοῦ αὐτοῦ ἐπλανήθη, *homo in viam suam erravit.* Hebr. *qui vis in viam suam respeximus.* Targh. *איש גוינו* *quibus viam suam migravimus.* Sensus est: *quibus suas cupiditates & prava consilia, quibus assueti eramus, contra secundam tabulam, & prava sua cultus contra primam sectabamur & admirabamur, Respicere, enim* sub-

subinfert admirationem, imitationem, *Psal. 40, 5. Esa. 5, 12.* *Via* vero vox notat morem ac rationem vivendi ac agendi, *Esa. 10, 24. 8, 11 55. 81 Psal. 49 14. Jer. 12, 26.*

(וַיְהִי הַפְּגִיעַ בּוֹ אֶחָד עוֹן כָּלֵנוּ) Hieron. *Et posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrorum. LXX. καὶ κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἀμαρτίαις ἡμῶν, & dominus tradidit ipsum iniquitatibus nostris.* Hebraicè est: *Dominus fecit impingere in ipsum iniquitatem universitatis nostræ.* Chald. hîc egregiè, finem seu fractum impositionis, ut frequenter solet, pro causa ponit. *ומן קרם יי הות רעוא למשבק. הובי כילנא כדולה* *Et de coram Domino fuit beneplacitum remittere peccata universitatis nostræ propter ipsum.* Contra clara hæc verba cæcutiunt hic Rabb, quorum verbis citandis nil impendam temporis. *Merc. in Lexico Pagn.* reddit etiam: *Et Dominus orare fecit eum pro iniquitate: Verum 1. ipse Socinus in prælect. hæc rejicit. 2. אַח esse pro in ejusmodi structura haud faciliè dixerim, nec ullum hætenus exemplum hujus observavi rei.* Est verò פָּגַע *impegit occurrendo, occurrit & incidit in aliquem impellendo, occidendo: Jud. 8, 21 seu פָּגַע notat hostilem incursum, qui fit animo gladiatorio seu perdendi, Exod. 5, 3. Num. 35, 19. Jos. 2, 16. Judic. 8, 21. 15, 12.* יהוה est שם רבא ויקירא ut *Jonath. Levit. 24, 11.* loquitur. Est שם המיוחד *nomen proprium & essentielle Dei, ut vocatur in codice Sota. cap. 7.* Uni, soli, vero Deo competit. Vide de hoc nomine *Galat. de arc. cathol. vertit. cap. 11. & 12.* Sensus ergò est: *Nos quidem dispersi eramus, ut oves absq; pastore sed Pater in filium omnia nostra peccata fecit impingere, ut nos à reatu eorum liberati, viveremus.*

v.7.

(נָשָׂא וְהוּא נִעְנַע) Hieron. *Oblatus fuit* (legit נָשָׂא
 pro נָשָׂא conjiciente Schiltero) *quia voluit* (pro נִעְנַח le-
 git נִעְנַח eodem dicente. *Musc.* putat legisse נִעְנַח
 quod minus verisimile, tres enim sic literæ fuissent im-
 mutandæ) L X X. καὶ αὐτὸς ἀπέ το κενανωθου ἔ ipse pro-
pter afflictionem non aperuit, (malè etiam siquidem illud
 ἀπέ in textu non est, 2. alterum verbum omittitur) Luth.
Da er gestrafft vnd gemartert ward. Sic & hebr.
exactus est ἔ ipse affligitur. Legendum verò esse נָשָׂא
 probat *Mercerus* exinde, quod *Hammaforeth* *Esa. 29. 13.*
 notet per schin dextrum nullibi præterea in *Esaia* oc-
 currere. Ergò hîc erit leve. Est verò נָשָׂא vi adigere
aliquem ad solvendum debitum, vel tributum, ut solent violenter
exactores pudici, vel aliud aliquod opus molestū efficiendum.
 In N. T. per ἀγγαρεύειν exprimitur. Sic R. D. *Kimchi*
 רעהו נגש בממון. כמן נגש את הכסף לנ יגש אר
exactus est in divitiis, sicut exegit argentum, non ardebit ami-
eum seu socium suum. (Prior locus habetur, *2. Reg. 23. 35.* po-
 sterior *Deut. 15. 2.*) Vide *Exod. 3, 7. & 5 6. 14.* ubi de tyrannicâ
 exactione Pharaonis usurpatur, & *Job. 3 17. Esa. 9, 3. & 14. 2.*
Dan. 11, 20. Estq; magna hujus vocis *Emphasis*, significantis
 à *Christo, quum semel peccata nostra in se suscepit magno ri-*
gore exactam esse pœnam ἔ solutionem, illius debiti, (id est
 peccati, *Matth. 6, 12. 18, 24.*) quod nos, non ipse, contraxe-
 ramus *Psal. 69 5.* נִעְנַח (de quo vide superius) est hic Be-
 noni in Niphâl, ut punctatio ostendit, & ita res velut præ-
 sens *hypotyposi* ob oculos ponitur, affligitur, vim patitur,
 vel certè adigitur, impellitur, provocatur ad loquendum,
 vid. Rad. ענה in lexico Pagn.

(וְלֹא יִפְתָּח פִּיו) Hieron. *ἔ non aperuit os suum.* LXX.
 καὶ ὁκ ἤνοιξεν τὸ στόμα αὐτοῦ. Hebraicè est Futurum pro præ-
 teri.

terito vel præfenti, sicut hæcenus locutus, & fit hoc ad af-
 fiduitatem & continuationem alicujus rei exprimendam,
 Psal. 1, 2. in lege יהגה meditabitur, id est, continuè, assi-
 duò, nonquàm non meditari solet. Considera & Psal. 3,
 7. Psal. 22, 3. 25, 1. 31, 6. Hos. 1, 2. Apertione verò oris libertas
 indicatur, Jobi 33, 2. Epbes. 6, 19. Jobi 32, 20. hinc cum per
 adverbium ל separatum vehementissima contrarij indigitetur
 affirmatio, ut superius dictum, non aperietos, erit pla-
 nè obmutescet, nec hiscere quidem audebit, sed pude-
 factus non habebit, quod contradicat, vide Ezech. 16, 63. ne
 sit tibi amplius apertio oris, pro pudefias, & non habeas,
 quod contra respondeas. Unde unà apparet non ef-
 se, quòd Vau hoc loco pro comparandi habeamus
 particula, ut nuperrimè docto cuidam visum est, à pro-
 pria enim significatione temerè resiliendum haudduco.

כשה לטבח יובל) Hieron. sicut ovis ad occidendum
 ducetur. LXX. ὡς ὑββατον τῆς σφαγῆς ἡχῆς sicut ovis ad ma-
 ctationem ductus est. יובל est ex יבל quod moram &
 pompam seu productionem includit, unde יובל quod
 jubilæum dicimus, productionem tubæ sonitum seu clan-
 gorem significare ajunt. Psal. 60, 11. quis יובילני deducet me in
 civitatem munitiois? cum comitatu scil. & pompâ regiâ,
 Psal. 108, 11, 68 30. adducent reges munus, Jerem. 11, 29. Hos. 10, 6.
 de hostili abductione, quæ non sine pompa irratione
 fit, considera tamen & ea, quæ & Füllerus lib. 4. in mi-
 scellan. habet.

וכרחל לפני גזייה נאלמה) Hieron. & quasi agnus
 coram tondente se obmutescit: LXX. ὡς ἀμνὸς ἐμπεσοῦν
 τῆς κείρης ἀφωσ & sicut agnus coram tondēte mutus. רחל
 est ovis fœmina. Ter præterea in scriptura occurrit,
 Gen. 32, 14. de ovibus, quibus fratrem iratum reconcilia-

re volebat Jacob, *Gen. 31, 38.* de ovibus abortum haud facientibus. *Cant. 6, 5.* dentes tui sicut grex ovium &c: quæ omnia quàm commodè huc trahi possint, vel me tacente quivis videt. השתק est præterit. Niphal & longum, R. *David* teste in lib. Rad. Est verò השתק colligavit manipulos, obtumescere. In Biniam Niphal colligari lingua, linguæ vinculo quodam teneri, ne expeditè loquaris, *Ezech 3. 26. 24, 27. Psal. 31, 19.*

Paraphr.

Sensus est: Sicut ovem, quæ ad sacrificium deducitur, magna sacrificantium turba comitatur: Sic & justus servus meus ad crucis sacrificium cum morâ quadam & magnâ irridentium & captivum tenentium pompâ deducetur. Sicut verò agnus coram tonderete obmutescit, sic & idem servus meus instar agni immaculati qui ex lavacro mundus à sordibus ascendit, quaquè irata patris facies, ne miseris occurreret eosq; pessumdaret, reconcilianda est, coram cruciantibus & crucifigentibus obmutescet.

$\text{וְיִרְאָה וְיִתְחַפֵּי$) de hoc jam actum est: Summa verò hîc Christi patientia indicatur. Hebrai enim affirmationi supponunt negationem fortissimè affirmantem. Peccatum sicut Sodom annunciaverunt & non tacuerunt, *Esa. 1 39.* id est, nunquam non de peccatis suis gloriati sunt. Confessus est & non negavit, *Joban. 1, 20. Gen. 24, 16. Deut. 33, 6. Prov. 23, 23.* quem loquendi morem nec Ethnicis fuisse ignotum, alibi in Spicileg. Hebraicarum quæst. demonstratum est.

APHORISMI PRACTICI.

1. Christus verè passus est, ex v. 4, 5, 6, 7. Refutantur hîc $\alpha\phi\alpha\gamma\delta\omicron\chi\eta\tau\alpha$, qui nomine $\phi\theta\gamma\alpha\varsigma$ luserunt. Manichei qui

qui

qui Christum putativè mortuum, non verè putarunt: edictum *Justiniani*, in quo corpus Christi & antè passionem vocatur *ἀνεπίδεκτον φουγκῶν καὶ ἀδιαβλήτων παθῶν* in susceptivum naturalium & inculpabilium passionum: *Hilarij* opinio, qui in Christo nullum verum sensum doloris fuisse assererat *lib. 10. de Trin.* vide hic *Clementinum* de Christo, *cap. 3. 15. 16.* in quartâ de Christo errantium classe, ex quo hæc: licèt si *Guilbelmo Parisiensi* credimus, hunc errorem *Hilar.* tandem deiecerit, quem & *Becan. part. 3. Theol. Schol. cap. 12. quæst. 6. §. 3. & 4.* fusè excusat.

2. *Christus ob nostra peccata passus est.* Ipse enim peccatum non novit, *2. Cor. 5. 21.* fuit segregatus à peccatoribus, *Hebr. 7. 26* verùm nos eum laborare fecimus, *Esa. 43. 24.* nostra peccata ei imposuit pater, nostros tulit dolores, exiecit, quod non rapuit, *Psal. 69. 5.* Undè *August.* meritò exclamat, *lib. medit. cap. 7.* quid commisisti amantissime juvenis, ut adeò tracleris? Quod scelus tuum? que noxa tua? que causa mortis? que occasio tue damnationis? Ego sum plaga doloris tui, tua culpa occisionis. Ego tua mortis meritum, tua vindicta flagitium. Ego tua passionis livor, tui cruciatus labor.

3. *Peccati gravitas est inestimanda.* Peccata enim Christum servire & mori fecere, *Esa. 43. 24.* non potuerunt nisi morte unigeniti expiari, *Joban. 1. 18.* filij unicè dilecti, *Matth. 17. 5.* Ut redimatur servus, occiditur filius, *Augustin. serm. 138. de Temp.* Ut servum redimeret, nec Pater Filio, nec filius sibi ipsi pepercit. *Bernh.* ô detestandum ergò peccati virus, quòd non nisi sanguine Filii Dei potuit evacuari! ô gravem casum animæ, quæ non nisi morte Filii Dei potuit reparari!

4. *Ratio humana passionem Christi haud intelligit.* Discimus id ex vers. 4. & exemplum habemus in ipsis Christi discipulis, *Luc. 18, 34.* & in Emaunticis, quos Christus idcirco *stultos & ad credendum stupidos* appellat, *Luc. 24, 25.* adeo non percipimus ea, quae sunt Spiritus Dei, *1. Corinth. 2, 14.* praesertim si praesudicio aliquo mentes nostrae fuerint imbutae. *Error enim cum citius creditur difficilius emendatur* Gregor. *M. l. 32. cap. 17.* explicat. moral.

5. *Vulnera Christi sint unicum nostrum solatium.* Ipse enim vulneratus est ut plerique legunt, propter iniquitates nostras, sicque infinitae Patris irae vulnera ejus satisfacere, & infiniti sunt valoris. Ad haec ergo peccator confuge, in haec te abde, his te totum immitte, & placatissimo animo contra quosvis diaboli furores, carnis stimulos tutus ab omni parte quiesces. Unde rectissime *Bernbard. serm. 61. super Cant. Quid tam ad mortem quod non Christimorte salvetur.* Ego fidenter, quod ex me mihi deest, usurpo ex vulneribus Domini, quia misericordiam affluunt. *Foderunt manus ac pedes ejus latusque lancea foraverunt, & per has rimas licet sugere mihi mel de petra, oleumque de saxo durissimo, &c.*

6. *Christi passio est nostra passio.* Est enim pro nostra pace suscepta. Bene *Ambros. Mea est tristitia, quam meo suscepto affectu, mihi compatitur, mihi tristis est, mihi dolet.* Ergo pro me & in me doluit, qui pro se nihil habuit, quod doleret. Dolens igitur Domine Jesu non tua sed mea vulnera, non tuam mortem, sed meam.

7. *Pacem Christus nobis suam acquisivit morte.* Non tam externam, quae momentanea, *Pax est interdum pacis fiducia nunquam,* quam internam & externam. Nos enim reconciliavit, *Coloss. 1, 22. peccata nostra, quae dividebant in-*

ter

ter nos & Deum, Esa. 59, 2. in abyssum maris projecit, Mich. 7. 19. cbirographum quod contra nos erat, sustulit, Coloss. 2, 14. mundum vicit, Johan. 16, 33. infernum exspoliavit Coloss. 2. 18. principem seculi judicavit, Johan. 12, 31. Sicq; devictis omnibus hostibus pax secura subsequuta est.

8. Summa est redemptorum & à Deo aversorum indignitas, Dei patris in nos benignitas, Christi pro nobis afflictivitas, patet istud ex v. 6. illud ex eodem, hoc ex vers. 7. Bene ergo August. I. medit. c. 7. O mirabilis censura conditio & ineffabilis mysterij dispositio: Peccat impius & punitur justus, delinquit reus, & vapulat innocens, offendit impius & damnatur pius, &c.

QUÆSTIONES.

I. An Christus pro peccatis nostris satisfecerit? R.

I. Arx & fundamentum omnis solatii & veræ religionis est, ideò Christum esse natum ac passum, ut pro peccatis nostris satisfaceret, nosq; qui iram Dei promeriti eramus, Deo reconciliaret & justificaret. Unde Athanas. in orat. de pass. & cruce Dom. articulum hunc nominat, τὸν τῆς ἡμετέρας σωτηρίας κεφάλαιον ἔχοντα. Verùm impia Photinianorum secta χθὲς καὶ πρῶην nara profano ore hæc negans limpidissimum Israëliticæ consolationis fontem cum Phylistæis obturat, statuens Christum esse passum in exemplum tantùm nobis, nec pro peccatis nostris satisfecisse. Cateches. Rackov. de Prophet. mun. Jesu Christi c. 8. Osterod. in Institut. cap. 37. Sect. 8. Socinus respons. secunda ad Respons. Andr. Volan. fol. 95. Idem in prælectionibus à c. 25. usq; ad finem Gutticlius in defens. arg. suorum contra Lucium.

I 3

2. Non

2. Non errant verò hi soli sed cum his faciunt Remonstrantes nuper in Belgio orti, *Hindricus Welsingb. lib. de offic. hom. Christi fol. 6. 7. Per sanguinem Christi iustitiae divinae pro peccatis nostris satisfactum fuisse nusquam extat, & clarè pugnat cum liberali & equà remissione peccatorum, quam Deus nobis per Christum obtulit. Vide & Remonstrant. in Act. Synod. Dortra fol. 107. Simon. Episc. de domin. Dei, Thessal. 13. & disput. 6. Thes. 6. Hendric. Slazium Epist. ad N. sicut hos & alios Johannes Peltius in harmon. Remonstr. & Socinian. artic. XI. parag. 8. & 11. adducit, ex quo nos hæc, nec dissentit quoad meriti Christi negationem Wigelius, qui in exemplum Christi mortem tantùm proponit in dialogo de Christianismo & alibi.*

3. Verùm nos nihil moti, quòd nostram doctrinam absurdam, perniciosam & blasphemam (Schmalcius Respons. ad quartam partem refut. Smieglec. de satisf. cap. 27.) quòd commentum ex curiosorum hominum cerebro natum (idem Homilia 4. super cap. 1. Johan. fol. 48.) horrendam in Deo blasphemiam (Gittich. l. d. pag. 101.) & vanum nomen somnium (Osterod in Institut. cap. 33.) Afferimus, quòd Christus reverà & faciendo & patiendo pro peccatis nostris pœnisque peccatorum satisfecerit, idq; ex nostro loco hoc probamus syllogismo.

4. Quicumq; 1. ab omni parte innocens, aliorum 2. peccata & peccatorum pœnas, 3. ex justâ Dei voluntate in se suscipit & portat, 4. propterea exquisitissimis doloribus afficitur, conteritur, occiditur. 5. ita ut fiat victima, quo 6. pœnam peccatorum alienorum sufferens, ipsis pacem acquirat, & 7. deperditam sanitatem suo livore ac morte restituat, is verà satisfactione pro alijs satisfecit.

Sed

Sed Christus ab omni parte innocens hæc omnia 7. præstitit.

Ergò verà satisfactione pro aliis satisfecit.

5. Majorem certam esse putamus, vel ex Photinianorum sententiâ Sic enim *Socinus* cap. 18. prælect. sect. 3. *ad veram plenamq; satisfactionem pro peccatis nostris peragendam necesse fuisse asserit*, ut ipsa natura humana, quæ peccavit ex seipsâ, id universum exsolveret, quod nos propter peccata nostra debebamus. *Osterod.* Instit. c. 37. sect. 8. *Christus inquit*, vel anima ipsius redemptionis pretium appellatur non quod ille vera satisfactio, qua instar debiti alicui pro nobis fuerit persolvenda, extiterit sed quia *Christus seipsum imò Deus ipse Christum morti tradidit*, &c. Sic *Socinus* in prælect. cap. 20. Non autem mortuum esse Christum ait, ut inde effectus aliquis peccata nostra respiciens persequeretur, ut certè necesse fuisset, si idcirco mortuus fuisset, ut vel pro peccatis nostris satisfaceret, vel in ipso peccata quomodocunque punirentur. Dant ergò ad veram satisfactionem requiri, ut omne id, quod peccatis nostris meriti eramus, exsolveretur, & effectus istius solutionis in nos redundaret.

6. Minorem igitur ex textu probabimus, & à potioribus Photinianorum exceptionibus vindicabimus. Primum igitur membrum, quod innocentissimus fuerit patet ex v. 9. cum quo confer *1. Petr. 2, 22 Ebr. 7, 26.* Nec Photiniani hoc negare possunt, vid. argumentum 9, *Osterodi* de satisfact. contra Tradet.

7. Alterum membrum v. 4. 6. & 10. evidenter patet, exceptiones Photinianorum nobiliores in ipsâ *Analyti grammatica* vidimus, de *Matthæo* in subsequentibus

bus

bus agemus, ad reliquas verò à *Meisnero* p.m. in dec. 3. anthropol. Domino *Grauero* in de satisfactione & aliis responsum est, nos tantùm *Crellij* exceptionem novam, quam pro significatione auferendi profert, videbimus.

8. Sic verò inquit: *Nam Christum iniquitatem multorum bajulaturum commemoratur tanquam aliquid quod extitutum sit post mortem I C. & tanquam premium laboris quem is mortem subeundo pertulerit, quod profectò esse non potuit, puniri in ipso peccata nostra, id enim neq; mortem consecutum esset, sed una cum ipsa morte peractum esset, nec premium laboris dici posset, sed labor ipse.* Probat verò hæc ex v. 11. Verùm negamus portationem peccatorum, ut gloria consequens v. 11. adduci, nec ullam rationem istius, *Crellius* apposuit, vide hîc *Analyfin Grammaticam.* *Secundò* hæc ipsa portatio ut gloriæ antecedens & medium introducitur. Siquidem non tantùm ratio redditur, cur multos sui cognitione sit justificaturus, scilicet quia portavit ipsorum peccata, sed & immediatè additur particula concludendi כֵּן propterea. Medium verò finem præcedere & Philosophi docent, *Tertiò* ita dicitur peccata tulisse, ut propter ea sit vulneratus, contritus ac percussus, quæ nemo sanus ad statum exaltationis referet.

9. *Tertium* quod ex justâ Dei voluntate peccata in se receperit, patet ex v. 6. & 10. cum quo confer, *Psal. 40, 9. 11. Heb. 10, 7 10. Joban. 3, 16. Rom. 8, 32.* hinc ita.

Quicumq; pœnas peccatorum gravissimas in innocentem planè conjicit, ita ut illi *detestabili mortis genere* (*verba hæc sunt ipsius Socini*) sit pereundum, ille utiq; iratus est & gravissimè succenset.

Deus

Deus in Christum peccatorum poenas coniecit,
&c. E.

Non verò succenset injustè, proinde ob delicta. Non autem propria, nulla enim habuit, E. ob nostra, quæ ei fuere imputata.

10. Sed excipit hîc Socinus in Prælection. cap. 21. in hebreo non esse, Dominus posuit in eum iniquitates nostras, sed *hipbiab esse occurrit seu Deum per Christum, & cum Christo occurrisse iniquitati omnium hominum, id est, sese illi opposuisse, & ejus impetum quodammodo à nobis avertisse.* Verùm quam *קָרַבְנוּ* hoc modo passioni assereret Christi, quæ non & Prophetis attribui posset, & per hos enim Deus peccatis hominum occurrit. 2. in Hebr. est Hiphil, de cujus significatione rectè notat Ebræus. Cl. Erpenius in Grammat. lib. 2. pag. 105. quod verbo Kal addat causam, cujus virtute, impulsu, jussu & permissione fiat actio, undè absoluta in Kal hic fiunt transitiva & transitiva semel, hic bis talia: Rarissimè absoluta significatio solum intendatur. Quæ igitur hic ratio militat, cur ab ordinario significandi modo discederemus, cum primis quia antecedentia & subsequenta nostram probent versionem. Versibus enim 4. & 5. antecedentibus, & vers. 7. subsequenti agitur disertè de passionibus Christo inflctis, E. & hoc comma de iisdem disertè aget. Adde quòd 4. hic occurfus attritione & afflictione passiva factus sit, Hic verò actus Patri & Filio communis non est, sed soli filio proprius, qui se peccato, ictus peccati in se suscipiendo, opposuit. Nec est ut excipias antecedere verba: *omnes nos tanquam oves erravimus*, sicq; rectè nunc dici, Deum in Christo occurrisse isti errori, quod ut verùm est, ita portando, ferendo, ab ovibus errorem tollendo & Christo imponendo

nendo factum id esse Propheta testatur. Hinc Socinus ipse sic *וַיִּשְׁמַע יְהוָה הָאֵת* hęc convertit: *Deus fecit incurrere iniquitates nostras in filium, ut peccata, peccatorumq; pœnas à nobis averteret.*

12. *Quartum* membrum, quod propter peccata nostra sit contritus, à Deo percussus, patet ex *v. 5, 7. & 8.* cum quibus confer *Rom. 4, 25, 1. Cor. 15, 3.* Duo hęc cap. 20. in prælect. excipit *Socinus*, quem sequitur *Osterodus* contra *Tradel.* 1. quod præpositio (*propter*) in hoc loquendi genere notet tantum occasionem peccandi, 2. in hebræo hic esse *יָד* quod non causam finalem sed efficientem declaret, neq; exindè aliquem effectum peccata concernentem concludi posse.

13. Verùm 1. præpositio (*propter*) in hoc loquendi genere & perpeffionibus apposita semper designat causam meritoriam, *Deut. 18, 12. 2. Reg. 23, 26. Esa. 57, 17. Jer. 13, 22. Roman. 1, 24. Coloss. 3, 6.* & communis loquendi forma est, qua & Judæi, *Johan. 10, 32. ob blasphemiam te lapidamus* utuntur, *propter homicidium, adulterium, furtum &c: aliquem decollari, suspendi, &c.* id est decollationis, suspendii causam esse meritoriam furtum, &c. Sicque reverà mortis Christi causa meritoria fuere peccata.

14. Alterum quod attinet præpositio *יָד* & moventem & finalem causam sæpissimè includit, sic enim *Psal. 12, 6. וַיִּשְׁמַע יְהוָה הָאֵת* *propter vastationem inopum* *וַיִּשְׁמַע יְהוָה הָאֵת* *propter clamorem pauperum ego surgam*, id est, devastatio & clamor pauperum me movent ut, surgam, & devastationi isti & clamori pauperum succurram, expende & *Psal. 68, 30. Proverb. 20, 4.* & alibi, secundo nobis hęc non obsunt, siquidem primò & directè nihil ex eo colligitur; quàm
pec-

peccata nostra efficientem mortis Christi causam fuisse, ulterius tamen inde per legitimam consequentiam inferitur, intentum effectum peccata nostra respicere. Non potest enim intelligi, velle Deum conterere Filium suum ob peccata nostra, neque tamen velle auferre peccata. Deindè ipse, nisi cum umbrâ suâ luctetur, concedit, mori propter peccata, includere aliquem effectum ipsa peccata respicientem, mox enim confessus est, mori propter peccata, esse causa vel occasione peccatorum mori, & esse idè mori, ut quis à peccatis retraheretur, utq; homini fides fieret, si à peccando cessaret, peccata sibi condonatum iri, ac ut condonationem banc reipsâ consequeretur. Ad reliqua alii responderunt.

15. *Quintum* membrum, quod factus pro nobis sit victima patet ex vers. 10. & *Sextum* ex v. 5. expende Anal. Grammat. Nullus verò est *Socinus* noster, quando excipit *וְיָסַד* non punitionem seu afflictionem significare, quod ex *Psal. 73, 14.* secundò ex oppositione probat. Verùm mala mens, malus animus. Ut enim taceam, quæ *Græverus* jam diu respondit summam tamen *Socini*, qui alias lynceus esse vult, & supinam negligentiam satis mirari nequeo. Psalmo enim dicto non habetur vocabulum *musar* sed *הוֹכַחְתִּי* quod est à *יָכַח* & significat, arguit, verbis punivit sicque non opus est, ut multum de hoc verbo diverso laboremus, & quî secundò propter *antibibesin* verbi pacis significatio punitionis non potest subsistere? Sive enim nomine pacis intelligis omnem felicitatem sive partium reconciliationem, utrobique tamen elegans inter Christi pœnas & nostram pacem antithesis est.

16. *Septimum* & ultimum membrum patet ex vers. 5.

neq; hîc habet quod exceperit *Socinus*, quàm quòd dicat, *Christi livore nobis medicatum fuisse eo sensu*, quo 2. Corinth. 8, 9. *Corinthios Christi inopiâ fuisse ditatos*, id est, *Christi inopiâ interveniente factum esse, ut Corinthij ditati fuerint*, & *Patrum & Theologorum quidam dixerint: Filium Dei descendisse, ut nos in caelum ascenderemus &c.* certè postremum ut est sensu orthodoxo verissimum: ita *Christi inopia Corinthios non fuisse ditatos*, nec reverà per *Christi vulnera sanitatem nobis spiritualem esse restitutam*, nunquam evincet. Sed satis de his.

II. An *Matthæus* ad morbos accommodans hoc *Esaiaë*, quod de anima dictum, malè faciat, totumq; satisfactionis opus enervet? R.

1. Duo evolvenda in hoc *ζήτηματα*. Prius est, quâ ratione *Matthæus* hoc adducat. Deinde annon *Photinianorum* inde confirmetur sententia. De priori verò plurimæ sententiæ, quibus recensendis tempus haud impendemus. Adeat Lector vel Harmoniam tantum *Michaëlis Waltberi*, pag. 382. Nos sic putamus, *Christum* prius de animæ quàm corporis morbis fuisse sollicitum, quod patet ex eodem *Matthæo* cap. 9, 2. quem morem & *Christum* hîc observasse, patet ex *Luc. 4. 31.* &c: quia igitur peccata abstulit, abstulit & hinc peccatorum effectum, in signum, quòd ipse sit iste Dominus, qui peccata hominum ferens, poenas peccatorum luat, & nostras infirmitates, quoad genus, ferat & auferat. Sicq; non ignoranter, ut *Erasmus*, nec coactè, ut *Porphyrius* contendebat, hæc sunt adducta.

2. Al-

2. Alterum quod concernit, contendunt quidem Photiniani Matthæum vaticinium Esaiæ accommodare ad morbos, quos Christus non susceperit, sed abstulerit, sicq; ΝΥΙ fore non portare, sed auferre. Verùm ex dictis patet, quod peccatorum in se derivationem præsupponat. Et *Osterod.* p. 219. fatetur Esaiam propriè de spiritualibus morbis loqui. 2. Si istam bajulationem tantùm ad morborum ablationem referre velles & ipsis Photinianis & Stephano *Actor.* 8. contravenires, qui de Christo resuscitato & patiente id explicant. Alias solutiones vide sis apud *D. Franzium* de h. l. *Grauerum* l. d. & alios.

III. An Christus pro omnibus & singulis satisfecerit? R.

Varii sunt hîc Adversarii Calviniani, & multa verborum involucra quærunt, quò ὁμοια μὲν λαλῶσιν, ἀνόμοια δὲ φρονησιν. Ut enim quorundam non possumus non laudare ingenuitatem, sic alios & recentiores inprimis Sophisticationis quis non condemnaret? *Beza* enim in *Colloq.* Mompelgard. p. m. 421. expressè inquit: *certè nobis intolerabilis vox visa est, Christum esse mortuum pro damnatis.* In resp. part. 2. ad acta p. 221. *Iterum dico & coram tota Dei Ecclesiâ profiteor, falsum, blasphemum, impium esse dicere, Christum sive quoad Dei consilium sive quoad effectum, non minus pro damnandorũ peccatis passum, crucifixum, mortuum esse & satisfecisse, quàm pro peccatis Petri, Pauli & omnium sanctorum.* Huic Martyr in cap. 1. ad Rom. subscribit, inquit, *Deum statuisse, omnes calamitate liberare, ac per Christum beare, scriptura non docent: Quare non immeritò dicimus ipsum decrevisse quosdam eximere.* Nec dissen-

tit *Piscator* disput. de Prædestin. th. 119. *Pro reprobis nullo modo mortuus est Christus, sive sufficienter dicas, sive efficaciter.* Keckerm. lib. 3. cap. 4. can. 1. *Sacerdotale officium pertinet ad solos, & in declaratione Canonis hujus: Officium Christi ad eos tantum pertinet, quæ sunt ad æternam salutem ordinati, quorum enim est finis eorum sunt & media.*

3. Alii verò quia vident has *Piscatoris*, *Beza* & aliorum phrasas clavis sic conceptas literis nimis esse *duras & incommodas imprudentiusq; prolatas*, fatentibus ipsis *Dordrecanis Patribus*, pag. 338. aliter rem aggrediuntur, Christumque pro omnibus satisfacisse dicunt *sufficienter non verò efficaciter*, sic *Zanch.* in *Miscell.* p. 332. *Kimedont.* lib. 1. de *redempt.* cap. 11. pag. 63. *Pareus* part. 2. *Catech.* Ursini pag. 304. *Bucanus* in *institut.* loco 36. quæst. 28. *Polanus* in *Syn- tag.* lib. 6. c. 18. fol. 397. *Perkins.* de *prædestinat.* pag. 121. *Chamierus* tom. 3. *panstrat.* *Cathol.* lib. 9. *Sibbrandus Lubbertus* de *Christo servatore contra Socinum* lib. 1. cap. 2. pag. 23. *Patres synodi Dordrecht*, hinc inde, vide vel *judicium Nassoviens.* act. syn. pag. 630. th. 3. Sensus verò cum *Beza* planè conveniunt. Non enim sufficientiam nobiscum metiuntur ex parte Christi, qui quantum in ipso pro omnibus satisfacit, non tantum valore meriti sed & intentione & voluntate Patris & sua; verum tantum ex potentiali sufficientiâ, ita ut satisfacere potuisset, licet nunquam satisfecerit, cum liberrimum Dei decretum aliud statuerit, quin *querere an mors Christi sit sufficiens ad servandos omnes incredulos & impœnitentes nihil aliud est, quam querere, ut sit sufficiens ad aliquid injusti impetrandum & ad faciendum aliquid quod Dei justitiæ adversetur*, ita egregiè *Molinæus*, cui pro accuratissimo hoc *judicio*, (verba hæc sunt PP. *Dordrecanorum*) & consensu in do-
ctrina

Et rina gratias agendas statutum est, à P P. Dordrecht. pag. 411. scilicet. 144.

4. Sic etiam *Perkinsius de Prædest. pag. 20. Hujus præstij soluti virtus & efficacia tum quoad meritum, tum quoad operationem, infinita est & tamen distingui debet. Est enim vel Potentialis vel Actualis. Efficacia potentialis est, qua λύτρον in se sufficiat pro redimendis singulorum absq; exceptione peccatis, etiamsi essent mille mundi hominum. Verùm si spectemus efficaciam illam actualem λύτρον illud quoad consilium Dei & quoad mentem pro electis tantum ac prædestinatis est solutum.* Eadem habet *l. d. pag. 70. ad criminatio- nem 4. §. secundò.*

5. Et hic addimus recentiorem *Chamierum. Hinc enim l. d. §. 2. Etsi non omnibus profit: tamen prodesse possit: nempe quia omnibus hominibus quantum eorum fuit, est, erit. vè salvandis, ea mors suffectura sit, si omnes essent salvandi. Et §. 11. Pro omnibus hominibus potest significare, vel consilium patris, ex quo consilio Filius passus est: vel ipsius passionis affectum: quo utroq; sensu non sufficientia sed efficientia designetur. De secundo nullum est dubium: cum disertè effectus nominetur. In primo etiam consilium est patris. Atque id consilium, est voluntas patris ab æterno decernentis, id est prædestinatio: est verò hæc voluntas, non signi sed beneplaciti, ac proinde efficax. Si ergò factum est eo consilio, ut Christus pro omnibus moreretur: necesse est, eundem pro omnibus efficaciter mortuum & non tantum sufficienter, quod ipsum ille negat. Vide & *Dordracenses act. syn. pag. 352. th 8. Scharpium in cursu theologico p. m. 402.**

9. Ex quibus satis patet, quòd fucum tantum faciant. Siquidem I. talis satisfactio locum habet, ubi nullum est meritum, nulla satisfactio. *Ratio est, quia omne meri-*

meri-

meritum importat [satisfacientis] intentionem & quantum in ipso applicationem. Quis enim diceret, Caesarem omnes, quos captivos tenet Turca, redemisse, cum posset redimere pretio? 2. sic possem dicere Christum & pro diabolis nec non quovis mundo Utopico satisfacisse, quod absurdum.

7. II. Quia sic in Deo aliquid desideraretur quoad salutem hominum procurandam. Penes enim impios non stat, quò minus Christus pro eis satisfecerit, licet penes ipsos sit, quò minus efficacissimum Christi meritum ipsis actu applicari possit.

8. III. Quia ipsi Calviniani concedunt hanc distinctionem nihil esse. *Beza* enim Calvinianorum facile princeps hanc distinctionem *duram, ambiguam, barbaram*, (verba hæc ipsius *Chamieri* l. d.) asserit. Sic enim sentit cujus blasphema verba notanda sunt ex thesibus Genevensibus, in illa phrasi: Christus est mortuus pro omnibus hominibus *sufficienter, sed non efficienter*, à *καυρολογία* esse videtur. Sive enim consilium Dei sive passionis effectum, sive utrumq; spectaveris, pro impiis nullo modo est mortuus: (Erroris hoc accusat ipse *Martinius* in actis synodi *Dordrecht*, pag. 643. err. 1. quod tamen & *Piscator* disp. de *Predestin.* th. 109. asserit) aliàs fatemur tantam esse oblationem ut potuerit pro infinitis mundis (si tot essent) satisfacere, nedum pro singulis hominibus, si Deus eorum voluisset misereri, & pro omnibus Filium misisset. Et in part. post. ad acta colloq. *Mompelg.* p. 217. distinctio illa inter *sufficienter* & *efficienter* mera tergiversatio est: *Piscator* in 1. *Tim.* 2. p. 26. distinctio hæc habet speciem eruditionis sed reverà inepta est, quia implicat contradictionem.

9. Et

9. Et quid multis concedit vel ipse *Martinius in actis Synodi Dordrechtanae* pag. 640. non esse sufficiens, dicere Christum esse mortuum pro omnibus sufficienter sensu Calviniano. Sic enim: *neque hic satis erit, talem sufficientiam redemptionis ponere, quae satis esse possit: Sed omnino talis est, quae sit satis, & quam Deus & Christus satis esse voluerit. Nam alioqui mandatum & promissio Evangelica convellentur. Quomodo enim ex beneficio sufficiente quidem, de mihi non destinato, per veram intentionem, deducetur necessitas credendi, quod illud ad me pertineat?* Ubi diligenter nota 1. universalem Apostolorum praedicationem per Apostolos factitatem nullo niti fundamento, si redemptionis actus tanquam *commune beneficium omnibus hominibus impensum non supponatur*, ut lineis praecedentibus locutus est Martinus 2. neminem posse cerum esse, & sibi credendum fore, nisi certus sit & Christum se per veram intentionem redemisse. Vide sodes ut fratres hi Cadmaei inter se pugnent, Contrarium enim in *eadem synodo* p. 407. §. *Hujus*. Pag. 618. §. *Secundo*, Pag. 629. thes. 2. & alibi hinc inde proponunt. Et tamen de doctrina *Reformata ex hac orthodoxa doctrina declaratione judicium fieri volunt* p. 376. *Adi & Paruum* in *Irenico* p. 148. Tollet igitur distinctio haec sensu Calvinianorum intellecta, testibus Calvinianis ipsis, & verbi praedicationem & hominibus veram applicationem.

10. IV. Haec distinctio sensu Calviniano intellecta nostro loco planè contraria. Proinde contra eos sic argumentor (alia argumenta plura ex aliis diducta locis vide apud B. Meiserum par. 2. anthropol.) *Quicumq; errarunt sicut oves, illorum peccata omnia Deus in Christum*

L

conje-

conjecit & pro iis Christus actu, quantum in se fuit, satisfecit.

Sed omnes omninò homines errarunt ut oves.

Ergò omnium omninò hominum peccata Deus in Christum conjecit & pro iis actu, quantum in ipso fuit satisfecit.

II. Majorem extra controversiæ limitem esse collocatam puto. Vide v. 9. Quis enim assereret Christo aliquid imputatum esse mali, pro quo non actu ipso, quantum in ipso fuerit, satisfecerit? Minor verò ex v. 9. itidem clara. Manet ergò conclusio.

12. Excipiunt quidem Calviniani 1. *in genere* ad ea loca, ubi omnium fit mentio, quæque rectè à nostratibus argentur, confer cum hoc nostro *Roman. 5, 18. 8. 31. Joh. 1, 9. Luc. 2, 10. 1. Timoth. 2, 6* & imprimis *2. Corinth. 5, 14, 15. Ephef. 1, 20. & c.* nomine *omnium* non *omnes* esse intelligendos homines, sed vel *credentes & electos* ad salutem, vel *multos*, vel *conventum* Ecclesiæ in coelis conscriptæ. *Piscator contra Schaffm. thes. 65. Polan. syntagm. lib. 6. c. 18. f. 398. Pareus in Hebr. 2, 9. Gulden Kleinod / p. 18.* Verùm, turpè in re ardua ad eò fluctuare. 2. Turpius talia proferre contra textum absque probatione. 3. Turpissimum Spiritui S. contradicere, omnis enim & non omnis hoc sensu contradictoria sunt. Unde 4. à clara litera absque evidenti ratione discedere, an Christiano dignum, iudicet lector!

13. In specie quoad hunc locum nostrum excipit *Polanus*, quòd tantùm de fidelibus agat, & probat hoc ex *1. Petr. 2, 24. 25.* & deinde, quia *confessio præcedens* non sit omnium hominum. 3. quia loquatur in præterito *erravimus*, tanquam de *conversis* jam ad pastorem animarum suarum.

14. Verùm πῶσιν ἐν λόγοις πῶσα δὲ ἔπιχειρήματα. Petrus fideles asserit certasse, ut oves, E. in genere de omnibus hoc dicere nequit Esaias. Logici docent sub universali rectè subsumi quatenusvis particularem, quod & Petrus facit, nec exinde universalitatem Esaiæ negat, nisi velis imperitè asserere Aristotelem, quando dicit, omnes homines esse rationales, non κατὰ παντὸς sed κατὰ μέρος. hoc intelligere, quum alibi Philosophos rationales dicat. 2. Confessio præcedens non est populi, sed Prophetæ, populi pravitatem confitentis. Ut, verò N. C. Danieli ait, peccavimus & iniquitatem fecimus, cap. 9, 5. Universus Israel transgressus est legem tuam, vers. 11. E. tantùm fideles intelligit, cum dubio procul pauci id confessi fuerint; Sic & hic N. C. 3. Præteritum quî subvenire possit Polano, non video. Dicitur enim quis credidit auditui nostro, & tamen scriptores N. T. ad Christum hæc accommodant. Vide *Johan. 12. Roman. 11. &c.* Sed satis de his.

IV. Annon homo peccator laboriosis operibus veniam mereri & pro pœnâ æternâ satisfacere possit?

R.

1. Pelagianam esse affirmativam quæstionis, nostroque loco è diametro contrariam nemo, nisi qui hospes sit in antiqua historia, & scriptura negabit, & ipse *Tapperus* insignis Theologus, dicente *Bellarmino. lib. 4. de pœn. c. 1. 17. §. docet quidem, confiteri cogitur. Tom. enim 1. artic. 1. pag. 5. non docemus, ait, quòd contritione mereamur gratiam,*

L 2

quia

quia potius hoc esset Pelagianum, dicente Apostolo Paulo, &c: pag. 163. Pelagianum est, quod ex nostris operibus possimus justificari, reconciliari, in Dei gratiam reverti, vel à culpâ & pœnâ aeternâ absolvi, licet turpissimè sibi in articul. 6. Lovaniensium explicat. contradicat, adeas vel Bellarmin. l. d.

2. Attamen Maldonatus non infimæ apud Jesuitas autoritatis vir Tom. 2. disputat. de Sacramentis cap. 2. (edit. Lugdun. anno 1614.) pag. 80. hoc expressè affirmat, peccatorem extra statum gratia constitutum suis operibus posse non tantùm pro pœnâ temporali; sed etiam pro culpa & pœnâ aeternâ satisfacere, ubi argumenta in contrarium prolata refutat. Et Bellarm. lib. 5. de justif. cap. 12. §. fuit opinio, ipse refutat sodalem, qui homini extra statum gratiæ meritum vitæ aeternæ ascribat. Satis igitur impudentes sunt ex Papistis, qui scribunt, nunquam somniâsse Theologos, pœnas aeternas compensari posse nostris satisfactionibus, ut Bunderius in Compend. tit. 16. artic. 7. loquitur. Vide & Cassandrum in consult. articul. 12. Reibing. quum adhuc Jesuita esset, in muris civitatis sanctæ, tanquam crimen falsi hoc objicientem, & Bellarmin. lib. 4. de pœnit. cap. 1. §. jam igitur, protestantem Theologos communiter docere, satisfactionem Deo offerri tantùm pro pœna non verò pro culpa, cui contradicit Gregor. de Valent. comment. in Thom. tom. 2. disput. 6.

3. Contra verò ipsum ita argumentor.

Quicumque sibiipsis remissionem peccatorum acquirere possunt, pro ijs frustra Christus atteritur vulneratur, percutitur, moritur, sepelitur, & injustè ab alio requiritur satisfactio.

Sed

Sed homines sibiipsis remissionem peccatorum, &c.

Ergo pro hominibus frustra, Christus atteritur, vulneratur, &c:

Majoris consequentiam probo ex Pauli concludendi modo ex *Galat. 2. vers. ult. Si per legem justitia Christus gratis mortuus est.* Eodem artificio & ego concludo: Si homo satisfacere potuit, Christus gratis satisfacit. Taceo quòd Deus sic injustitiæ esset accusandus. Si enim Christus perfectè pro nobis nostrâque culpa satisfacit, iniquus est Deus, qui denuo solutionem à peccatore exigit. Nec est ut excipias, *opera peccatorum esse satisfactoria, ex satisfactione Christi, qui nobis meruerit gratiam, unde satisfaciamus.* Gerbardus Lorich ab Hanamar in *vallo Religion. Cathol. lib. II. in medio ferè, Bellarmin. lib. I. de Purgat. cap. 14. d. §. Tertius tamen col. 621. Leonb. Lessius in consult. de Relig. pag. 19. Costerus in Enchir. cap. 7. Becanus Theol. Schol. p. 3. cap. 14. cap. 14. quæst. 10. & 11. Et quæst. II. §. 2. concl. prima, ubi ait: Altera que per seipsam non extinguit debitum, sed meretur vel impetrat aliquid, per quod extinguitur debitum.* Talis est satisfactio Christi, &c.

4. Siquidem 1. scriptura hunc fructum passioni Christi nullibi ascribit. 2. maneret tamen, quòd nos nostri essemus salvatores. Christi enim meritum mediatè influeret, proxima verò causa salutis nostræ maneremus nos ipsi. Ut verò rectè dico, homo se movet, licèt hanc movendi vim à Deo habet: sic simili ratione: homo se salvaret, licèt hanc salvandi rationem à meritò Christi acciperet. Et huc accommodandum, quod Bellarm. lib. I. de purgat. c. 14. §. Tertius tamen, scribit: *non quod immediate ipsa ejus (Christi) satisfactio tollat pœnam tempora-*

lem nobis debitam, sed quod mediatè eam tollat, quatenus videlicet ab ea gratiam habemus, &c. 3. Maldonatus ipse l. d. pag. 95. quinque recenset titulos, ob quos opera nostra sint satisfactoria, qui omnestamen ex ipsâ operum naturâ, non verò respectiva ratione meriti Christi sunt desumpti, & Tapperus art. 6. pag. 158. scribit: *Thomas in 3. sent. dist. 1. videtur apertè docere, quòd pro peccato mortali Deo satisfacere possimus, etiam non presuppositâ passione Christi, & Capreolus, Johannes Driedo, Adamus Sasbout, & alii, quos vide apud Valquætz disput. 77. dispositiones, quibus se præparari dicunt Pontificii ad primam gratiam justificantem, ex merito & satisfactione Christi dependere negant, Becan. l. d. quæst. 10. p. 144. & quæst. 11. §. 3. p. 147.*

V. Annon homini relictâ culpâ remaneat poena luenda, pro qua ipsi satisfaciendum? R.

1. Varii hîc sunt Papistæ. Quidam Christum tantum pro *Originali* satisfecisse peccato quondam statuerunt, quorum sententiam approbat *Ambrosius Catharinus*, de incruento sacrificio N. Testamenti, teste *D. Gerardo de Justif. § 54. pag. 1088.* Alii Christum satisfecisse pro *pœnâ æternâ & culpa*, sed non pro pœnis temporalibus, pro his enim nobis ipsis satisfaciendum esse asserunt, ita *Clingius l. 4. LL. CC. cap. 38. Peltanus de nostrâ satisfactione sect. 10.*

2. Moderni, licèt concedant, vel certè concedere videantur, Christum & pro culpâ & æternâ & temporali satisfecisse, tamen docent communiter remissâ culpâ rema-

rema-

remanere quoque (alii semper, alii nonnunquam remanere ajunt) poenam propriè sic dictam, pro quâ homini sit satisfaciendum, quòd nisi faciat, in purgatorio tandem ei luendum esse. Sic docent *Bellarmin. l. 4. de Poenitent. cap. 2. col. 1190. Cottonus lib. 4. instit. cap. 3. & quidem posse satisfacere hominem ex condigno, ut ibidem Bellarmin. tom. 7. lib. 2. de Indulg. cap. 6. col. m. 492. Dominicus à Soto, & omnes Catholici, teste Bellarmin. l. d. docent.*

3. Verùm & hoc in Christi sufficientissimum pro nobis præstitum *λύτρον* contumeliosum est & falsum, quod sic probo:

Quorumcumque peccata, peccatorumq; poenas Christus in se suscepit & pro quibus perfectissimè satisfecit, pro illis luendum aliis non erit.

Sed Christus peccata & peccatorum poenas in se suscepit, &c. Ergò &c.

Majorem in aperto puto. Sensus enim communis ferre non potest ut gemina satisfactio pro eodem debito sit necessaria. Nam ubicunque duo sunt necessaria, ibi unum non satisfacit. Si debitorem suum quidem liberaret tantùm ab ære alieno, non etiam vinculis, quis satisfecisse diceret?

4. Minor verò est in v. 4, 5, 6. & c. Unde benè Procopius. *αὐτὸς γὰρ ἡμᾶς ἔδει παιδομομχίας παθεῖν, ταῦτα ἐπ' αὐτὸν ἦλθεν ὑπὲρ τῆς πρὸς τὸν θεὸν εἰρήνης, Παύλος λέγων, εἰρηνοποιήσας, καὶ τὰ αἵματι, τὰ σπυρεῖς αὐτὸς εἶτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς εἶτε τὰ ἐν ἕρασι, καὶ πάλιν. αὐτὸς γὰρ ἔστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ αἵμαφοῦρα, ἐν ὑπὲρ γὰρ ἡμῶν τὸ πάθος, αὐτὸς μὲν τῆ ὑπερβολῆς τῆς ὑβρίας πῖσι δὲ ἡμῶν οἰκομυρῶν τὰ πάντα συμπαχόντων τε καὶ συναποθνησκόντων, χάριτε δὲ σωζομυρῶν, τὰς γὰρ ὑμῖν ὀφειλομυρῆς. ἐξέ-*

τιος μάλιστα. Quæ enim, nos oportuit castigatos pati, eain il-
lum pro pace cum Deo faciendâ, Paulo teste, translata sunt:
quum ipsum per crucis suæ sanguinem, iis quæ in cælo, quæq; in
terris essent, pacem peperisse asserit, & alibi, quum pacem no-
stram, qui utraq; unum fecerit, esse affirmat. Pro nobis enim
passio fuit, ipso quidem reipsâ injurias subeunte: nobis autem
fide passionibus eas nostras facientibus, & simul patientibus, mo-
rientibusq; , sed per gratiam servatis. Verba enim & ipse exsol-
vit, quæ nos debebamus, Hieronymus, quod enim nos pro no-
stris debebamus sceleribus sustinere, ille pro nobis passus est.
Vide & Cyrillum Glapbyr. de Noë & arca, Augustinum apud
Bedam in 3. ad Galat. Ad objectiones aduersariorum in
conflictu respondebimus.

VI. An Israelitæ errarint putantes Christum
à Deo percussum fuisse?

R.

Materialiter verissimum de Christo dixerunt, unde
ipse Propheta hoc concedi; & corrigit tantum, *Formali-
ter* verò quatenus putârunt, ob propria cum pati pecca-
ta, errârunt gravissimè.

SECTIO III.

De Exaltatione.

Agit de hac Propheta à v. 8. ad finem usq;.

ANALYSIS LOGICO-RHETORICA.

Describitur verò nobis *Exaltatio* instar *motus*. Hinc
utin omni motu tria probè expendenda, nempe 1. *Ter-*

minus

minus à quo. 2. medium. 3. Finis, qui vel internus vel exter-
nus, sic eadem hinc considerata veniunt.

Terminus à quo Christus liberatus, est duplex: *Spe-*
cialis Carcer, quò per *metonymiam* angustia indicatur,
generalis qui specialem declarat, iudicium, cui *consequens*
immediatum subicitur, *vita perennitas*, usitata interro-
gatione vehementer neganti adornata v. 8.

Medium per quod Christo in gloriam suam fuit in-
trocundum, est *mors & sepultura*, ut ipse testis est,
Luc 24 Mortis indicatur *violentia*, quæ ex privatione bo-
ni oppositi amplificatur, *abreptus est ex terrâ viventium*,
ubi circumstantia temporis adjicitur, quod tunc factum
id fuerit, quum ob populi prævaricationem passus fue-
rit.

Sepultura erò eodem, ubi denuò *falsa* passionis
Christi *causa* (propria delicta) remouetur, Christi que
summa innocentia in manibus & ore asseritur, & *vera*
supponitur Domini voluntas.

Finis internus est gloria & majestas divina, quæ de-
scribitur 1. *ex subditorum perennitate*, qui *μετῶνυμινῶς* no-
mine seminis describuntur, præmissa causâ, animæ in
reatum (metonym. pro in sacrificium pro reatu) *exposi-*
tione. 2. ex vite aternitate. 3. operis divini successione, 4. ex
propriâ fruitione & delectatione, quæ oculos satiabit, & o-
mnium rerum copia abundabit. 5. *ex aliorum salvificatio-*
ne, v. 11.

Finis, liceat nobis his terminis uti, *externus*, est am-
plissima spoliolum distributio, cuius 1. notatur *Efficiens*
Deus, 2. objectum, cui nempe Christo. 3. *materia*, bona
spiritualia, quæ multis imò omnibus sufficerent, nisi
gratiam hanc respuerent, 2. hostium tyrannorum, dia-

boli, qui per *antonomasiam* nomine robusti venit, debellatio. 4. *causa materia*. 1. *mors* & quidem 2. ignominiosa, quæ *synech. consequentis* (inter improbos numeratus est) indicatur. 3. *intercessio* pro delinquentibus.

ANALYSIS GRAMMATICA.

cap. 53. v. 8. (מַעְצָר וּמִשְׁפָּט רָקַח) Hieron. *De angustia* & *de iudicio sublatum est*. LXX. ἐν ταπεινώσει ἢ κελσις αὐτοῦ ἦεν, quod Hieron. in comm. sic exponit: *In humilitate iudicium ejus ablatum est, illud significat, quod de tribulatione atque iudicio ad patrem victor ascenderit*. Hanc versionem suam fecit recitative Spiritus S. *Actor. 8, 33*. Discedunt quidem LXX. ab Hebraica non nihil veritate quoad verba, sed quoad sensum ferè conspirant. Nomine enim ταπεινώσεως crux & mors Christi significatur, quæ externè ipsum humiliatum fuisse testis exceptione major Paulus est. *Philip. 2*. per iudicium condemnatio intelligitur, sicut *Joban. 3, 29* κελσις condemnatio est, ut sensus emergat, verùm per *humiliationem condemnatio ejus nostri quam loco sustinuit, sublata fuit, ita ut nunc in libertatem assertus, aeternè vivat*. עֶצֶר verò ter in sacrâ occurrit, hîc & *Psal. 107, 39*. nec non *Proverb. 30, 16*. & est claustrum, עֶצֶר radix, significat *constringere, detinere aliquid, carceri vel loco alicui includendo*, hinc est עֶצֶר quod ornatè ponitur pro omni quod domi clauditur, sicut è converso עֶצֶר quod foris relinquitur. *2. Reg. 14, 26*. *Deut. 32, 36*. *1. Reg. 14, 10*. *Ferem. 36, 5*. sumitur verò עֶצֶר hoc loco metaphoricè & notat non *limbum Patrum* commentitium, de quo *Bellarmin. lib. 4. de Christo cap. 10*. sed dolores infernales, qui Christum adèd constringerunt, adèd prævaluerunt;

valuerunt, ut ab omni constrictus parte cum ipsa desperatione pugnaret. *משפט* vox *πολύσημα* hoc loco *judicium*, quæ significatio prima est, & quidem id notat, quod *judex coram tribunali exercet* & *sententiam de reo pronunciat*, לקחו est ex לקח quod est accipere, & 2. vi abripere, *Genes. 34, 2. Job 5, 5. 2. Sam. 11, 4.* Undè unà patet, quod deluvianorum peccatum fuerit, quando Spiritus S. ait; quòd *אשר מכל אשר באו יקחו להם נשים* acceperint sibi *uxores ex omnibus, quas elegerint*, nempe quod vi istas parentibus extorserint, unde cap. eodem 6. vers. 1. dicitur *המלאה ארץ חמס* quod fuerit terra repleta rapinis, vide inferius חמס. 3. pro ratione sensus in se includit abduco, transfero, do, pono, *Psal. 68, 19. accepisti dona hominibus*, id est, accepta dedisti, teste Paulo *Ephes. 4, 8.* vide & *Gen. 14, 11, cap 24, 47. Proverb. 25, 22.*

Sensus est: *In summas quidem animi & corporis angustias redigetur, adeò ut constrictus ne quo se vertat, habeat; verum enim verò ex omnibus angustis & coarctationibus potenti manu eripietur & in libertatem asseretur.*

וְאֵת־דֹּרוֹ מִי יִשְׁוּחַח Hieron. *Generationem ejus quis enarrabit?* LXX. eodem modo: *Ἐρεὰν αὐτῶν τις διηγήσεται;* Chald. *לאשתענה ופרישן דיתעברן לנא ביומותי מן וכול* & *separata (mirabilia) quæ fient nobis in diebus ejus quis poterit enarrare?* Longius discedit à fonte. Hieron. bene. Triplex verò hujus loci explicatio. *Quidam* exponunt verba hæc de *humana natura Christi*, quòd mirabiliter absque virili semine sit concepta, *Athanas. lib. de Incarnat. verbi. Justin. quest. 67. ad Orthodox. Tertull. contra jud. cap. :3.* Nonnulli putant esse *exclamationem*, qua *Esaias* in homines istius ætatis invechatur, *Marlorat. Cornel.*

vel. à Lap. &c. quæ explicatio Grammaticæ analogiæ nimis iniqua. Patrum plurimè referunt ad Christi æternam generationem, quæ ἡ ἀσβεστική συνέξέτασιν καὶ πάντα λογισμὸν φθαρτῶν ἀνθρώπων, ut loquitur Epiphanius tom. 1. lib. 3. hæres. 76. sic Augustinus. homil. 36. tom. 10. col. 511. Idem tract. in Joban. 31. cap. 7. col. 251 tom. 9. Et tom. eodem, ad catechum. lib. 1. cap. 3. Galat. lib. 8. cap. 14. col. 469. Justinus contra Tryph. Et alij, atq; hinc est, quod varios Jesuitæ hujus dicti tenius literales putent. Salmero in prolegom. Bonfrerius in preloq. in totam S. S. cap. 20. sect. 5. fol. 78. Becanus parte secunda theol. schol. cap. 3. quæst. 5. p. m. 35. quibus id tantum respondeo, quod ipse Becanus notat, loco dicto §. 6. pag. 36. quem sis vide. Nos proprium sensum ex genuina vocum inquisitione venabimur. וָוֵן enim notat propriè hominum sibi succedentium seriem seu ordinem graduum naturalis propagationis, ubi aliquid ex alio nascitur Et ita in morem sphaerae quasi reditur, seu וָוֵן notat relationem cujusq; hominis ad tempus potius quam ad originem, quo sensu & vox ἡσέας occurrit, Matth. 11. 16. Marc. 13. 30. Luc. 1. 50. Unde Schind. in Lex. וָוֵן ordine, continuè & successivè, vivit. Exod. 3. 15. Et hoc memoriale καὶ εὐμ in generationem Et generationem. Sic Psal. 102, 19. 22. 31. 24. 6. Errant enim haud leviter, qui certum temporis numerum hac voce significari putant, quos vel Aben Es ad cap. 1. Joel. v. 3. refutat, quando ait: מִזֶּה הַפְּסִיק נִשְׁמַע כִּי דָוָר אֵינְנוּ מְסַפְּרִים ex hoc versu agnoscimus generationem non esse numerum certum. וָוֵן proprie interrogativum personæ, ut dictum superius.

וָוֵן est מְרֻבָּעַת מְבֻנִין ut loquitur hîc Kimchi, seu de conjugatione quadrata, qui confert hoc cum illo Psal.

M

Pfal. 143, 5. & opera manuum tuarum meditabor. שׁוֹחַ verò (undè hoc thema) Först. in lex: cum שׁוֹחַ natare, cognationē habere haud levem asserit, esseq; propriè *versari in materia spatiosa & ampla in mente & elocutione idē secum vel cum alio.* *Hob. 12, 8. Psal. 119, 78. 145, 5. Prov. 6, 22. Psal. 69, 13. LXX. ἀνυμῖος, Suidas ab ἰξνυμῖος subtiliter distinguit, & hanc vocem illis, qui ignaris leges exponebant, istam verò tribuit iis, qui imperitos jura patria aut alia docerent & quærentibus, de quibus quisque dubitaret, responderent.* Sensus ergò idem cum vers. 9. ut & ex seq: patebit commate, & optimè conferri poterit Samsonis historia, in cujus morte plures occubuere, quàm in vitâ.

(כִּי נִגְזַר מֵאֶרֶץ חַיִּים) Hieron: *quia abscissus est de terrâ viventium.* LXX. ὅτι αἰρηται ἀπὸ τῆς γῆς ἢ ζωῆ αὐτῶν *quia tollitur de terrâ vita ejus.* In Hebr. est non חַיִּים vitâ ejus sed מֵאֶרֶץ חַיִּים *terra vita, & est, quamvis excisus sit de terra viventium.* Egregium de Christi morte violenta testimonium. נִגְזַר in Niphâl sex & in Kal septem occurrit vicibus, significat *scindere, abscindere, in frusta secare,* & propriè de arborum, quæ diutiùs subsistere potuissent, excisione dicitur, 2. Reg. 6, 4. Hinc, quia in judicio omnia priusquam sententia feratur particulatim examinanda sunt (sic & Horat. lib. 10. Epist. 1. *quo multa magnæq; secantur judice lites*) vel quia lignum in sententiis criminalibus frangi solet, est decerni, ita ut revocari non possit. Prioris exempla vide 1. Reg. 3, 25. 2. Reg. 6, 4. Psal. 136, 13. Posterioris Estb. 2, 1. Job. 22, 28. E vita igitur abscindi est è medio tolli, excidi, Psal. 88, 6. Tbren. 3, 54. notaturque Christi vivida ætas, quòd non fesso annis ex hac

Sensus Pa-
raphrast.

ludie & arumnis vinculis corporis naturali dissolutione digrediundum, sed vi illata decedendum fuerit, non secus ac si arbor antequam ad justam perveniat proceritatem, excidatur, Luc. 23, 39. Terra viventium, Raschi est terra Israelis, cum quo facit Targh. aliis, vita presens. Verum vita vox bonitatem & beatitudinem cum temporariam, tum etiam æternam, Psal. 30, 6. Proverb. 4, 23. Psal. 42 9. Psal. 16, 11, subinfert, hinc terra vitæ, in quâ vel benè vel piè, beateque vivitur. Psal. 27, 13. Esa. 38, 11. Psal. 116, 9. Sensus ergo est: Semper erunt, qui ipsum piè colent nec erit, qui vel accuratissimè meditando amplissimam banc numerandi materiam assequi vel quærenti satis explicare possit, licet ipse instar arboris vitæ vivida vi ex terrâ eorum, qui vitam vivunt letam ante omnem quasi maturitatem excisus sit. Conjungo enim hoc comma cum præcedentæ & כִּי significare quamvis, pluribus ante nos probavit, Tarnov. in exercit. bibl. quem, si placet, adi.

לְמוֹ מַפְשֵׁעַ עַמִּי נָנַע לְמוֹ) Hieron: propter scelus populi mei percussit eum. LXX. ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τῆς λαοῦ μὲ ἤθη eis ἴα-
νατον, ab iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem. Hebr. ex prævaricatione populi mei plaga ei. De vocibus his superius actum. לְמוֹ verò in singulari cum Luth. esse reddendum nec ullum hic subesse depravationis monstrum, alibi contra Huntl. & Bonfrer. fusissimè probavimus; addimus igitur tantum ea, quæ Hieron. hic notat. Propter (prius ejus membrum omittimus consultò,) magnitudinem peccatorum populi, quem semper peculiarem habuit ductus ad mortem est, ut illos ad vitam sua morte revocaret.

v. 9. וְיִתֵּן אֶת־רְשָׁעִים קְבָרָו) Hieron. & dabit improbos pro sepultura. LXX. ἑὶ δώσω (Hebr. dabit, τὰς πονηρὰς ἀντὶ

ἀντὶ τῆς τῶν φῶς αὐτῶν. Targh. וַיִּמְסַר יְת רְשִׁיעִיָּא לְגַהֲנָא
tradet turbulentos in gebennam. Divortia sententiarum
 in explicandis scripturæ locis si ullibi dantur, certè hîc
 sunt, quàm plurima. Nos ut cornicum oculos haud ex-
 pungimus, nec Lutheri versionem rejicimus: Sic no-
 stram citra aliorum invidiam apponemus sententiam;
 meliorem monstranti facilè assurrecturi. Statuimus
 verò ita à proprietate verborum non esse recedendum,
 nisi nos summa cogat necessitas: proindè hæc verba sic
 reddimus: *Et ponet iniquos* (seu iniquitatem, ut concre-
 tum sit loco abstracti, vide *Dan. 9, 24 Hebr. 2, 16. Epbes. 6,*
12, &c.) in sepulcrum suum, & sic hoc sensu nobilissimus se-
pulturæ Christi effectus, qui est peccata nostra, ne nos ir-
requietos faciant secum quin nos ipsos sepeliisse, ut in novita-
te vitæ ambulantes, Deo placeamus, Rom. 6. 4. Sensum hunc
 pium esse neminem pium negaturum, confido, demon-
 strandum verò erit analogiæ Grammaticæ cum haud re-
 pugnare. Omnia verò ut jacent, reddidi, (תָּחַ esse notam
 propriè accusativi nemo hebræorum negat, quam &
 cum hoc verbo vim retinere vel sequentia nos do-
 cent, *Genes. 9, 3. 13. 15, 18. 7. 26, 4. 48, 4. 27, 37. 34, 16. 14.*
Ezod. 6, 4. 8 Levit. 20, 6. 26, 19. 31. 7, 36. Num. 21, 35. 33. 53. Deut.
2, 24. 3, 2. 22, 16. 19, 8. 9, 6. 19, 1. 4, 38. 6, 23. 28, 12. Ezech. 33.
29. 39, 21. 6, 14. 7, 3. 8. 11, 9. 17. 15, 8. 30, 24. & plura alia) ex-
 cepto, quod præpositionem *In* interposuerim, quam si
 demonstravero 1. per *Ellipsin* frequenter, quin 2. & *in hoc*
strictè loquendi genere omitti, & 3. *hic subaudiendam esse,*
vicisse me putavero. Istud demonstrant sequentia. Quod
enim Gen. 18, 1. dicitur & ipsa sedebat פתח id Genes. 38. 14.
integrè dicitur, & ipsa sedebat בפתח in odio. Sic כל היום
 pro

pro

est à עשר quod propriè significat *irrequietum esse*, sen-
perq̄, dicente Forst. *est culpa*, hinc quia improbi vel co-
pore vel animo quiescere nequeunt, sed vel malis animi
perturbationibus assiduè ad malum peragendum mo-
ventur, ut *Proverb. 4. 4. 5.* pulchrè nobis describuntur,
עשר est improbum esse, quod vel ex *Esa. 57. 20.* patet con-
tra non neminem clarissimè. *Aben Es* in *Psal. 1, 1.* improbi
sunt, qui non permanent במחנה אחת *in eadem consti-
tutione*, laudante Buxt. R. Levi definit improbitatem,
quòd sit dechnatio ab eo quod decet & justum est, sic enim ait:
הלשע הוא הנטייה כדבר דראוי

יאה עשיר בסוהיו) Hieron. & *divitem pro morte sua*.
LXX. καὶ τὰς πλεονείας ἀπὸ τῶ θανάτου. *Hic de industriâ*, inquit
Merc. in *Lex. Pagn. omisimus locum Esa. 53, 9.* ubi passio Christi
*describitur, quod hic nihil sani sentiant Hebraei, in tantis my-
steriis cacutientes; verisimè, nihil igitur ex iis adduce-
mus, sed nec Papistas hinc χεῖρας suas ἀνίπτεται abstinere, qui
putant hunc locum esse corruptum, quos refutavit Clar.
Classius in Phil. sacrâ parte 1.* quò lectorem remitto. De
sensu verò & vera horum verborum interpretatione di-
versissimæ planè sunt opiniones, nos Beati nostri Luthe-
ri versionem ut non rejicimus, sic & nostram appone-
mus, doctioribus & piis, à quibus hinc discedimus, facilè
cessuri, si meliora docuerint. Ex antecedente verò
commate ubi analogia grammatica fusè demonstrata
est, hinc locus fit clarissimus, sic eum reddo: & *posuit*
(seu *fecit*, quod ἀπὸ κοινῆ repetendum est) *divitem in mor-
tibus suis*, id est, divitias longè maximas morte suâ nobis
acquisivit, & ita à nulla litera fit secessio, sed omnia sim-
pliciter, ut jacent, intelliguntur;

N

Sen

Sensus Pa.
rapbraſt.

Sensus ergo est: *Christus non solum peccata nostra in sepulcrum suum abdidit, ne nos irrequietos facerent & ad mala plura instigarent* (sic usus sepulturae Christi $\sigma\tau\epsilon\eta\lambda\iota\kappa\omega\varsigma$ describitur,) *sed & summas animae & corporis divitias exquisitissimis suis infernalibus doloribus* (sic enim vox Mortis sumitur, *Genes. 2, 17. Exod. 10, 17. 2, Reg. 4, 40. Psal. 18, 6.*) *nobis acquisivit & distribuit* (sic usus passionis $\theta\epsilon\lambda\iota\kappa\omega\varsigma$ depingitur.)

(על לנחמס עשה) Hieron eò quòd iniquitatem non fecerit, eodem modo LXX. $\delta\tau\iota\ \alpha\nu\omicron\mu\iota\alpha\tau\ \sigma\omega\chi\ \epsilon\pi\iota\eta\sigma\epsilon\nu$, סמך injuria propriè violenta & aperta, differt à גזל quod hoc rapinam rerum; istud verò quamvis rapinam & propriè quidem vehementiorem, quæ interdum cum sanguinis profusione conjuncta est, *Gen. 6, 11. Psal. 7, 17. Joel. 3, 19. Amos 1, 11. 3, 10.* significet.

(ולא מרמה בפי) Hieron: *neq; dolus fuit in ore ejus.* LXX. eodem modo. Targb. hoc & præcedens ad subditos Messiaë accommodat contra intentionem Spiritus S. Raschi exponit de $\epsilon\nu\ \beta\alpha\lambda\lambda\omega\eta$ de cultu externo idololatrico: Verùm hac phrasi propriè sinceritas & candor animi indicatur, vide *Johan. 1, 47. 1. Petr. 2, 22.* Contra Elymas dicitur *plenus omni dolo, Act. 13, 10.* Est verò מרמה à מרמ quod cum רם conferens Försterus, ait, propriè esse *elevando precipitavit*, seu in Kal est *ejaculari*, in Piel *eludere*, quasi aliquem fallacis arcus more elevare & excutere è re sua aut spe. Sensus ergo: *Christus ab omni parte innocens fuit siquidem non solum nemini vim aliquam externam & apertam intulit, sed & à moribus ejus fraus & doli exulârunt longissimè animoq; ejus nihil fucatum ac quasi calamistris inestum fuit.*

ויהנה

(וַיְהִינָה קֶפֶץ נִכְאוּ הַחֲלִי Hieron. *Et Dominus voluit conterere eum in infirmitate*. De LXX. mox. Hebraicè verba sic se habent, *Et Dominus voluit conterere eum agrotare fecit.* קֶפֶץ *voluit*, includit *intimam dilectionem*, qualis est inter Sponsam & Sponsam, *Genes. 34, 19.* unde in N. T. per *εὐδοκίαν* exprimitur, vide & confer, *1. Corinth. 10 5.* cum *Num. 14, 8.* *Esa. 62.* cum *Matth. 3, 17.* interdum verò simpliciter notare velle, alibi probatur contra Calvin. נִכְאוּ est ex נִכְאוּ de quo superius. LXX. hîc reddidêre καὶ κύριος βύλεται καὶ παρῆσαι αὐτὸν. Sic & Targh. וְכִן קָרַם יְהוָה הוֹת רְעוּה לְמִקְרַב וְלִרְכֹּחַ ית שֶׁאֵרָא רְעֻמִּיה quod sic reddit Pagn: *à facie Domini voluntas fuit, ut conflaret & mundaret residuū populi sui.* Putat *Cornel. à Lap.* LXX. legisse נִכְאוּ *nackeo.* Verùm nego LXX. aliter ac nos hîc legisse sed dico, quod frequenter *Hebraea ex significatione Syro-Chaldaica expresserint*, cuius observationis usus longè maximus est in concilianda hac versione cum Hebræo fonte. נִכְאוּ igitur, quod Hebræis est, *conterere*, Syro-Chaldaicis est *purgare*, vide *Actor. 10, 15. 24, 18. Luc. 3, 17. Matth. 10, 8* ubi in Syra est נִכְאוּ. Sic *Psal. 51, 6.* Hebræum thema est נִכְאוּ *purus nitidusq; est aut fit.* LXX. verò vertunt καὶ νικίσεις & *vincas*, itidem ex significatione Syra, in hac enim est *vincere*, vide *1. Johan. 5, 4. Johan. 16, 33. Rom. 8 37.* ubi thema est נִכְאוּ הַחֲלִי est pro הַחֲלִי, teste *Kimchi* qui ait הַחֲלִי *deficit Aleph.* Et est morbo affecit, vide הַחֲלִי superius. Ponitur verò præteritum pro infinito. *Hebraei enim resolvunt tempus infinitum quandoq; in Præteritum, Futurum vel Participium.* *Deut. 1 6. voluit declaravit*, id est, declarare. *Gen. 9, 20 Et incepit Et plantavit.* pro incepit plantare. Confer *2. Reg. 5, 23. Estb. 8, 6.* Sic & Syri *Actor. 27, 16.*

Consule de regula hac Cl. Dn. Trost. in *Gramm. Hebr. & Rudimenta Arabica Erpenij* p. 181. Est ergo: Dominus voluit conterere eum morbis afficiendo, sic non est, ut cum interpretibus ab ullâ vocis analogia Grammatica recedas.

תָּשִׁים נַפְשׁוֹ (Hieron. Si posuerit pro peccato animam suam. LXX. ἐὰν δώῃς ὑπὲρ ἁμαρτίας τὴν ψυχὴν ὑμῶν si dederitis pro peccato animam vestram, malè. In Hebræo enim neque pluralis date nec pronomem vestrum. Optimè Lutherus. Wenn Er sein Leben zum Schuldopffer gegeben hat/ıc. Hebr. Si posuerit se anima ejus sacrificium. תָּשִׁים est ex תָּשׁוּ quod significat ponere arte, cura & ordine. Peculiariter verò de membrorum corporis vel animæ positione ad singularem observationem vel in periculum vel in mortem usurpatur. *Psal.* 50, 23 *Habac.* 1, 12 *1. Sam.* 8, 12 *Gen.* 24, 2. *1. Sam.* 28, 21. דָּשַׁן est delictum & oblatio pro delicto & quidem graviori. *Lev.* 5, 16. 7, 1 2. 6, 17 *Num.* 5, 7. דָּשַׁן radix est delinquere, peccare, desolare, sunt qui exponant, ob culpam aut pœnam afflari, ac cum statu quodam abominationi esse & horrori, quod cum נָשׂוּ affinitatem habere videatur: Adcas *Merc. in lex.* Pagn. & expende *Hos.* 5. 15. 10, 2. *Jerem.* 2, 3. *Esa.* 24, 6.

יִרְאֶה זֶרַע יִתְרֵה יָמָיו (Hieron. videbit semen longævum. LXX. eodem modo. ὄψεται σπέρμα μακρόβιον Luth. felicius. So wird er Samen haben/und in die länge leben. Targh. hoc exponit de felicitate Messie subditorum. Sic enim ait: videbunt regnum Messie sui, multiplicabunt filios & filias, prolongabuntur dies. Hebr. videbit semen, prolongabit die. Videbit semen per Ellipsin justum vel mul-

tuum

zum aut potius קדש *Sanctum*, ut habetur integrè *Es. 6, 13.*
 Rectè enim Rabbi. וכן דרך המקרא בהרבה מקומות
 ויהי חכרון יתבונן לפי הענין *Sic est mos scripturae multis in lo-*
cis, deficiens autem subintelligitur juxta sensum, 1. Sam. 1, 1. Sc-
men hominum scil. זכרים ut Kimchi supplet seu
צדיקים aut הככים ut R. Salom. vide & 1. Reg. 22. Pro-
verb. 18, 22. 1. Sam. 2 33. Allusit verò hùc Christus, Job. 12,
25. Si granum frumenti mortuum fuerit multos fructus affe-
ret. Videre semen, Metaphoricè dicitur, quod Targh. re-
ctè exposuit, quoad ipsam Phrasin, & est posteritatem sibi
moriendo comparare ac propagare, nempe veram ac perpetuam
Ecclesiam, que est spirituale semen Christi. Vide p. 1. Cla-
vis Flac. in voce semen. Prolongabit dies Kimchi hùc

במו סאם בספר הזה כימי העץ יכי האשר זכריהו
 הנביא ואיש משענתו בידו מרוב ימים

id est sicut libros alios inveni: in libro hoc, sicut dies ligni
istius dies populi mei, & quod Zacharias Propbeta, & quisque
habeat scipionem in manu sua pra multitudine dierum.
Prior locus, cum quo hunc nostrum confert, est Esa. 65,
22. ubi dies ligni, sunt vel ligni vitæ, & notantur homines
quorum vita non brevibus inclusa est spatiis, sed qui vel
illud Sybilla apud Poëtam de se usurparent;

— — *jam mihi secula septem*

Acta vides, superest numeros ut pulveris æquem

Ter centum messes, ter centum musta videre:

vel certè sunt *dies ligni*, quod plantatum est ad decursus
 aquarum, *Psal. 1.* & est in summis vivere deliciis & in

omnibus negotiis suis foecundissima uti fortuna. Posterior locus, quem adducit, est *Zach. 8, 6*. Est ergo prolongare dies hoc loco nunquam non felicissimè vivere, & consentit *Daniel. cap. 9. v. 26*. Excindetur *Messias* מָלְכֵנוּ יִמְנֵנוּ & non ei scil. כָּרַת excisio. Particula enim יִמְנֵנוּ negat rem non actionem & ellipsin nominis inducit, *Exod. 22, 3*, ut notant Hebræorum clarissimi.

Sensus Para-
pbrast.

Sensus est: Verum postquam se pro delictis gravissimis, quæ ab omnibus afflatu dignissima habentur in sacrificium Deo patri gratissimum obtulerit, summa suavitate posteritatem sanctam ac justam, quæ ipsum perpetuo celebratura est, aspiciet & diutissimè vel in eternitatem non secus ac si de arbore vitæ comedisset, vivet, & instar arboris ad decursum aquarum plantatae perpetuo vigebit.

וְיָחַץ יְהוָה בְּיָדוֹ יִצְלַח (וְיָחַץ) Hieron. & voluntas Domini in manu ejus dirigetur. LXX. hinc non integrè, sic enim: ἀβλάτται κύριος ἐν χειρὶ αὐτοῦ & vult Dominus in manu ejus. Hebr. & beneplacitum Domini per manum ejus prosperabitur. יָד Sæpè notat ministerium. *Num. 33. 1. 36, 13. Esd. 3, 10.* מָן vero generaliter est percurrere, pertransire, validè & sine impedimento vim suam exerere & nunquam ferè non in bonam sumitur partem. Peculiariter in Kal cùm Spiritui tribuitur, significat Spiritus motum præclarum quo viris se se statim exerit heroica, omnia percurrens & vincens, ut in *Sansone Jud. 14 7. Saule 1. Sam. 11. Davide 1. Samuel. 16, 13.* videre est. Confer & *Amos 5. 6. Ps 45, 6. 2. Sam. 19. 18.* Sensus ergo: Benevola Dei voluntas per ipsum adeò feliciter, efficietur, ut ipsi nec Diabolus, nec mundus, nec aliud quidvis impedimento esse possit, quò minus fractis quibus

Sensus Para-
pbrasticus.

bus vis repagulis perumpat suosq; in libertatem asserat perpetuam.

נפשׁו יראה ושבֵּע) Hieron. pro eo quòd laborabit anima ejus videbit & saturabitur. Chald. ut solet ad subditos hæc accommodat, sic enim ait: משׁעבור עמׁי־יִשׂוּיִב נפְשֵׁהוֹן יחֻזוֹן כְּפֹרְעֵנוֹת סְנַאִיהוֹן יִטְבְּעוֹן מְבוֹחַ מְלִבְיָהוֹן à servitute populorum liberabit animas eorum, videbunt vindictam de inimicis suis, saturabuntur de præda regum eorum. Hebr. est: ex labore anime sue videbit, saturabitur. Duplex hîc Ellipsis. I. ad יראה videbit, subaudiendum בטוב, sicut integrè hæc phrasis occurrit, Jerem. 29, 32. Confer Psal. 106, 5. 128, 5. Eccles 2, 1. Ita Kimchi hîc explicat; היה ואכל וסבע ולא היה גוול וחוסס. ראה טוב, erit edens & saturabitur, & non erit abripiens & depredans. Ipsum verò יראה constructum cum כִּי significat optata videre cum magna animi voluptate & singulari quadam oblatione. Cant. 6. 11. 1. Sam. 6, 20. Abac 1, 5. Prov. 29, 15. Eccles. 11, 4. Psal. 54, 9. II. Est asyndeton, videbit, saturabitur pro, & saturabitur, quæ figura hîc sua non caret emphasi, solent enim eam ad commotiores & celeriores animi affectus indicandos adhibere, considera saltem, Exod. 15, 9. 1. Sam. 15, 6. Jud. 5, 27. 1. Cor. 13, 4. 1. Thess. 5, 14. & ita erit, quòd statim, largissimè omnibus bonis sit circumfundendus. Cæterùm עמל notat laborem seu dolorem molestum animi & corporis, & propriè anxium illum laborem, qui homini ob transgressionem in horto Eden est impositus, cognitionem enim habet cum עמל prævaricatus est. vide Psal. 90, 10. שבע peculiari modo & stylo scripturæ sumitur pro gaudio divino & potissimum in vita æterna abundè perfrui. Psal. 6, 11. 17, 15. 22, 27, 65, 5. 91, 16.

Sen.

Sensus est: *Laborandum quidem erit anima ejus ob primam Adam transgressionem: veruntamen ereptus singulari delectatione & suavitate, bona intuebitur iisdem sine tædio abundè in vita æterna perfruetur.*

(בְּרַעְיוֹ יִצְדִּיק צְדִיק עֲבָדֵי לְרַבִּים: Hieron. in scientiâ suâ justificabit ipse justus servus multos. LXX. δικαιῶσαι δίκαιον & δαλέουσα πολλοῖς justificare justum benè servientem multis, ambiguè, illud enim justum benè servientem est vel justificans, sicque dicendum fuisset πολλῶς, vel justificatus, & sic contra veritatem, Hebraicam. Benè Hebræa expressit cum Luthero Pagninus. *In scientiâ sui justificabit justus servus meus multos.* Passivè & de fide salvifica hæc esse legenda, docet analogia scripturæ. *Joban 17, 3. Luc. 1, 17. 1. Joban. 4, 12. Jerem: 9, 33. Roman. 3, 26.* Nec repugnat 2. indoles linguæ, siquidem ut notat R. David Kimchi super verba *Esa. 21.* כל אנחתה: ר"ל מה שהיו נאנחים מפחדה כי הכנוים בשמורת יפלו על הפעל ועל הפעול

vult dicere quo ingemiscunt præ timore ejus, quia affixa in nominibus cadunt tam supra activam quàm super passivam significationem, & Exempla habentur *Eccles. 9, 6.* etiam amor eorum, id est, quo amantur, *Jerem. 51, 35.* injuria mea, quæ fit mihi, *Hagg. 3, 19. Gen. 50, 4, 3.* Hunc sensum nostrum genuinum esse docent Pagn. cujus versionem vidimus. *Cornel. à Lap. Vatablus. Sanchez,* quibus addimus *Kimchium,* hinc enim sic ait.

יפירוש ברעתו: כמו שכתב כי מלאה הארץ דעה את ה: וכתוב כי כולם ידעו אותי והנה עבדי ישראל שהיה צדיק ויודע את ה

Id est, explicatio in scientia sui: quemadmodum scriptum est

est

est; quoniam repleta est terra scientia Jebovah (Esa. II, 9.)
 Et scriptum: quoniam universitas eorum cognoscat me. Et ecce
 servus meus Israël, qui fuit justus et cognoscens Dominum.
 Justificabit igitur per fidem multos, id est, efficiet ut ac-
 ceptentur à Deo pro justis. Hoc enim manifestè indicat,
 comma sequens, iniquitates eorum portabit, quod mo-
 dum justificandi indicat.

וְעֹנֵתָם הוּא יִסְבֵּל) Hieron. Et iniquitates eorum
 portabit. LXX. eodem modo. Optimè, Luth. Denn
 Er trägt ihre Sünde. Ratio enim hîc continetur, qui
 cognitione sui multos possit justificare. Vau verò signi-
 ficare. Nam etenim, notiùs est, quàm ut probem. Vo-
 cabula hæc omnia superiùs explicavimus, Targh. hîc.
 הוּא יִבְעִי וְעַל חוֹבוֹתֵיהֶן nam pro delictis eorum orabit Kimch.
 adducemus, qui sic:

הוּא בְצַדִּיקָתוֹ יִסְבֹּל עֹנֵת הַגּוֹי כִּי בְצַדִּיקָתוֹ.
 יִהְיֶה שְׁלוֹם וְטוֹב בְּעַלְמָא אֲפִילוּ לַגּוֹיִם.

ipse in justitia sua bajulabit iniquitates gentium, quoniam pro-
 pter justitiam ejus erit pax et bonum dominantibus eis, etiam si
 gentes fuerint, quod propter Photinianos glossematis
 Rabb. haud rarò utentes, adducere voluimus, ut videant
 ob Christi justitiam pacem nobis contigisse, licèt hoc
 Rabb. haud attenderint.

(לִכְן אֶחְלַק לּוֹ בְּרַבִּים) Hieron. ideò dispartiam ei
 plurimos. LXX. ἄρα τὰ πρὸς αὐτὸς κληρονομήσει πολλὰς ideò ipse
 possidebit multos. Targh. ipse dividet sibi prædam multorum.
 Hebr. propterea distribuam illi in multos. Ellipticum genus,
 quod Luth. supplet, quando ait, Darumb wil ich ihm
 grosse Menge zur Beute geben; Raschiteu R. Salomon
 sic explicat: נְחִלָּה וְגוֹרֵל בְּרַבִּים עִם הָאֵבֶת הַרְאִשׁוֹנִים

וְלִי אֲדִלֵק *distribuam illi possessionem & sortes in multos cum patribus antiquis.* Sensus horum verborū simplicissimus, הַיָּדְוָה pro לִי dicamus positū, *in pro ad vel inter super,* quem admodum *Psal. 18, 50. Lev. 16, 22. Hos. 12, 6 Gen 11 4. & hūc,* ut hæc commodè intelligas, confer *Psal 68, 19. Epbef. 4. 8.* Sensus ergò est: *Merito ille tot tantaq; bona consecutus est & à me Deo Patre pro hominibus & qua in illos conferat jure optimo accepit, ut in multos illa sufficiant imò omnibus satis essent, si modo non renuerent accipere, vid. Tarn. in h. l.*

וְאֵת עֵצוֹמִים יַחֲלֵק שְׁלָה (Hieron. *& fortium dividet spolia, eodem modo LXX. Luth. rectè: Und Ersol die Starcken zum Raube haben.* Hebraicè: *& robustos disperietur prædam,* Robustos videlicet Diabolum, mortem, infernum, peccatum, *1 Cor. 15, 24 25. 26 54 Col. 2.* Est verò אֲדִלֵק disperiri tam in partes quàm in ordines, classes, officia, & vices, *2 Paral. 23 18. Jos 18 2. 22. 8 Prov. 17 2. de hereditariâ distributione, Num 26 55. Esa. 9. 3. Jud. 5. 30. Psal 68, 13 de divisione spoliiorum.*

וְאֵת עֵצוֹמִים יַחֲלֵק שְׁלָה (Hieron. *pro eo quod tradidit in mortem animam suam.* LXX. αὐτὸν παρέδωκεν εἰς θάνατον ἢ ψυχὴν αὐτῆς *pro eo, quod tradita est anima ejus in mortem.* Targh. וְאֵת עֵצוֹמִים יַחֲלֵק שְׁלָה *eò quod tradidit morti animam suam,* quòd Hebræo, cum quo fonte & Luth. facit, planè respondet. הַיָּדְוָה vero Raschi & Kimchi explicant per שֵׁפַךְ. Sic enim hic: שֵׁפַךְ נַפְשׁוֹ לְמוֹתוֹ *effudit animam suam in mortem: & sic effudit hydriam suam, Gen. 24 20, unde apparet, quòd effundere animam suam in mortem, indicet 1. voluntariam passionem, ubi vita instar aquæ effunditur. 2. passionis & mortis veritatem & copiam, quòd ita omnes suas vires quin ipsam tandem animam effuderit, ut ne vestigium quoddam vitæ*

& vi-

& vitalis Spiritus remanserit. Confer & *Pfal. 141 8.* Complementum habes, *Job. 10. Marc. 5. Matth. 27.* שׁוֹן est anima & in lingua; *Arabica, Syra, nec non Hebraea* quandoq; est *διωτὴς ipse 1. Cor. 14. 28. Jer. 51, 14.* Est ergo tradere animam, se ipsum morti exponere, vide quæst. 3. c. 1. in fine.

וְהוּא נִמְנָר (וְהוּא נִמְנָר) Hieron. *Et cum sceleratis reputatus est.* LXX. ἐν τοῖς ἀνόμοις ἐλογίσθη inter improbos numeratus est. Luth. Den Ubelthâtern gleich gerechnet ist. Hebr. & cum pravaricatoribus numeratus est. נִמְנָר significare quandoq; cum alibi probatum dedimus. Emphasin עָשָׂה superius vidimus. נִמְנָר est ex נִמַּנָּה numeravit, nonnulli putant hac radice eam Arithmetices partem significati, quæ *Subtractio* dicitur, (vide *1. Reg. 8 5. 2. Paral 5, 6*) sicq; non tantum indicaretur, quod pravaricatoribus annumeratus sit, *Marc 15. Luc. 22.* sed & quod pravaricatores ipsi fuerint prælati, quod de Barrabam verum est.

וְהוּא נִמְנָר (וְהוּא נִמְנָר) Hieron. *Et ipse peccata multorum tulit,* Sic LXX. & Luth. Targh. iterum: *Et ipse pro peccatis multorum orabit.* Kimchi hinc cæcutit, nolo adducere. נִמְנָר verò est ex נִמַּנָּה est propriè *desistere, aberrare à scopo, in quem collimare debes,* quæ significatio clarissimè probatur ex *Jud. 20, 16.* hinc est נִמְנָר, quod peccatum, delictum, culpam plerumq; ingentem significat *Deut. 24, 16 23, 22. Ezech. 23 49.* מְנַמְנֵם multorum, id est, Electorum, ait *Musculus* hinc. Verum pro nobis hinc *Calvinus* respondeat, sic enim ait h. l. *Qui vertunt multos Propheta mentem pervertunt.* Et postea probat Multos pro omnibus collocari ex *Rom 5, 19,* quod contra discipulos *Calvini* magistrum hinc deserentes notamus. Et multos hinc esse omnes ex v. 9. apparet. Cætera superius vide.

יְרַפְּשֵׁם יִפְגִּיעַ) Hieron. *Et pro transgressoribus ro-*
gavit. LXX *καὶ ἄλλοι τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν παρεδόθη* *Et propter pec-*
cata eorū traditus est. Targh. orationis ponit fructum, quan-
 do sic reddit: *ישתבק בריליה* *Et rebellantibus*
remittetur propter eum. Hebr. *est Et pro defectoribus inter-*
cessit, quod in ara crucis peractum esse memorant Evan-
 gelistæ, & adhuc postquam ex mortis violentia ereptus
 est ad dextram Dei confidens pro nobis orat *Rom. 8.* *sc-*
cūs ac Apostata, *Pistorius in bodoget.* p. 271. qui exinde nos
 idololatrias accusat & *Salmero in dispp.* in 1. *Timoth.* im-
 pudentes nebulones (ipse impudentissimus) vocans nos,
 qui Christo ad dextram exaltato nomen Advocati & in-
 tercessoris tribuamus, & alii statuunt. Voces superius vi-
 dimus.

APHORISMI PRACTICI.

1. *Deus suos tandem liberat, nemo ergo sub onere calamita-*
tum desperet. De Christo hinc audimus, quod tandem ex
 summa ista miseriâ sit manu potentissimâ ereptus. Ne du-
 bites ergo anima pia, & te ereptum iri, Deo si confisa
 fueris &c.

2. *Christus revera resurrexit.* Ergo & nos quondam
 resurgemus. Christus siquidem exemplum fidei nobis
 præstitit, ut *hoc sperent membra in se quod præcessit in capite,*
 ait *August. serm. 143. de Tempore.* Hac resurrectione, se eri-
 gebat *Job. c. 19, 25.* Christus ipse alibi: *Vivo ego Et vos vive-*
tis, Job 14, 19. Vide *1 Cor. 15, 12. 21, 1. Cor. 15e 20.* *ἀρχηγὸς τῆς ἀνα-*
στάσεως, dux resurrectionis à Justin. Mart. Clavis sepulchrorum
nostrorum Et pignus nostræ resurrectionis, à Tertull. fidejussor
communis resurrectionis, à Theodoret.

3. *Chri-*

3. *Christus verè mortuus.* Dicitur enim abscissus è terrâ viventium, &c.

4. *Christus nostram impietatem in sepulchrum suum sepelivit,* ex v. 9. Scholastici triplicem sepulturæ Christi fecerè effectum. 1. Est veri *probatio.* 2. *speci collatio.* 3. *Exempli imitatio.* Fuit enim 1. *sepultus,* ut nemo de morte & perfectâ satisfactione peccatorumque sublatione ambigere posset. *Sepultus fuit* 2. ut contactu sanctissimi corporis sui sepulchra nostra sanctificaret. Sunt enim aliàs *plena ossibus* Matth. 23, 27. in quibus putredo & vermes habitant. Sed hoc soletur nos, quod Christus ea purgârit, & ex sepulchro mortuorum fecerit *domû viventium,* instar veri *Elisei* 2 Reg. 13, 21. *Exempli imitatio,* 3. notat Spiritualem nostram cum Christo sepulturam, Rom. 6. 4. Benè August. *Sepultus est,* ut nos sibi vitiis & concupiscentiis sepeliret, serm. 181. de Temp. pulchrè *Origenes* in c. 6. Rom. *Mori priùs oportet peccato,* ut possis sepeliri cum Christo. *Mortuo enim debetur sepultura.* Si enim vivis adhuc peccato, consepeliri non potes Christo, nec in novo ejus sepulchro collocari, quia *vetus tibi homo vivit & non potes in novitate vitæ ambulare.*

5. *Omnes Christiani divitiæ in morte Christi sunt repositæ.* Ex eodem versu. *Armarium* est mors Christi, ex quo tela contra quosvis adversantes depromimus: *Fons vitæ* est, ex quo aquam solatii plenis haurimus manibus. Affligit te igitur conscientia ob peccata, terret mors, minatur infernus, insultat Diabolus & te deperditum & damnatum clamat; oppone ei mortem Christi, quam perpeffus est, ut tu viveres. Animam suam pro te posuit. *Job.* 10, 11. *Conclusus es in ergastulum quoddam anxietatis:* Christus mortuus est, ut resurgens januas clausas transiret, & Apostolis miseris succurreret, &c.

6. *Christi innocentia in dictis & factis, nostra expiavit in verbo & opere peccata:* Decies ab amicis & inimicis, obierante Dn. Förstero, in passione Christo datum legimus testimonium innocentiae & hic Esaias idem testatur, ne dubitaremus, quin perfectissimè simus liberati, quum innocens pro nocente sit passus. *Talem enim pontificem nos oportebat habere, &c: Hebr: 7, 27, 26. Dignè, ait Augustin. delevit aliena peccata qui non habuit propria.*

2. *Pii sunt semen Dei, ex vers. 10. Et 1. respectu originis 1. Petr. 1, 23. Johan. 12, 24. 2. respectu progressus; ut enim indies frumentum magis magisque seminis formam induit; sic & nos virtutes spiritualis vitis nostrae Job. 15, 2. imitari debemus, donec tandem adolescamus in virum perfectum Ephes. 4. 3. Respectu egressus. Semen in terram projectum non interit: Nec nos interibimus, sed tandem resurgemus, 1. Cor. 15.*

8. *Per manus Christi voluntas Dei prosperè effecta est. Pugnavit quidem diabolus, mundus Christo adversatus est: Verùm calcaneum tantùm lædere potuerunt, ipse verò Christus instar Simsonis Philistæos occidit, Judic. 13. Instar heroum istorum per medios Philistæos Spirituales fontem vitæ obsidentes perripuit, nobisq; aditum paravit latissimum, ut omnes &c: Job. 6 39. 40.*

9. *Christus post passionem omnibus saturatus est bonis, ex vers. 11. Expetit anxie nostram salutem, hanc nunc consecutus est. Petiit glorificari eâ gloriâ, quam apud Patrem habuit, Johan. 17. in hanc per passionem ingressus est. Ne ergo & cum Christo pati, vestigiis ejus insistere, 1. Petr. 2, 21. tuamq; crucem tollere, Matth. 10 38. detrectes. Sic enim, ubi simul cum Christo passus fueris, cum eodem quondam regnabis, 2. Timoth. 2, 12. Cer-*

ta namq;

ta namq; & secura expectatio promissio beatitudinis, ubi est participatio dominice passionis, Leo Magn. serm. 9. c. 1. de Quadrag.

10. *Cognitione Christi salvamur.* Loqui non de historica cognitione Esaiam, dictum in Analyti. Cognoscere enim hebraismo, per quem verba notitia significant affectum & conseq. effectum, est scire, amare, colere, adherere, qui verò Christum non amat, sit ἀνάθημα, μαργὰν ἀδάει. 1. Cor. 16, 22.

Si Christum discis satis est si cetera nescis,

Si Christum nescis nil est si cetera discis.

11. *Omnia Christo sunt tradita, ut omnia ex manu ejus accipiamus*, v. 12. Vide Eph 4 8 1. Cor. 12. Job. 1 & 14.

12. *Nil adeò validum, quod Christo repugnare posset.* Fortes quidem sunt, mors & Spiritus infernales qualitate & quantitate seu multitudine, Jobi 41, 17. 18. 19. Luc. 11, 21. Attamen devicti sunt, & pedibus Christi subiecti. Non igitur mortem amplius velut leonem timeamus, sed tanquam pellem pedibus conculcemus, ut ait Bernhardus in Epist. ult.

13. *Christus patiens pro iis qui eum cruciant, orat.* Vide sis mihi hic, ò anima devota, hujus tui μεσίτης & ἐνέτης summam Φιλανθρωπίαν. Expansus est manibus, & pedibus: caput spinis vulneratum: torsum flagellis percussum: gene alaphis commaculatæ; nil restat præter linguam, & hanc tamen tibi impendit, & pro te orat. Nos homines in angustiis constituti, vel ex impatientiâ murmuramus, sicut Jobus c. 3, 2. Jeremias cap. 20, 9. vel divinam vindictam imploramus, sicut Eliseus 2. Reg. 2, 24. Elias 2. Reg. 1, 20. vel mala inferenti mala rependimus vel certè longas, & odiosas apud Deum querelas de nostra miseria institui-

mus:

mus: *Tuus* verò hic *Jesus* non leviter læsus, sed toto corpore percussus, non sui sed nostri causâ, nihil tamen impatiens est, sed ut percussorem sanet, pro eo orat; ut crucifigentes salvet pro iis intercedit. *O summam nostri salvatoris patientiam!* Nihil reliquerant, quod non vulnerarant exceptâ linguâ: Et hanc unicam tamen non sibi sed vulnerantibus prodesse cupit. Vide sis omninò quæpiè alia in hanc sententiam *Cyprianus* dicat, de duplici marty. fol. 596. b. §. 14.

Fac Domine Jesu, ut, quoties mala patimur, cruce premmur iniquitate hominum divexamur, hac tua nobis patientia in memoriam redeat, sic certè & mala virtute patientia tua bono vincemus Rom. 12. v. ult. & tandem tecum vivemus.

QUÆSTIONES.

I. An hîc Propheta de resurrectione an verò de passione agat? R.

I. Interpretum haud ignobiles posterius arripiunt, (*Forer. Sanchez, Leo Castr. Junius Rivetus & alii*) & ipsam *נִפְחָ* ignominiosam mortem significari putant. Verùm textus cohærentia alia demonstrant. Agit enim nunc de iis quæ Christi resurrectionem sequuntur, quando dicitur, quòd *nemo ejus generationem possit enarrare, quòd visurus sit semen & prolongaturus dies suos, spolia amplissima sit distributurus, &c.* quæ omnia referri ad statum exaltationis ex scripturæ analogia facilè patet, vide *Rom. 6. Eph. 4.* Unde sic:

Quicumq; fructum resurrectionis describit, illum de resurrectione agere vero similimum est.

Sed Propbeta describit hic fructum resurrectionis. E.

2. Ver-

2. Verbum חָלַץ proprie, non de mali immiſſione, ſed liberatione ex eo uſurpari, probat *Tarnov.* ex *Genes. 5, 24. 2. Reg 2, 9. 10. Ezech. 24, 17. Jon. 4, 3.* quem vide. Et confirmat *Kimchi* qui hoc comma per חָלַץ מִכָּל נַפְשֵׁי לִבְרָאָה liberatq̄ eſt de iſtis omnibus exponit. Nec obſtat quod & Paſſionum fiat mentio, ſiquidem harum ut mediū per quod Chriſto fuit introeundum in gloriam, commodiſſimè meminit.

II. An Chriſtus ſeipſum reſuſcitaverit?

1. Dicitur in textu, quod Chriſtus ereptus ſit è carcere, in conjugatione Pual, quæ verba notant paſſionem ab alio illatam, ut integer doctorum Hebræorū chorus teſtatur.

2. Verūm, ut ambabus damus Chriſtum à Patre eſſe reſuſcitātū, *Rom. 4, 23. Epb. 1, 20. Act. 2, 24, 32 c. 4 10, 5, 30. Col. 2, 12.* attamen eadem ſcriptura Chriſto vindicat reſurgendi voluntatem, *Joh. 2, 19. poteſtatem Joh. 10, 18.* actualem ſemetipſum ζῶντα ſeu vivum exhibendi virtutem & impletionem, *Act. 1, Matth. 26, 6.* ut taceamus opera Deitatis ad extra eſſe indiviſa Chriſtumq̄; δόξα μὴ ſeu virtutem Patris nominari *1. Cor. 1, 24.* Unde benè Cyrillus de Chriſto ait, lib. 1. in *Ec.* cap. 9. *Excitavit ſuum ipſius templum, cū ipſe ſit potentia Patris. Si enim ipſe eſt reſurrectio & vita, quid tandem ad viviſicationem deſideraret vita? Et ſi aliorum corpora excitāſſe conſpicitur ſua etiam vi ac potentia, quidni ante aliorum corpora ſuum proprium reſuſcitaret?*

3. Errant igitur *Photiniani* graviffimè, qui ex ſubordinatis faciunt oppoſita & cū Pater dicatur Chriſtum reſuſcitāſſe, filium ſeipſum exſuſcitāſſe, perfricta fronte negāt, quin ut *abſurdum, ridiculum, impoſſibile, & inſignem errorem* hoc traducunt, vid. *Scmalc. de perſ. Chriſt. contr. Franz Socium in diſp. de unius Filii exiſt. Catech. Rakov. c. 11. de Offic. Chriſti, Oſtorod. l. 2. contra Tradel. c. 10.* qui ex dictis ſatis reſutantur.

P

III. An

III. Annon fit blasphemia Christum dicere peccatorem, cum absque omni dolo sit, & à peccato alienissimus?

1. Ita quidem videtur *Cornelio à Lapide in comment. super c. 2. Epist. Petr. 1. Lorino in eandem. Bellarm. de justific. lib. 2. c. 7. § 7. col. 918.* nec non *Kolovvrat & Janino in colloquio Pragensi*, qui hoc *Luthero* nimis exprobrârunt, quod scripserit *Christum maximum peccatorem futurum tom. 5. lat. Jen. f. 348. anno 1524.*

2. Verùm distinguimus cum *B. Lutbero in comment. super Epist. ad Galat.* (ex quo hæc habent *Jesuitæ*), anno 1534. (non verò Anno 1524.) edito; inter personam Christi quoad se consideratam, & sic planè innocens est, nec unquam ullum peccatum fecit: & inter personam Christi respectivè consideratam, quatenus reverà peccata nostra ipsi imputantur, & hac ratione cum omnium iniquitates in Christum sint conjectæ, maximus peccator non ob peccatum in hærens, sed imputatum dici potest.

3. Probo verò hoc:

Quicumq; potest dici ipsum peccatum & execratio, ille & peccator absq; blasphemia eodem sensu, quo dicitur peccatum & execratio, dici potest.

Sed Christus dicitur peccatum 2. Cor. 5. v. ult. natâ e.g. Gal. 3, 10. Ergò &c.

4. Majoris consequentiam probo autoritate *Chrysolomi*. Sic enim ille in 2. Cor. 5. v. ult. *Iustum fecit Deus peccatorem, ut peccatores faceret justos. Imò neq; sic dixit, sed quod multò majus erat. Non enim habitum posuit sed qualitatem; nō dixit peccatorem sed peccatum, ut nos fieremus, non dixit justus, sed justitia, & justitia Dei. Dei enim est ista, quando non ex operibus*

ribus

ribus sed à gratiâ fit justificatio. Et Maximil. Sandeus Jesuita in Maria Patrona pag. 8. (Mogunt 1630. cum approbatione superiorum edita) de abstractis sic ait: Cùm n. quempiam ad eò perfectum in genere aliquo re-um significare volumus, ut nihil addi posse videatur & reliquos omnes in eodem exaggerata quadã ratione superare, non contenti nominibus quæ à Dialect. concreta dicuntur, abstractis utimur, quasi tanta perfectionis sit, ut non formam rei participet, sed sit ipsa ille forma. Cur igitur Christum qui Peccatum ipsum dicitur nō possemus sensu orthodoxo Peccatorem, quod minus est dicere? Unde ipse Estius in comm. super locum dictum, Christum aliquoties peccatorem nominat, & f. 591. Nostrica causa tractat eum tanquam ipsum peccatum, ipsum scelus, id est, tanquam hominem insigniter sceleratum, ut in quo posuerit iniquitatem omnium nostrum. Idg. more capri emissarii qui portabat omnes iniquitates filiorum Israel, quas ejus capiti pontifex fuerat imprecatus. Lev. 16. Hæc Jesuita.

5. Ad minorem excipiunt, 1. quod Christus dicatur semel peccatum, semel maledictum. 2. quod per tropum hæc intelligenda sint, id est, hostia pro peccato. 3. Aliàs sequi Christum esse filium diaboli. Vide *Bellarmin* l. d.

6. Respond. 1. Id falsum quod semel tantum dicatur peccatum, siquidem & in hoc loco dicitur ὁ ὢν delictum, quod plurimi *κατὰ τὸ πῦρον* accipiunt. 2. Sit ita, & ea quæ semel in scriptura dicuntur, fide eadem sunt accipienda, qua reliqua, quicquid Photiniani, quorum & hæc est obiectio, in alia licet causa, vid. *Smalc. de divinit.* cap. 23. obganniant.

7. Ad 2. Non nego, quosdam sic explicare illud Corin. verum I. oppositio aliud monstrat. Argumentor sic:

Quâ ratione nos in Christo vel per Christum efficiamur justitia Dei, eâ ratione & Christus fit peccatum.

Sed efficimur justitia Dei imputativè. Ergò &c. Et hoc argumentum ipsum Estium commovet, ut nostram approbârit sententiam, licèt, quod probè novi, imputationis vocem mirè detorqueat. 2. Consentiant patres. Chrysostomus enim sic ait: τὸν ἔδεν ἡδίκηκότες ὑπὲρ τῶν ἡδίκηκότεων κολασθῆναι εἶασεν; ἀλλ' ἔκείπε τῶ. ἀλλ' ὁ πολλῶ μείζον ἔστι τῶ τῆς τῆς πεπτοῖον δὴ τῶ; τὸν μὴ γόντα ἀμαρτίας φησὶ, τὸν αὐτὸν, δικαιοσύνην ὄντα ἀμαρτίαν ἐποίησε τῶ ἔστιν ὡς ἀμαρτωλὸν κατακρηθῆναι ἀφῆκεν ὡς ἁπικατῆρα τον ἀποθανεῖν ἁπικατῆρα γδ ὁ κρεμα' μλμ ἁπὶ ξύλας τῶ γδ ἀποθανεῖν τὸ ἔτως ἀποθανεῖν πολλῶ μείζον ἦν.

8. Ad 3. respondeo, non is cui peccatum imputatur, diaboli filius dicendus est, sed qui peccatum facit, 1. Joh. 3, 8. ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν ἐκ τῆς διαβόλης ἔστιν. vide & Joban. 8, 44. Christus verò nullum unquam peccatum fecit; sed venit ut opera diaboli dissolveret. Lutherus seipsum loco allegato à falsâ accusatione liberat, quem adi, nos pergemus ad 4. quæstionem.

IV. Annon Esaias sententiam Pontificiorum, nos justitiâ infusâ coram Deo justificari confirmet, quando Christum justificare multos in scientia sui asserit? R.

I. Consistere justificationem nostram non in *inbasivâ quadam qualitate*, sed in *imputatione* contra adversarios facile probamus ex modo justificandi Abrahamitico & omnium fidelium. Sic enim argumentor:

Quomodo Abraham fuit justificatus, ἔ in quo omnium beatorum salus consistit, eodem modo ἔ nos justificamur, ἔ in illo nostra etiam salus consistit, Rom. 4, 11. 23. Gal. 3, 8.

At per imputationem Abraham fuit justificatus, ἔ in imputatione salus beatorum consistit. Ergò &c. II. Mi-

II. Minor probatur *Rom. 4. 3. 6.* unde commentum Photinianorum, nullum ante Christum imputatione fuisse justificatum satis refellitur. Vide *Smalc.* contra D. Franzium disp. 4. thes. 15. Quid verò nobis imputetur, non omnium itidem una sententia. Conveniunt *Papista, Photiniani, Arminiani* seu *Remonstrantes* fidem nobis imputari ad justitiam. Sic enim *Pistorius* in *hodoget.* p. 171. *fides non Christi justitia nobis imputatur ad justitiam.* Bellarm. lib. 1. de justific. c. 17. *credenti in eum qui justificat impium reputatur fides ejus ad justitiam, ubi ipsa fides censetur esse justitia, ac per hoc non apprehendit fides justitiam Christi, sed ipsa fides in Christum est justitia.* Similia vide lib. 2. c. 9. Sic *Pererius* in c. 4. *Roman.* & in c. 15. *Gen.* *Quid est reputari ad justitiam? fuisse Abrahamum per illum actum credendi tanquam ex verâ & perfectâ justitiâ profectum Deo gratum.* *Adi & Becanum* part. 2. theol. Schol. c. 2. §. 13. p. m. 340.

III. *Socinus* in *Prælect. Theol.* c. 15. *Fidei justificanti actionem tribuimus, quæ aliqua ratione in causa est, ut nos Deus pro justis habeat, fidemq; nos justificare dicimus.* Idem de *Servatore* lib. 4. c. 4. *Fidem imputari ad justitiam nihil aliud est, quam nobis fidem justitiæ loco duci, non autem Christi justitiam nobis imputari.* *Smalc.* dispur. 4. contra *Franz.* *Non innocentiam & justitiam Christi credentibus imputat Deus, sed fidem illorum imputat illis pro justitia.* Similia habet *Socinus* dial. de justif. p. 14. & 54. in notis in dialog. de justif. p. 27. Ita & *Remonstrantes* confes. c. 10. sect. 2. *Fides ipsa in justitiam imputari credenti dicitur, c. 18. sect. 3. imò ipsius etiam fidei ad justitiam, & pro justitia liberalis ac munifica imputatio.* Sic apolog. ad *Censur. Profes.* f. III. *Causa non est, quæ censors movere posset, cur banc Remonstrant, sententiam de fide seu fidei obedientia, quod videlicet in negotio justificationis conside-*

randa veniat, ut opus, sive actus noster censuerint Socinianam aut Sociniano Pontificiam, &c.

IV. Ex his satis patet in eo convenire adversarios, quòd omnes negent, justitiam Christi, nobis imputari, quin id figmentum, Pistor. in hodoget. putativum Bellar. lib. 2. de justif. cap. 4. inane figmentum, Hagerus Jesuita: inscitiam popularem, Sandæus l. d. p. 18. ad eò fœdam & execrabile sententiam, ut pestilentior error post homines natos non extiterit. Socin. de Servat. lib. 4. Satana imposturam Smalc. contr. Franz. disp. 4. expressè nominent; sed actum fidei (eu tò credere idq; sensu proprio non metonymicè, ut *Arnim. præfat.* ad Hyppol. loquitur, nobis imputari dicant, sicq; ex fide opus faciunt, quod expressè Paulus gratiæ Dei oppositum in justificatione asserit, *Rom. 4, 5.*

V. Fuisse proinde istam imputatam justitiam Christi, sic probo:

1. *Præ qua justitiâ Paulus omnia ut σύβαλα habuit, & quâ habere coram Deo unicè contendit ea est illa justitia que Abrahamo imputata est, & ex quâ beatitudo oritur.* Majorem hanc neminem negare posse certissimum puto, quum Paulus expressè aliàs ita concludat, neminem nisi eo modo quo Abraham justificatus fuerit, justificari. Vide *Roman. 4. Galat. 3.*

Sed præ justitiâ Christi omnia ut σύβαλα habuit. Ergò &c. Minor est ex *Phil. 3, 9.* καὶ εὐρεθῶ ἐν αὐτῷ μὴ ἔχων ἐμὴν δικαιοσύνην τὴν ἐκ τοῦ νόμου, ἀλλὰ τὴν διὰ πίστεως χριστοῦ τὴν ἐκ θεοῦ δικαιοσύνην διὰ τῆς πίστεως. *Uti inveniar in eo non habens justitiam meam, que est ex lege, sed illam, que per fidem est Christi, que est ex Deo justitiam in fide.*

2. *Quæ justitia nobis imputatur, ea est aut nostra, aut Christi, aut ex utraq; constata.*

Non

Non nostra. Ratio 1. quia Paulus dixit, quòd beatitudo in eo sit posita, ut peccata tegantur. Hinc ita:

Quicquid peccato contaminatum est, id in justitiam coram Deo nobis imputari nequit. 2. Sic Pauli ratio non subsisteret. Intendit enim & probat, quòd non ex operibus justificemur. Justitia verò propria, quam fecimus, consistit in operibus, *Tit. 3, 5 Rom 10, 5. Gal. 3, 12.* Si ex utroque, tunc nos ex parte nos ipsos justificare possemus, quod contra Paulum. Ergò est aliena, & quidem Christi, alia enim non datur.

VI. Videbimus nunc quì ex hoc nostro loco probet Bellar. inhærentem justitiam esse, quâ formaliter justificamur coram Deo. Verbum esse in *hiphil* ait, & sic esse justum facere, nec posse ad significationem forensam trahi, 1. quia dicatur, *in scientiâ suâ*, 2. quia dicatur *ipse justus*, 3. *servus meus*. 4. *Iniquitates eorum* portabit.

VII. Verùm respondemus paucis, verba in *bipbil* notare translationem actionis facilè damus, verùm id fit vel *effectivè* vel *permissivè*, 1. Sam. 25, 22. 14, 36. Jos. 9, 15. Ps. 119, v. 31. ubi Junius *permisit confundi: vel declarativè*, Prov. 17, v. 15. 2. Sam. 15, 4. Jobi 10, 2. Gen. 30, 13. & alibi (alios verò modos nunc præterimus,) nec Jesuitæ id negare poterunt. Ipse enim Bellarm. lib. 1. de justif. cap. 1. *quartam* verbi justificandi facit *declarativam*, cum quo Becanus in *disput. de justificatione Cathol. c. 1. tbes. 1.* facit. *קִיְיָ* verò ullibi significare justitiæ habitum infundere per quem justificemur *διποτόμωσ* negamus, nec rationes Bellarmini, quod hîc ita accipiendum, id probant, ut quivis facilè animadvertit, quì novit in foro non tantùm judici sed & advocato suas esse partes, sicq; perpetuo Consequentia vitio Bellarmini discursus hîc laborat, ut videbimus in conflictu.

V. An-

V. Annon Esaias contradicat Johanni Asserenti Christum non orasse pro mundo?

Johan. 17, 9. R.

1. Urgent postorius valdè acriter Calviniani, ut probent Christum non satisfacisse pro omnibus, quum non orarit pro omnibus, *Piscat. in thes contra Schaff. p. 190. Keckerm. System. Theol. l. 3. c. 4. Perkinsius de Prædestinat. modo ac ordine p. 20. & Scharpius in curs. theol. p. m. 403. arg. 4. Palatin. Theologi in actis synod. Dordrecht. de Reprob. pag. 512. Embdenses ibid. p. 660. Bremenses ibid. p. 649*

2. Sed R. distinguendum inter officium sacerdotale & Propheticum. Istius respectu Christus pro omnibus orat, quia pro omnibus etiam mortuus est, ut probatum superius: Hujus verò pro solis ministris, quibus officium prædicandi commisit. De priori loquitur Esaias; de posteriori Johannes, quod patet ex v. 18. & imprimis v. 20. ubi expressè Christus quasi per *ἐπὶ πάντων ὁρισθέντων* quandam subjicit, quòd non pro iis, pro quibus videlicet Apostolis hæcenus orarit, oret tantum, sed & pro iis, qui credituri sint in eum. Et hanc solutionem omninò firmam puto. Alias habet *Waltherus* in harmoniâ suâ, quem vide.

Sicq; Deo nostro Patri, Filio & Spiritui Sancto fit laus, honor & gloria seculis nunquam terminandis, Amen.

F I N I S.